

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Ateliér restaurování a konzervace děl nástěnné malby,
sochařských děl a povrchů architektury

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

**Restaurování a prezentační úpravy torza kamenného
trpaslíka z Kuksu**

**Katalog trpasličích kabinetů na našem a blízce přilehlém
území**

Restaurování sochy trpaslíka z Velkých Losin

BcA. Jan Prokýšek

Vedoucí práce: doc. ak. soch. Jiří Novotný

Odborní konzultanti: Mgr. Jiří Kaše

doc. ak. mal Jaroslav J. Alt

Diplomová práce

2016

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **BcA. Jan Prokýšek**
Osobní číslo: **R13015**
Studijní program: **N8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace nástěnné malby, sochařských děl
a povrchů architektury**
Název tématu: **Restaurování dvou barokních soch kamenných trpaslíků
z Hospitalu Kuks a ze zámku ve Velkých Losinách.**
Zadávací katedra: **Ateliér restaurování kamene**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Komplexní restaurátorský zásah na dvou barokních sochách kamenných trpaslíků z Hospitalu Kuks a ze zámku ve Velkých Losinách. Podle dohledaných analogií a grafické předlohy budou zhotoveny dvě kopie trpaslíka z Kuksu. Jedna z kopií bude polychromována. Součástí diplomové práce bude teoretická část zaměřená na mapování barokních trpaslíků a jejich grafických předloh.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce:

doc. Jiří Novotný, akad. sochař

Ateliér restaurování kamene

Datum zadání diplomové práce: **15. září 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **17. srpna 2016**

Ing. Karol Bayer
děkan

L.S.

Mgr. art. Jakub Ďoubal, Ph.D.
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 9. srpna 2016

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- Preiss Pavel, František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách. Praha a Litomyšl, Paseka, 2003.
- Amoroso, Giovanni; Fassina, Vasco - Stone decay and Conservation Atmospheric Pollution, Cleaning, Consolidation and Protection Amsterdam, Elsevier Science Publishers B.V., 1983.
- Slánský B., Technika malby. Praha, 2003.
- Slánský B., Technika v malířské tvorbě (malířský a restaurátorský materiál). Praha, 1976.
- Brandi C., Teorie restaurování. Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2000.
- Kubička R. Zelinger J., Výkladový slovník malířství, grafika, restaurování. Praha, 2004.
- Kotlík P. a kol, Skripta - VŠCHT -, Stavební materiály historický
- Knut N., The Restoration of Paintings. Köneman, 1999ch objektů
- Kopecká, I.-Nejedlý, V., Průzkum historických materiálů., Grada 2005
- Mora L. Mora P. Philippot, Conservation of wall paintings. London, 1984.
- Price C., Doehne E. - Stone conservation, The Getty Conservation Institute, Los Angeles, 2010,
- Reclams Handbuch der Künstlerischen Techniken. Stuttgart, 1990.
- Šimůnková E. Bayerová T., Pigmenty, Praha, 1999.
- Vaněček I., Nástěnné malby. Praha, 2000.
- Viñas S. M., Contemporary Theory of Conservation. Oxford, Elsevier Butterworth Heinemann, 2005.
- Zelinger a kol., Chemie v práci konzervátora a restaurátora. Praha, 1987.
- Nejedlý, V.: K vývoji retuše malířských děl v českých zemích ve druhé polovině 20. století, in: Zprávy památkové péče, roč. 65, 2005, č. 6, s. 500-516.
- Barevné úpravy kamene památkových objektů, sborník přednášek z odborného semináře STOP, 2005.
- Průzkum a restaurování barevné vrstvy, sborník přednášek z odborného semináře STOP, 2001.
- Štulc J., Suchomel M., Maxová I.: Péče o kamenné sochařské a stavební památky, SÚPP, Praha 1998, 32 stran
- Suchomel M., Záchrana kamenných soch. Díl 1. a 2. / Praha : Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1988. 1990
- Péče o architektonické dědictví I. II. III, kolektiv autorů, IDEA Servis, Praha 2008
- Riegl A, Ivo Hlobil: Moderní památková péče, překlad IvoHLOBIL, Tomáš HLOBIL, NPÚ, 2003 Dvojjazyčné vydání Č/N
- Eco U., Jak napsat diplomovou práci. Olomouc, Votobia, 1997.
- Filka, J., Metodika tvorby diplomové práce. Brno, 2002.
- Bayerová T. - Bayer K.: Přírodovědný průzkum povrchových úprav kamene a jeho vypovídací hodnota, 2004.
- Spousta V. a kol., Vádemékum autora odborné a vědecké práce. Brno, 2001.
- Sylabus - Organizační pokyny a formální úprava závěrečných prací na Fakultě restaurování
- Polychrome Skulptur in Europa, Technologie Konservierung Restaurierung, Hochschule für Bildende Künste Dresden 1999.
- Koller, M: Probleme und Methoden der Retusche polychromer Skulptur, in: Maltechnik Restauo 85 (1979), s. 14-40.

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice (Dislokované pracoviště – Fakulta restaurování, Litomyšl).

V Popelíně dne 13. 8. 2016

Jan Prokýšek

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat svému vedoucímu práce doc. ak. soch. Jiřímu Novotnému za vedení práce a za předané znalosti a dovednosti v průběhu studia. Dále pak Mgr. Jiřímu Kašemu za příkladné vedení teoretické práce a za předané znalosti nejen k tomuto tématu. Doc. ak. mal. Jaroslavu J. Altovi za vedení a pomoc při polychromování zrekonstruované sochy.

Anotace

V rámci diplomové práce byly restaurovány sochy dvou kamenných barokních trpaslíků. Jednalo se o sochu trpaslíka ze zámku ve Velkých Losinách a o torzo trpaslíka z bývalého lázeňského areálu Kuks. Součástí práce je Edukačně – rekonstrukční část, při níž bylo torzo kukského trpaslíka doplněno do přibližného původního tvaru a hmoty. Jedna z tvarových sádrových rekonstrukcí byla barevně polychromována a druhá sádrová rekonstrukce zpatinována do barvy pískovce. Součástí práce je také katalog barokních trpasličích souborů a jejich fragmentů na našem a blízce přilehlém území.

Klíčová slova

Barokní trpaslík, trpasličí kabinet, barokní zahradní plastika, Kukské lázně, barokní polychromie, Matyáš Bernard Braun, hrabě Antonín Špork, Velké Losiny

Title

Restoration and presentation editing dwarfs torso of stone from Kuks

Catalog dwarf in our cabinets and closely adjacent area

Restoration dwarf statues of Velké Losiny

Annotation

The thesis was about a restoring baroque statues of two stone dwarfs. It was a statue of a dwarf from the castle in Velké Losiny and torso of a dwarf in the former spa complex of Kuks. Part of the this thesis is educational - reconstructive portion in which the torso of dwarf Kuks has been added to the approximate original shape and mass. One of the shape plaster reconstruction was colorfully polychrome and the second gypsum reconstruction was provided to the color of sandstone. This work also includes catalog of Baroque dwarf files and fragments on our own and closely adjacent area.

Keywords

Baroque dwarf, dwarf cabinet, baroque sculpture garden, spa Kuks castle, Baroque polychrome, Matyáš Bernard Braun, Earl Antonín Špork, Velké Losiny

Oddíl I.

**Restaurování a prezentační úpravy torza kamenného
trpaslíka z Kuksu**

**Katalog trpasličích kabinetů na našem a blízce přilehlém
území**

Obsah

1. Úvod.....	12
2. Údaje o díle	13
3. Průzkum	14
3.1. Cíle průzkumu	14
3.2. Historický průzkum díla	14
3.3. Vizuální průzkum - popis díla	14
3.4. Stanovení obsahu vodorozpustných solí	15
3.5. Petrografický průzkum	16
3.6. Laboratorní průzkum horniny a jejích povrchových úprav	17
4. Koncepce restaurátorského zásahu	18
5. Navrhovaný postup prací.....	19
6. Postup prací na originálním torzu.....	20
6.1. Předčištění	20
6.2. Separace	20
6.3. Čištění	20
6.4. Barevná retuš.....	20
6.5. Návrh prezentace dochovaných torz trpaslíků	21
7. Doporučený režim dlouhodobé preventivní ochrany díla	23
8. Edukačně – prezentační část práce	24
8.1. Rekonstrukce hmoty a tvaru	24
8.2. Barevné povrchové úpravy sádrových odlitků.....	26
9. Obrazová příloha	29
10. Katalog barokních trpasličích souborů a jejich fragmentů na našem a blízce přilehlém území	60

10.1.	Grafický cyklus <i>Il Callotto resuscitato oder Neu eigerichtetes Zwerchen Cabinet</i>	60
10.2.	Kuks.....	112
10.3.	Nové město nad Metují	120
10.4.	Cítoliby u Loun – Neuwaldegg	130
10.5.	Benátky nad Jizerou	135
10.6.	Ahníkov	141
10.7.	Lambach.....	142
10.8.	Steyr.....	144
11.	Seznam použitých materiálů	148
12.	Seznam obrazových příloh.....	149
13.	Závěr.....	155
14.	Seznam textových příloh.....	156
15.	Textové přílohy.....	157
15.1.	Příloha 1: Chemicko-technologický průzkum, pískovcová socha trpaslíka, Kuks	157
	Příloha 2: Petrografický rozbor – Petrografie Kuks.....	171
16.	Seznam použité literatury a pramenů pro oddíl I. a II.....	178

1. Úvod

Hlavním cílem této diplomní práce byly dva konzervačně – restaurátorské a rekonstrukční zásahy na sochách dvou kamenných barokních trpaslíků. První z nich je socha trpaslíka ze zámku ve Velkých Losinách.

Druhým úkolem byl konzervačně restaurátorský zákrok na kamenném torzu trpaslíka, který je pozůstatkem z velkého souboru z lázeňského areálu Kuks. Součástí tohoto restaurátorského zákroku je edukačně – prezentační část, v níž jsme se pokusili za pomoci dobových analogií a nalezeného grafického listu o plnou tvarovou rekonstrukci a dále i o hypotetickou barevnou rekonstrukci. Tyto dvě rekonstrukce společně s originálním torzem budou prezentovány ve stálé expozici v Hospitalu Kuks. Tato instalace bude ještě doplněna o dva postery. Na prvním bude zaznamenána historie torza a postup prací při jeho tvarovém doplňování a polychromování. Na druhém posteru budou pro představu návštěvníků prezentovány další grafické předlohy.

Práce je zakončena katalogem, který obsahuje informace o dohledaných souborech a fragmentech jiných „kabinetů“ trpaslíků na našem i rakouském území, zhotovených podle stejné předlohy jako kukský soubor.

2. Údaje o díle

Dílo: Trpaslík („Tyrolský střelec“¹)

Umístění: hospital Kuks

Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek ČR: není zapsáno

Kraj: Královehradecký

Okres: Trutnov

Obec: Kuks

Adresa: Kuks 81

Vlastník: NPÚ

Autor: Matyáš Bernard Braun²

Datace: 1713

Materiál: pískovec

Rozměry:

Torzo: v=70 cm, š=50 cm

Socha po tvarových rekonstrukcích: v=110 cm, š=77 cm

---

¹ Název přejatý z knihy: PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003, s. 259.

² BĚLINA Pavel, KAŠE Jiří, MIKULEC Jiří, VESELÁ Irena, VLNAS Vít, *Velké dějiny zemí koruny České - svazek IX.*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2011, s. 526.

3. Průzkum

3.1. Cíle průzkumu

Úkolem průzkumu bylo:

- ověřit v minulosti provedené konzervační práce a jejich vztah k současným poškozením.
- stanovit obsah vodorozpustných solí
- stanovit a ověřit techniky a technologie restaurování.

Průzkum byl prováděn s cílem zpracovat záměr restaurátorských prací.

3.2. Historický průzkum díla

Viz kapitola 9.2. Kuks.

3.3. Vizuální průzkum - popis díla

Socha trpaslíka („Tyrolský střelec“ z Kuksu) se v současné době nachází v torzálním stavu, chybí ji významné části původního tvaru a hmoty. Torzu chybí ruce i nohy. Ruce od ramen a nohy od kyčlí dále. Drobná povrchová modelace je setřena a vyčnívající části tvaru jsou olámaný. Povrch torza je pokryt silným depozitem nečistot, prachu a možná zbytky povrchových úprav.

Závěr:

Stav materiálu torza díla byl vizuálním průzkumem shledán jako dobrý. Dílo není vhodně prezentováno.

3.4. Stanovení obsahu vodorozpustných solí

Vzhledem k předešlé prezentaci torza v zahradě hospitalu bylo možné předpokládat kontaminaci díla vodorozpustnými solemi. Vzorek byl odebrán z lomové plochy na spodní straně torza. Vzorek byl odebrán pomocí vrtání.

Označení	Označení, lokalizace, popis
SKP1	vzorek kamene, odběr vrtáním ve hloubce 0-2cm (vrták 6mm)
SKP2	vzorek kamene, odběr vrtáním ve hloubce 2-4cm (vrták 6mm)

Obrázek 1 - Zákres místa odběru vzorků

Hodnocení stupně zasolení dle rakouské normy Önorm 3355-1.

Stupně zasolení	Chloridy [hm. %]	Sířany [hm. %]	Dusičnany [hm. %]
Nejsou nutná žádná opatření	< 0,03	< 0,10	< 0,05
Je nutné zvážit dílčí opatření	0,03 – 0,10	0,10 – 0,25	0,05 – 0,15
Opatření jsou nezbytná	> 0,10	> 0,25	> 0,15

Výsledky stanovení obsahu vodorozpustných solí (barevnost dle Önorm 3355-1).

Vzorek /	Sířany (SO ₄ ²⁻)		Dusičnany (NO ₃ ⁻)		Chloridy (Cl ⁻)	
	[hm. %]	[mmol/kg]	[hm. %]	[mmol/kg]	[hm. %]	[mmol/kg]
hloubka cm						
SKP1	0,10	10	0,18	34	0,07	20
SKP2	0,06	6	0,33	64	0,07	20

Závěr:

V odebraných vzorcích horniny byl zaznamenán vysoký obsah dusičnanových aniontů a vyšší obsah chloridových aniontů. Množství síranů je zanedbatelné.³

Vzhledem k tomu, že torzo bude prezentováno pouze galerijně (v interiéru), není nutné snižovat obsah vodorozpustných solí. Soli neohrožují materiál díla.

3.5. Petrografický průzkum

Petrografický rozbor byl prováděn za účelem přesného určení horniny a jejího složení. Kvůli petrografickému rozboru horniny byl odebrán minimální možný vzorek ze spodní (méně exponované) partie sochy.

Závěr:

*Sedimentární horninu vzorku KT-1 lze na základě mikroskopického vyhodnocení označit jako **pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrný,***

³ LESNIAKOVÁ, Petra, *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslíka*, Kuks, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 10.

slabě silicifikovaný. Struktura pískovce vede k domněnce, že se nejedná o sediment stanovického souvrství. Pokud ano, bylo použito jeho méně kvalitních vrstev.⁴

3.6. Laboratorní průzkum horniny a jejích povrchových úprav

Na vzorcích byly analyzovány předpokládané povrchové úpravy a jejich složení.

Závěr:

Povrch horniny zřejmě obsahuje organickou látku, vyznačuje se UV luminiscencí zeleno-žlutého odstínu. Na základě průzkumu povrchu vzorků horniny nelze vyloučit ani potvrdit přítomnost pozůstatků povrchových úprav. Mikroskopicky byla na povrchu pískovce s křemennými zrny a tmelem na bázi silikátů zaznamenána nesouvislá tenká tmavší vrstva. Na základě průzkumu však nelze usuzovat, zda se jedná o pozůstatek povrchové úpravy nebo pouze o fragmenty vrstvy usazených nečistot. Pokud jsou na povrchu objektu přítomny zbytky barevných vrstev, je možné předpokládat, že tyto vrstvy byly probarveny červenou hlinkou, okrem, případně barytovou bělobou (vzorek 8040) nebo pigmenty na bázi sloučenin olova (vzorek 8042). Nelze zjistit původní odstín případných povrchových úprav.⁵

---

⁴ ŠTAFEN, Zdeněk, *Petrografie Kuks*, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 1.

⁵ LESNIAKOVÁ, Petra, *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslíka*, Kuks, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 10.

4. Koncepce restaurátorského zásahu

Po dohodě se zástupci péče o památky byla koncepce restaurování nastavena takto:

I. Zákrok na torzu díla bude konzervačně restaurátorského charakteru. Aby dílu při zákroku byly vytvořeny vhodné podmínky, bude transferováno do ateliéru fakulty restaurování.

II. Při konzervačně restaurátorském zásahu bude kladen největší důraz na konsolidaci hmoty díla. Zákrok samotný by měl mít minimální dopad na vizuální podobu díla, ale měl by přispět k zlepšení prezentace a stabilizaci materiálu.

III. Součástí zákroku bude i edukačně – rekonstrukční část práce. Tato část spočívá v odformování torza do sádro-silikonové formy. Následně bude zhotoven sádrový odlitek díla modelačně doplněn v sádře a sochařské hlíně do plného tvaru. Doplněný odlitek bude opět zaformován (sádro-silikonová forma) a dvakrát odlit do sádry. Jeden odlitek bude zpatinován tak, aby co nejvíce imitoval texturu přírodního kamene. Druhý odlitek bude polychromován tak, aby imitoval předpokládanou barokní povrchovou úpravu.

5. Navrhovaný postup prací

Před započítím restaurátorských prací bude dílo pečlivě zdokumentováno. Zásahu bude předcházet transfer do ateliéru, kde dokážeme dílu vytvořit lepší klimatické podmínky, které mají vliv na kvalitu zásahu.

Na díle bude proveden soubor konzervačních prací (tj. očištění, konzervace, retuše atd.). Je třeba navrhnout vhodnější prezentaci torza sochy, která je významným pozůstatkem velkého souboru trpaslíků. Pro pochopení a přiblížení tohoto souboru s přitažlivým tématem navrhujeme v rámci navazujících prací (tj. mimo originál) provést dle jedinečné historické grafické dokumentace celkovou rekonstrukci sochy včetně polychromní úpravy jejího povrchu. Výsledná práce zahrnující konzervované torzo, rekonstrukce sochy „Tyrolský střelec“, historická i současná dokumentace vážící se k tomuto tématu a dokumentace restaurování by se mohly stát zajímavou součástí expozic Špitálu Kuks.

6. Postup prací na originálním torzu

Vzhledem ke stavu díla nebylo nutné provádět žádné preventivní zajišťující zákroky.

Práce probíhali v následujících etapách:

6.1. Předčištění

Před započítím prací bylo torzo předčištěno štětci od prachových depozitů.

6.2. Separace

Jako separační prostředek byl zvolen praxí odzkoušený cyklododekan v xylenu a saponát. Tyto separační prostředky, lze bez větších obtíží odmyt a po omytí nemění vzhled separovaného povrchu. Případné zbytky cyklododekanu se po odmytí beze zbytku samovolně odpaří. Na spodní lomové ploše na malém úseku byla separace předem vyzkoušena a výše zmíněné vlastnosti byly potvrzeny. Separace byla vyhodnocena jako dostatečná. Na odseparovaný povrch byla nanesena vrstva formovacího silikonu, která byla po vytvrnutí snadno odstraněna.

6.3. Čištění

Po sejmutí sádro-silikonové formy bylo přistoupeno k očištění separace. Separace byla čištěna parním čističem a jemnými kartáčky se silonovými štětiniami. Společně s očištěním separace proběhlo i dočištění silně ulpívajících prachových depozitů.

6.4. Barevná retuš

Po očištění separace a prachových depozitů se na některých místech objevily velké barevné kontrasty, které narušovaly celkovou tvarovou kompozici a čitelnost modelace. Aby torzo působilo co nejvíce celistvě a zároveň na něm byly co nejlépe viditelné detaily, bylo přistoupeno k potlačení nejvýraznějších kontrastů barevnou retuší. Barevná retuš byla provedena práškovými pigmenty pojenými akrylátovou disperzí nízké koncentrace.

6.5. Návrh prezentace dochovaných torz trpaslíků

Torzo trpaslíka „Tyrolský střelec“ je pozůstatkem velkého souboru čtyřiceti trpaslíků⁶, z nichž se nám do dnešní doby zachovalo pouze osm torz různé velikosti a s různou mírou dochování modelace. Prezentace těchto různě velikých torz nebude snadná. Zástupce investora vznesl návrh na prezentaci torz v lapidáriu špitálu v okenních výklencích za originály ctností a neřestí.

Tento prostor se jeví jako velice vhodný. Problém nastává se samotným technickým řešením instalace torz. Možností připevnění při instalaci je několik.

Nejjednodušší variantou je instalace postavením torz na sokly. Při této metodě většinou není nutný zásah do originální hmoty díla. Dalším možným, běžně používaným řešením instalace je doplnění chybějících stojných částí pomocnými konstrukcemi různých materiálů. V praxi jsou běžně používány kovy, sklo, kámen, beton, karbon a další materiály. Při tomto způsobu je většinou nezbytně nutný zásah do originální hmoty díla při kotvení konstrukce. Jako nejvhodnější a nejméně invazivní způsob se jeví kotvení na zeď pomocí „konzolí“. Tento způsob je používán například ve Vatikánských muzeích. Tento systém prezentace má výhodu ve variabilnosti. Jednotlivé kusy torz mohou být prezentovány v různých výškách, ve kterých se původně nacházely a konzoly samotné na sebe nepřitahují tolik pozornosti jako jiné podpěrné konstrukce.

Součástí instalace budou také reprodukce grafických listů, podle kterých byly sochy vysekány. Návštěvníci expozice si tak budou moci vytvořit lepší obraz o tom, jak mohly sochy vypadat před poškozením a porovnat estetický vjem z polychromovaného díla a díla s kamenným vzhledem, které tyto grafiky dokládají.

Torzo „Tyrolský střelec“ bude instalováno v expozici návštěvnického okruhu špitálu. Torzo bude instalováno společně se dvěma sádrovými rekonstrukcemi. Všechny tři objekty budou instalovány na soklech a pod torzem bude ještě jeden sokl, aby bylo torzo originálu ve stejné výšce jako rekonstrukce. Tato instalace bude doplněna o dva postery. Na prvním bude krátký text o

---

⁶ PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003, s. 255.

historii souboru trpaslíků a o podobných souborů na našem území. Zároveň bude na posteru zachycen postup prací při tvarové rekonstrukci. Na druhém posteru budou zobrazeny grafické předlohy trpaslíků ze stejného souboru, aby si návštěvníci mohli udělat představu o možné původní podobě celého souboru na „závodišti“.

7. Doporučený režim dlouhodobé preventivní ochrany díla

Vzhledem ke kontaminaci objektu vodorozpustnými solemi, nesmí být torzo prezentováno v exteriéru, vystaveno změnám teplot a změnám vlhkosti.

8. Edukačně – prezentační část práce

8.1. Rekonstrukce hmoty a tvaru

Na kamenném torzu byla provedena separace. Odseparované torzo bylo zaformováno do silikonovo – sádrové formy. Pomocí formy byl zhotoven sádrový odlitek. Tento odlitek byl osazen na pomocnou železnou konstrukci, která ho držela v požadované poloze a výšce. Nahrazovala tak jeho chybějící nohy.

Před započítím modelačních prací byly nashromážděny všechny dostupné grafické předlohy, jejich varianty a řady analogií. Nejzásadnější pro doplnění chybějících částí byla grafická předloha od Martina Engelbrechta z cyklu *Il Calloto resuscitato oder Neue eingerichtes Zwerchen Cabinet*, list číslo 39. Grafická předloha je pouze jednopohledová, chyběly boční a zadní pohledy. Jako vodítka posloužily fotografie stejných soch z obdobných souborů vytvořených pravděpodobně dle stejné grafické předlohy (viz. Katalog souvisejících barokní trpasličích souborů a jejich fragmentů). Vzhledem k náročnosti úkolu jsem si nejprve vymodelovat 1/3 modeletto, které mi pomohlo se lépe zorientovat v torzu sochy. Dalším pomocným modelem byl detail obličeje v měřítku 1:1.

Trpaslík znázorňuje mušketýra z období Třicetileté války. Proto bylo velice přínosné studium dobového odívání, obuvi, uniforem a výzbroje vojáků třicetileté války.

Mušketýři se v armádách začali uplatňovat koncem 16. století. Název dostali od své palné zbraně muškety.⁷ Jednalo se o předem plněnou palnou zbraň, která dosahovala délky kolem 150 centimetrů a v počátcích vážila až 7 kilogramů. S postupným vývojem zbraně byla zbraň odlehčována. Jednalo se o zbraň určenou na pronikání zbrojí.⁸ Mušketa, kterou má na grafice rekonstruovaný trpaslík, má doutňákový zámek. Doutňáků u sebe mušketýři nosili vždy velké množství, zavěšené okolo pasu, popřípadě je měli schován pod kloboukem, aby nenavlhly. Další nepostradatelnou součástí výzbroje mušketýra byl kožený popruh zvaný bandalír. Jednalo se o kožený řemen z pevné kůže zavěšený přes rameno, na němž

---

⁷ *Kdo je mušketýr*, zdroj: http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=7, vyhledáno: 23. 7. 2016

⁸ *Mušketa*, zdroj: http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=13, vyhledáno: 23. 7. 2016

byly zavěšené nejčastěji dřevěné nádobky většinou po dvanácti kusech. Tyto nádobky mohly být vyrobeny i z kovu a někdy také potaženy kůží. Vzhledem ke svému nejobvyklejšímu počtu se jim říká apoštolové. Nádobky byly střelného obsahu a měly za úkol usnadnit mušketýřům odměřování střelného prachu na jeden výstřel. Dále byli mušketýři vybaveni i chladnou zbraní pro boj z blízka. Trpaslík má u boku kord v pochvě s očkem na upevnění k opasku (závěsníku) a u pasu má malou dýku také v pochvě.⁹ Vedle dýky má trpaslík zavěšený klíč, doutnák a jeden ne zcela jasně identifikovatelný předmět. Mušketýři byly často na pochodu, a proto si vše potřebné nesli připevněné na těle. Bandalír a ostatní opasky jim sloužily jako dnešním vojákům nosný systém a sumky. U mušketýřů bychom mohli nalézt olejničku na promazání zámku muškety, schránku na doutnák, šroubovák (náradí) na údržbu zbraně a jiné předměty denní potřeby.¹⁰

V dnešní době je běžné, že vojáci mají svojí uniformu. V období třicetileté války se voják od civilisty lišil pouze výzbrojí a vojenskou výstrojí. Trpaslík je oděn do košile s širokým límcem. Košile byly v této době vyráběny nejčastěji ze lnu a konopí. Na košili má oděn kabátec. Kabátce se nejčastěji pro nižší vrstvy vyráběly z vlny a podšívka byla ze lnu, nebo konopí, které chránilo před proniknutím chladu i horka. Další částí oděvu trpaslíka jsou široké kalhoty s vysokým pasem. Těmto kalhotám se říkalo „Plunderhosen“ a dosahovaly pod kolena. Dále má trpaslík punčochy patřící tehdy běžně k oděvu. Punčochy byly připevněny ke kalhotám a nejčastěji byly vyrobeny ze lnu nebo z vlny.¹¹ Na nohách má trpaslík obuté nízké střevíce, které byly základní obuví období třicetileté války. Obdélníková špice, jež mají trpaslíkové boty, je typická pro toto období především kvůli své praktičnosti, která byla vojáky doceňována zvláště při dlouhých pochodech. Boty pro obyčejný lid se vyráběly převážně z hovězí nebo vepřové kůže a na nártu byly zavazovány pomocí šňůrek, anebo jako je to v případě trpaslíka, stuhou.¹² Posledním doplňkem trpaslíkova oděvu je klobouk.

---

⁹ *Chladné zbraně třicetileté války*, zdroj:

http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=12, vyhledáno: 24. 7. 2016

¹⁰ *Bandalíry střelců v době třicetileté války*, zdroj:

http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=20, vyhledáno: 23. 7. 2016

¹¹ *Mušketýřský oděv v době třicetileté války*, zdroj:

http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=19, vyhledáno: 24. 7. 2016

¹² *Obuv v době třicetileté války*, zdroj: http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=18, vyhledáno: 24. 7. 2016

Pro muže a ženy sedmnáctého století bylo nepřijatelné vyjít ze svého obydlí bez pokrývky hlavy. Nejčastěji se nosily klobouky a čapky. Trpaslík má na hlavě plstěný klobouk, který jeho nositele chránil před deštěm a sluncem. Klobouk promokl až po nějaké době a zároveň mohl mušketýra chránit před explozí, která při výstřelu vznikala na pánvičce muškety. Střelec se chránil tak, že pootočil hlavu kloboukem směrem k výbuchu a klobouk, který měl nasazen na šikmo, odfiltroval žár výbuchu.¹³ Trpaslíkův klobouk je ozdoben šňůrou a roztřepeným pavím perem.

Chybějící části na sádrovém torzu byly doplněny v sádře. Hrubé povrchy torza, z kterých vystupovala zrnka písku, byla přetmelena a vyhlazena s cílem, aby na nich byl alespoň částečně doplněn původní, dnes již omytý povrch. Velké hmoty, jako ruce a nohy byly domodelovány na pomocné konstrukce v sochařské hlíně. Chybějící mušketa a madlo kordu byly vytvořeny skulptivní metodou přímo ze sádry. Posledními chybějícími částmi byly dýmka a brk za kloboukem. Dýmka mohla být původně z kovu nebo popřípadě z terakoty. Vzhledem k budoucí interiérové prezentaci a faktu, že kámen byl nahrazen sádrov, byl náustek dýmky vytvořena ze železa, troubel ze sádry a brk za kloboukem, kvůli autentičnosti, z tepané mědi.

Sádrové části torza byly zpatinovány do barvy sochařské hlíny, aby socha působila celistvě a celkovou tvarovou kompozici nenarušovaly barevné kontrasty. Po zpatinování byly provedeny poslední korektury a socha byla opět připravena k dalšímu formování. Na doplněné soše byla vytvořena silikonovo – sádrová forma. Po sejmutí formy ze sochy byly zhotoveny dva sádrové odlitky. Do jednoho z odlitků byl přidán písek a tento odlitek byl po vyschnutí otryskán, tak aby se jeho struktura co nejvíce podobala struktuře přírodního kamene.

8.2. Barevné povrchové úpravy sádrových odlitků

Závěrečnou fází práce byla barevná úprava povrchů obou odlitků. Z edukativních důvodů byly vytvořeny dva odlitky.

Odlitek, do nějž byl přidán písek a jehož povrch byl jemně otryskán, a byl zpatinován tak, aby podpořil iluzi přírodního pískovce tak, aby bylo vidět, jak

---

¹³ *Mužské pokrývky hlavy za třicetileté války*, zdroj: http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=21, vyhledáno: 24. 7. 2016

vypadala socha v době svého vzniku před provedením povrchových úprav. Tato patina byla prováděna práškovými pigmenty pojenými nízkoprocentní akrylátovou disperzí ve vodě na předem šelakem odseparovaný povrch.¹⁴ Patina byla nanášena štětci, houbami a ponejvíce foukacími pistolemi, které na povrchu sochy vytvářely drobné kapičky.

Druhý odlitek představuje hypotetickou podobu barokního polychromování sochy. Polychromování bylo prováděno práškovými pigmenty pojenými nízkoprocentní akrylátovou disperzí ve vodě na předem odseparovaný povrch.¹⁵ Separace byla provedena šelakem s příměsí titanové běloby. Cílem bylo zajistit v celé ploše povrchu sádky stejnou savost a jednotnou barevnost. Na této podkladové vrstvě pak byla postupně budována lokální barevnost dílčích partií sochy. Finální barevnost byla tvořena principem postupného optického načítání přes sebe kladených barevných, víceméně lazurních vrstev s cílem dosáhnout optimální vizuální hloubky zamýšleného výsledného tónu. Podle charakteru barevnosti dílčích partií byla výsledná barevnost dosahována nanášením tří až pěti barevných vrstev. Určitým problémem při koncipování jak lokální barevnosti konkrétních partií sochy (včetně valérových hodnot konkrétních tónů), tak s tím související celkové barevné skladby celku bylo určení základní barevné škály polychromování. K dispozici jsme měli dvě kolorované grafické předlohy¹⁶ (každá s poněkud odlišným rozbarvením oblečení figury) a jednu současnou fotografii novodobého mušketýra¹⁷, která se barvou oděvu blížila jedné z kolorovaných grafik. Některé z prvků náležejících k výbavě kroje (např. opásání, náčiní a potřeby související se střelbou), byly pojednány v barevnosti reálných předmětů, to znamená, že useň má barvu usně, kov barvu kovu a tak dále. Nakonec jsme se však barevnosti kolorovaných grafik drželi pouze orientačně. Hlavní idea volby barev byla taková, aby dílo působilo barevně harmonicky a v maximální míře evokovalo barokní období. Při výběru barev byl kladen důraz na jejich

---

¹⁴ Koncentrace akrylátové disperze Primal AC 35 byla do 2% a koncentrace šelaku v lihu byla do 8%.

¹⁵ Koncentrace akrylátové disperze Primal AC 35 byla do 2% a koncentrace šelaku v lihu byla do 8%.

¹⁶ Zdroje viz kapitola 10.1. a u druhé kolorované grafické předlohy je zdroj neznámý (internet), přiložena v obrazové příloze (Obrázek 32)

¹⁷ Fotografie člena historické agentury REX z vojenské historické jednotky „Císařští arkebuzíři – 1645“, zdroj: <http://www.kalendarakci.atlasceska.cz/musketyrska-trilogie-hrad-spilberk-brno-37769/>, vyhledáno: 12. 2. 2016.

teplotu, intenzitu a vzájemné ovlivňování. S konkrétními lokálními barvami a jejich rozehranou valérovou hodnotou jsme se snažili pracovat tak, aby podpořily tvarovou a plastickou hodnotu jak dílčích partií sochy, tak sochy jako celku. Podobně expresivně jako polychromování partií oblečení byl zpracován inkarnát. Snahou bylo opět vyloženě malířsky podtrhnout výraznou modelaci obličejové části hlavy a její mimiku. Na závěr byla polychromie opatřena tenkou vrstvou voskové lazury, která přispěla k celkovému sjednocení polychromování a po mírném rozleštění dodala barvám ještě větší hloubku.

9. Obrazová příloha

Obrázek 2 - Torzo před restaurováním - čelní pohled

Obrázek 3 - Torzo před restaurováním – boční a zadní pohled

Obrázek 4 – Torzo po očištění – celek a detail hlavy

Obrázek 5 – Torzo po očištění Boční a zadní pohled

Obrázek 7 - Detail hlavy po očištění

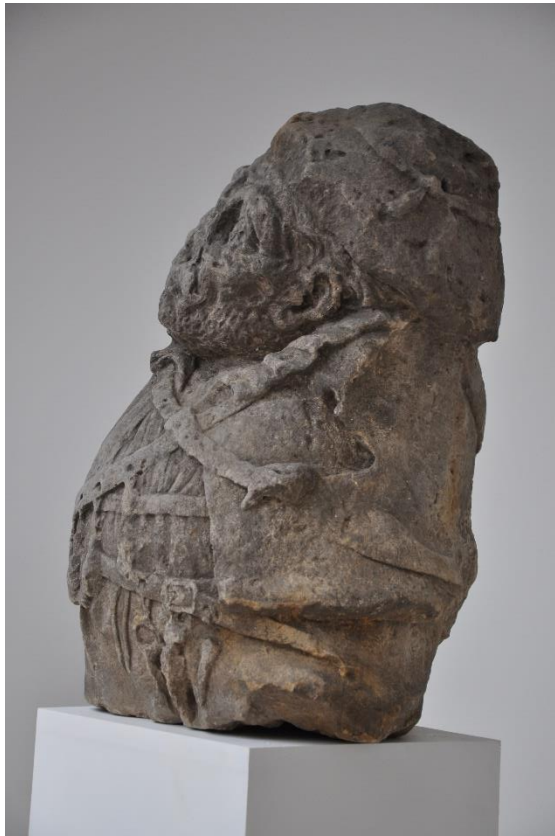

Obrázek 6 – Detail náradí po očištění

Obrázek 8 – Torzo po barevné retuši – po restaurování – na prezentačním soklu

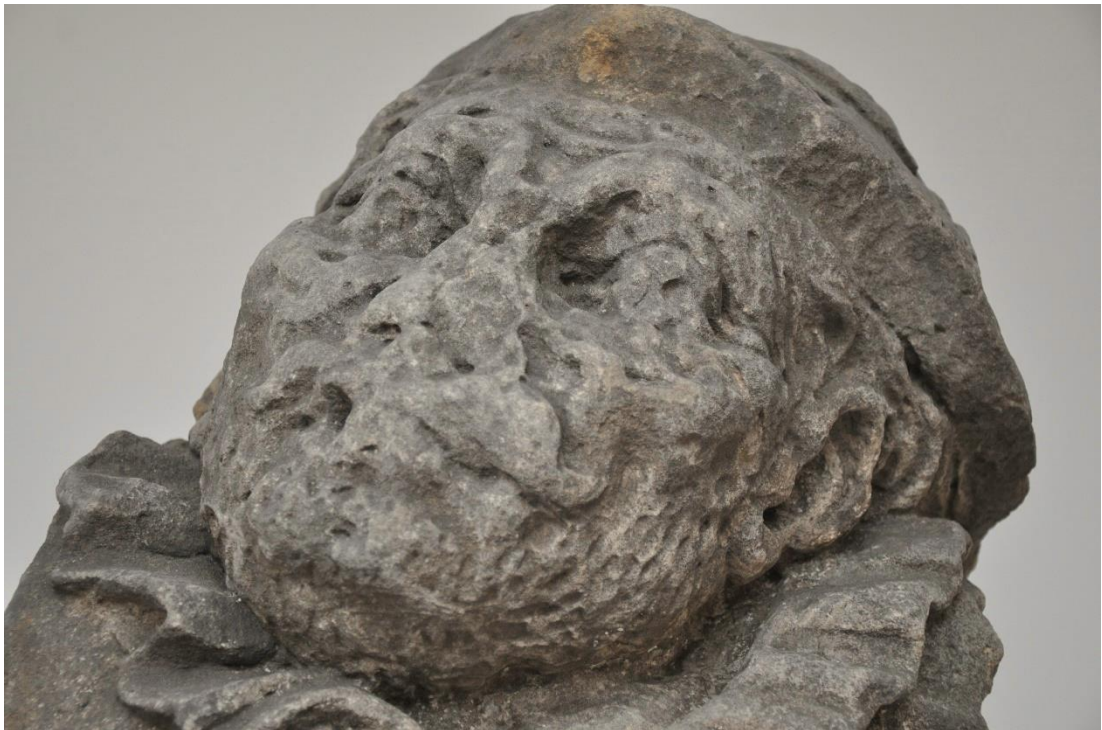

Obrázek 9 – Torzo po barevné retuši – po restaurování – boční a zadní pohled

Obrázek 11 – Detail hlavy po očištění

Obrázek 10 – Detail hlavy po restaurování

Obrázek 13 - Detail náradí po očištění

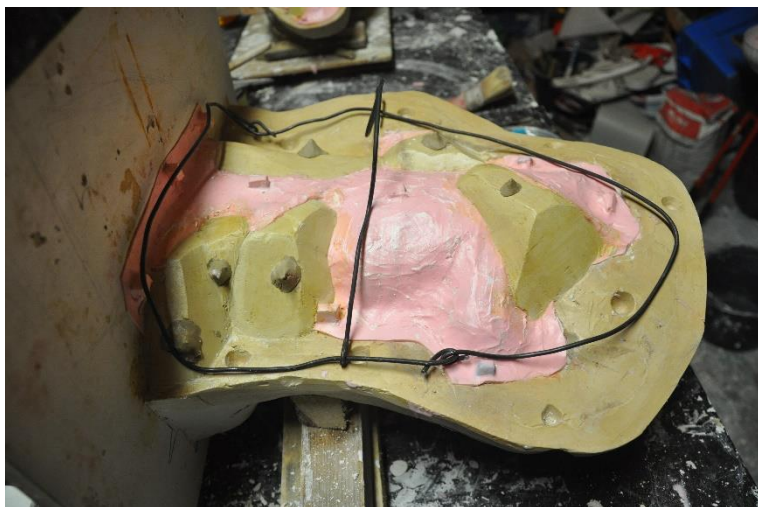

Obrázek 12 – Detail náradí po barevné retuši – po restaurování

Obrázek 14 – Výřez z grafického listu 39., reprodukce pochází z Moravské Zemské knihovny z Brna. Soubor je v historickém fondu uložený pod signaturou Skř.1T-1251.865,121 až Skř.1T-1251.865,129.

Obrázek 17 – Forma na torzo

Obrázek 16 – pomocný model obličeje - sádra

Obrázek 15 – 1/3 Modelleto - sádra

Obrázek 18 – Odlitek na pomocné konstrukci před započítím modelačních prací

Obrázek 19 – Průběh modelování s pomocnými analogiemi

Obrázek 20 – průběh modelačních prací

Obrázek 21 – průběh modelačních prací

Obrázek 22 – Trpaslík po dokončení modelačních prací

Obrázek 23 detaily hlavy po dokončení modelačních prací

Obrázek 25 – Detail bandalíru, nářadí a ruky po dokončení modelačních prací

Obrázek 24 – Detail nohy po dokončení modelačních prací

Obrázek 26 – Průběh formování

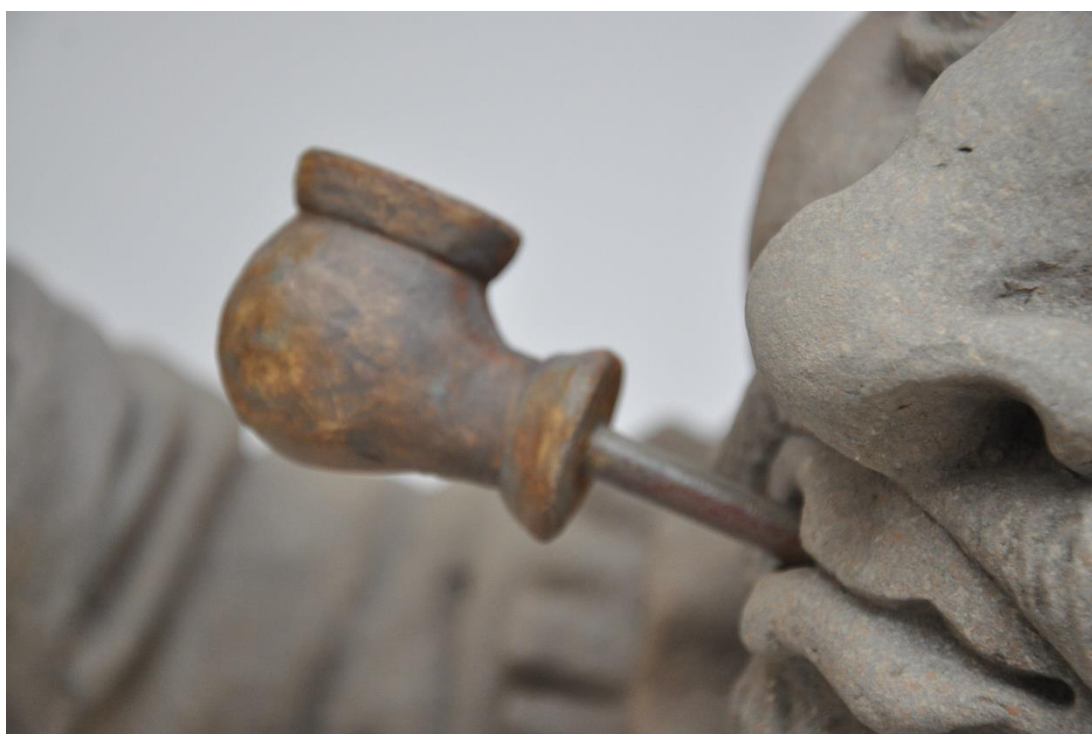
Obrázek 27 – Odlitek rekonstrukce trpaslíka - sádra

Obrázek 28 – Odlitek rekonstrukce trpaslíka – patina „iluze“ přírodního pískovce

Obrázek 30 – Detail měděného brku za kloboukem

Obrázek 29 – Detail dýmky

Obrázek 32 – Inspirační zdroj barevnosti, zdroj neznámý (internet)

Obrázek 31 - Inspirační zdroj barevnosti, fotografie člena historické agentury REX z vojenské historické jednotky „Císařští arkebuzíři – 1645“, zdroj: <http://www.kalendarakci.atlasceska.cz/musketyrska-trilogie-hrad-spilberk-brno-37769/>, vyhledáno: 12. 2. 2016.

Obrázek 33 – Průběh výstavby polychromie

Obrázek 34 – Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování – čelní pohled

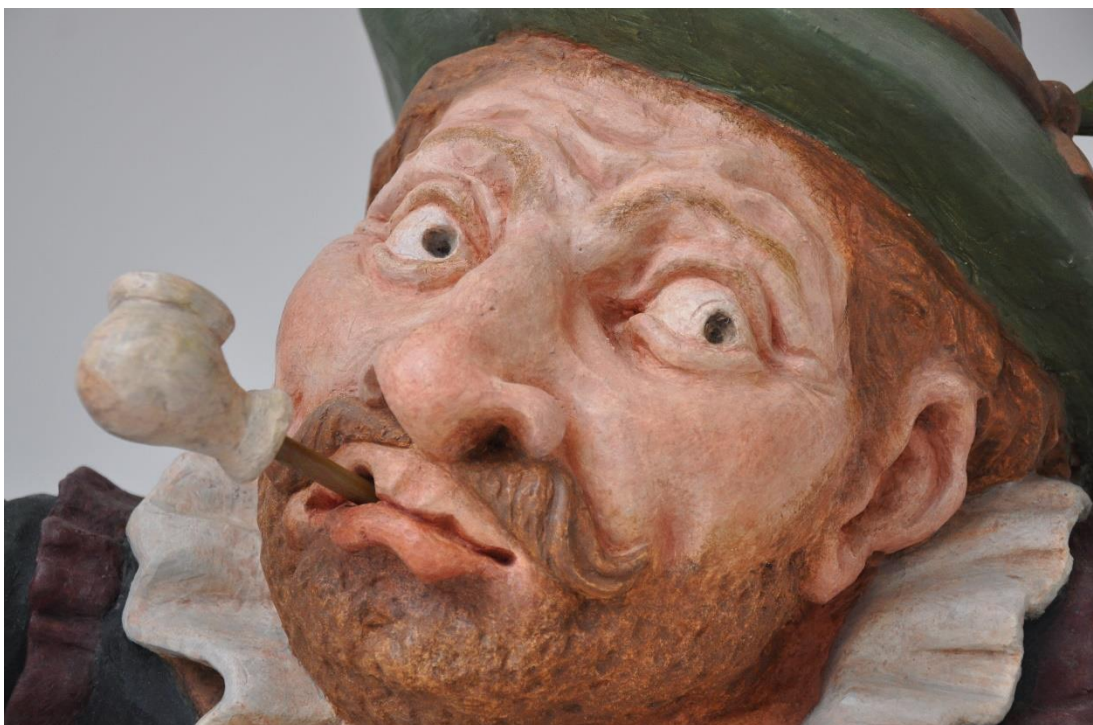

Obrázek 35 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování – boční pohled, zadní pohled a ¾ pohled

Obrázek 37 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování detail kordu

Obrázek 36 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování detail hlavy

Obrázek 39 Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování - detail brku za kloboukem

Obrázek 38 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka – Hypotetická podoba barokního polychromování – detail dohou

Obrázek 40 – Srovnání obou rekonstrukcí

Obrázek 41 - Srovnání obou rekonstrukcí

Obrázek 43 – Presentace na dočasné výstavě na půdě fakulty restaurování v Litomyšli, obdobná prezentace bude v hospitalu Kuks

Obrázek 42 – Místo budoucí prezentace v hospitalu Kuks

Konzervace, restaurování, tvarová a barevná rekonstrukce torza kamenného barokního trpaslíka z Kuku dle dohledané grafické předlohy a dobových analogií

Realizace: 2015 – 2016
 Vedení práce: doc. Jirí Novotný, ak. soch.
 Odborní konzultanti: Mgr. Jiří Kaše, doc. Jaroslav J. Alt, ak. mal.
 Realizoval: BcA, Jan Prokšýšek

Torzo kamenného barokního trpaslíka pochází ze závoditě bývalého barokního lázeňského areálu Kuku ve východních Čechách. Lázeňský areál spolu se špitálem se rozprostíral na obou březích Labe v Kůkském údolí. S budováním areálu začal hrabě Antonín Špork někdy před rokem 1695. Hrabě Špork se rozhodl vybudovat lázeň evropského významu, kam by se přijížděli léčit i tehdejší králové a politické elity. Okolo roku 1710 započal hrabě zhruba ve středu areálu budovat „závoditě“ určené pro panskou zábavu „Ringrennen“ (hra v kroužky). Tato v té době oblíbená hra především na královských dvorech byla náhradou za nebezpečné turnaje. Jednalo se o hru arabského původu, při níž měl jezdec na koni jakýmsi dřevcem zasahout zavěšenými kroužky.

„Závoditě“ roku 1713 (dle úředního protokolu) doplněno dvěma řadami kamenných trpaslíků a trpaslic na soklech. Inkviziční záznamy hovoří o čtyřiceti členech trpasličího kabinetu, z nichž bylo u dvou ženských kanikatur nařízeno opravení pohorlivých obnažení. Velká část lázeňského areálu zanikla, takže i závoditě, které zdevastovala roku 1740 velká povodeň. V současné době nám existenci závoditě dokládají dobové spisy, rytiny a obrazy. Z kamenné výzdoby závoditě se nám do dnes dochovalo pouze devět torz kamenných trpaslíků, které se nacházejí v hospitálu v Kuku. Přesto, že jsou trpaslíci a trpaslice dochovali pouze torzálně, jsme schopni přiřadit k nim grafické předlohy. Jedná se o grafický cyklus Augsburského rytce Martina Engelbrechta (1684 – 1756), „Il Callotto resuscitato oder Neu eigerichtetes Zwerchen Cabinet“.

Podle výše zmíněného grafického cyklu se nám do dnešní doby dochovaly torza souborů a celé soubory v Kuku, v Novém Městě nad Metují, v Cítilbcech u Loun (dnes Neuwaldegg), v Benátkách nad Jizerou, v Klášteře Lambach (Rakousko) a v Obláskném muzeu v Chomutově (jeden trpaslík). Autorství Kůkského souboru je tradičně připisováno jednomu z našich nejvýznamnějších barokních sochařů Matyáši Bernardu Braunovi a jeho dílně. V barokním období bylo běžné, sochy byly barevně povrchově upraveny. Na trpaslíkovi se nacházejí pouze velice malé fragmenty povrchových úprav, ale v tak torzálním stavu, že z nich nelze určit nic více.

Z originálu torza díla byla sejmuta sídro-silikonová forma, z níž byl vytvořen sádrový odlitek. Na torzo jsem v sádre a v sochařské hlině domodeloval vyběhající části a povrchy. Jako modely byly používány dobové analogie (již výše zmíněné soubory) a především grafická předloha, které se jak se v průběhu prací ukázalo, autor držel až nečekaně přesně. Každá byla socha doplněná byla sejmuta další sídro-silikonové formy. Z ní byly vyhotoveny dva odlitky, jelikož výsledné sochy budou prezentovány v hospitálu v Kuku ve stále expozici, tedy v interiéru, byla jako materiál odlitku zvolena opět sídra.

Dalším krokem bylo přistoupení k opatření jednoho z odlitků „barokní“ polychromií (barevnou vrstvou). Rekonstrukce barevnosti vycházela z několika zdrojů, jako první zdroj byly použity dvě kolorované grafiky. A jako další zdroj bylo vycházeno tzv. z přírody. To znamená, že ušně bude pojednána barvou usně, kov barvou kovu atd. Malba byla provedena v několika vrstvách a jako pojivo byla použita akrylátová disperze. Z edukativních důvodů byl druhý odlitek patinován tak aby se co nejvíce podobal kamenu.

Tato práce jako celek by nám měla pomoci doplnit si představu o výzdobě lázeňského areálu v Kuku a také ukázat rozdíl mezi dílem opatřeným a neopatřeným polychromií.

Grafická předloha Trpaslíka Martin Engelbrecht, Il Callotto resuscitato oder Neue eigerichtetes Zwerchen Cabinet. 1705 - 1715, lept, Brno, Moravská zemská knihovna, snímek Jan Prokšýšek

Originál torza kamenného trpaslíka Matyáše Bernarda Brauna (†), 1713, jiskovec, Kuku, snímek Jan Prokšýšek

Rekonstrukce kamenného trpaslíka, patinovaná sídra, Litomyšl (Kuku), snímek Jan Prokšýšek

Rekonstrukce kamenného trpaslíka, malovaná sídra, Litomyšl (Kuku), snímek Jan Prokšýšek

Anonym: Veduta špitální parze Kuku, po roce 1720, lept, Kuku, snímek Jan Prokšýšek

Anonym: Veduta lázeňské parze v Kuku 1720 - 1729, Olej na plátně, Kuku, snímek Zdeněk Heller

Anonym: Veduta lázeňské parze v Kuku, detail závoditě, 1720 - 1729, Olej na plátně, Kuku, snímek Jan Prokšýšek

10. Katalog barokních trpasličích souborů a jejich fragmentů na našem a blízce přilehlém území

Tato kapitola má za úkol shromáždit a porovnat relativní informace o existujících barokních trpasličích souborech a jejich fragmentech. Největší důraz byl kladen na soubory, které byly vytvořeny dle stejných grafických předloh jako kukský soubor. Pokusili jsme se nastínit osudy jednotlivých souborů. Některé soubory jsou stále na svém původním místě, jiné se stěhovaly se svými majiteli a o některých se dnes dozvídáme pouze z literárních pramenů.

Na počátku 18. století zasáhla Evropu, nejvíce však německy mluvící země, ale i naše zeměpisné šířky „módní trpasličí vlna“. Vliv na oblíbenost tohoto tématu má především, tehdy zajisté velice oblíbený grafický cyklus od Martina Engelbrechta z cyklu *Il Calloto resuscitato oder Neue eingerichtes Zwerchen Cabinet*, který vyšel poprvé roku 1706. Jednalo se o soubor padesáti grafických listů zobrazující trpaslíky a trpaslice dle našeho názoru parodující špatné lidské vlastnosti, chudáky hrající si na šlechtu, různá povolání a národnosti a mnoho jiného. Druhé vydání bylo roku 1715 rozšířeno o dalších dvanáct listů. Na popularitu cyklu ukazují i dvě pirátská vydání.¹⁸ Grafiky byly doplněny o několikajazyčné popisky, možná humorné rýmovačky. Kdybychom měli k dispozici překlady textů pod obrázky, zajisté by se nám odkryly další souvislosti a širší význam grafik a jejich satyry.

10.1. Grafický cyklus *Il Callotto resuscitato oder Neue eingerichtetes Zwerchen Cabinet*

Černobílé reprodukce pocházejí z Moravské Zemské knihovny z Brna. Soubor je v historickém fondu uložený pod signaturou Skř.1T-1251.865,121 až Skř.1T-1251.865,129. Jednotlivé listy jsou nalepeny na kartonech vždy po několika kusech. Do dnešní doby se cyklus bohužel nedochoval kompletní, a i proto jsou černobílé reprodukce doplněny o barevná vyobrazení. Na černobílých grafikách je vidět více detailů, než na barevných a mají tedy daleko větší vypovídající hodnotu o tvaru soch, jež podle nich vznikly. Mědiryty mají velikost 27,5 × 17,5 cm. Kolorované mědiryty

---

¹⁸ PREISS, Pavel, *Braunovské plastiky z Cítolib ve Vídeňském Neuwaldegg, Sborník k počtě Milana Pavlíka*, Jalta, Praha, 1995, s. 151.

pocházejí z The Rijkmusea z Amsterdamu a jsou digitalizované na <https://www.rijksmuseum.nl/en/search?q=dwerg&v=list&f=1&p=1&ps=10&ii=0>.

Velikost kolorovaných grafik je 17×11 cm, jelikož nejsou doplněny ozdobným rámcem.

List 1. – Titulní list

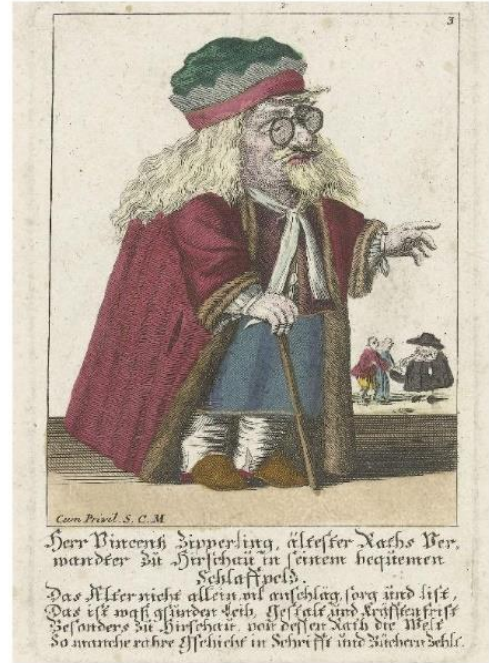
II
Callotto
resuscitato.
oder
Neu eingerichtes
Zwerchen
Cabinet.

*Nicolo Cantabella, Savoyardischer
Wurmschneider.
Ey schöne spilawerkh! Ey söna Margarit!
So söner ots in Welt ka Menß nok seha nit,
Gans söner natural Campania praesentir,
Wie auß der Welßer Land franzoß müß retirir,
Wie kum die Prinz Eugen, oh sena rarité,
Sau, sau wie von Turin ots lauffen, Ey wie seh!*

List 2. – Nicolo Cantabella
Nicolo Cantabella, Savoyardischer Wurmschneider. Ey schöne spilawerkh! Ey söna Margarit! So söner ots in Welt ka Menß nok seha nit, Gans söner natural Campania pra(e)sentir, Nie auß der Welßer Land franzoß muß retirir, Wie kum die Prinz Eugen, oh sena rarité, Sau, sau wie von Turin ots lauffen, Ey wie seh!

Herr Vincenz Zipperling, ältester Raths Ver-
 wandter zu Hirschau in seinem bequemem
 Schlaffpelz.
 Das Alter nicht allein vil anschläg sorg und list,
 Das ist was gsunder Leib, Gestalt und Kräfte frist
 Besonders zu Hirschau, von dessen Rath die Welt
 So manche rahre Gschicht in Schrift und Büchern zehlt.

List 3. – Vincenz Zipperling

Herr Vincenz Zipperling, ältester Raths Ver-
 wandter zu Hirschau in seinem bequemem
 Schlaffpelz.

Das Alter nicht allein vil anschläg sorg und list,
 Das ist was gsunder Leib, Gestalt und Kräfte frist
 Besonders zu Hirschau, von dessen Rath die Welt
 So manche rahre Gschicht in Schrift und Büchern zehlt.

Frau Agatha Zipperlingin, gebahrne Castraunin
 von Falten und Zekerthal, renomirte
 Hunds Mutter.
 In meiner Jugend hab ich manche Freud genossen,
 Bald diser jungen Pürsch, bald jenem gspilt ein possen,
 Nun aber gehts nicht mehr, es ist ein andre Zeit,
 Mein Hündlein liebt mich noch, das ist die letzte Freud.

List 4. – Agatha Zipperlingin
Frau Agatha Zipperlingin, gebahrne Castraunin von Falten und Zekerthal, renomirte, Hunds Mutter. In meiner Jugend hab ich manche Freud genossen, Bald diser jungen Pürsch, bald jenem gspilt ein possen, Nun aber gehts nicht mehr, es ist ein andre Zeit, Mein Hündlein liebt mich noch, das ist die letzte Freud.

Eximius et Ponderosus Dominus
Gustavus Weinberger, Parochus, in
Panzendorf, etc.

Es will mein schwacher Leib zuweillen stärkung habe
Den kan ich besser nicht, als mit Gesundheit laben.
Der ganzen Christenheit Gesundheit soll es seyn.
Drumb schenck man mir fein bald diß grosse Glas voll ein.

List 5. – Gustavus Weinberger

Eximius et Ponderosus Dominus
Gustavus Weinberger, Parochus in
Panzendorf, etc.

Es will mein schwacher Leib zuweillen stärkung habe,
Den kan ich besser nicht, als mit Gesundheit laben
Der ganzen Christenheit Gesundheit soll es seyn,
Drumb schenck man mir fein bald diß grosse Glas voll ein.

Monsieur le Chevalier Rondeau, grand Orateur au Parlement des Muets, en habit Ceremoniel.

Ik ab die gross adresse, fin bougre sag nit vill, Wan gom zu parlament, mit mon habit de Cour, Ik sag, le Roy le veut, morbleu! Schweig halle still, Merite et qualite, consistent en mauvaises Tours.

List 6. – Chevalier Rondeau

Monsieur le Chevalier Rondeau, grand Orateur au Parlement des Muets, en habit Ceremoniel.

Ik ab die groß adresse, fin bougre sag nit vill,
Wan gom zu parlament, mit mon habit de Cour,
Ik sag, le Roy le veut, morbleu! Schweig halle still,
Merite et qualité, consistent en mauvaises Tours.

Nicolas Charon, Viconte de Corbeillac, General de Cavallerie, Gouverneur, et grand Intend^t de l'Isle Enchantée.

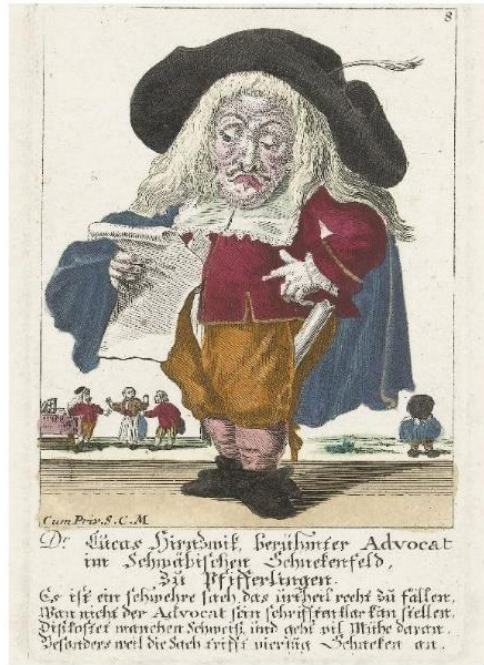
Ik abs gros vill Esprit, ik abs nok mehr merite,
La taille avantageuse, bien faite, en home d'Elite
Habille de bon goüst, l'air noble, courageux
Truü ein von Officir, au Regiment des gueux.

List 7. – Nicolas Charon

Nicolas Charon Viconte de Corbeillac, General de Cavallerie, Gouverneur, et grand Intend^t de l'Isle Enchantée.

Ik abs gros vill Esprit, ik abs nok mehr merite
La taille avantageuse, bien faite, en hom'e d'Elite
Habillé de bon goüst, l'air noble, courageux
Truü ein von Officir, au Regiment des gueux.

Dr. Lucas Hirnzwick, berühmter Advocat
 im Schwäbischen Schneckenfeld,
 zu Pfifferlingen.
 Es ist ein schwehre sache das urtheil recht zu fallen.
 Wan nicht der Advocat sein schrifften klar kan stellen.
 Diß kostet manchen schweiß, und geht vil mühe daran.
 Besonders weil die sache trifft vierzig schnecken an.

List 8. – Dr. Lucas Hirnzwick
 Dr. Lucas Hirnzwick berühmter Advocat
 im Schwäbischen Schneckenfeld,
 zu Pfifferlingen.
 Es ist ein schwehre sache das urtheil recht zu fallen,
 Wan nicht der Advocat sein schrifften klar stellen,
 Diß kostet manchen schweiß, und geht vil mühe daran,
 Besonders weil die sache trifft vierzig schnecken an.

Ihre Excedenz Herr Oswald von
Stroblbardt Injuriarum
Licentiatus.

Ich müß es selber nicht, daß ich so weith studiert,
Wurd gleichwohl /umb paar Geld:/zum Doctor promoviert,
Zum Richter also baldt im nächsten Dorff gemacht,
So wird auffß Tribunal ein mancher Büßß bracht.

List 9. – Oswald von Stroblbardt

Ihre Excesendenz Herr Oswald von
Stroblbardt Injuriarum
Licentiatus.

Ich wust es selbsten nicht, daß ich so weith studiert,
Wurd gleichwohl /umb paar Geld:/zum Doctor promoviert,
Zum Richter also baldt im nächsten Dorff gemacht,
So wird auffß Tribunal ein mancher Büßß bracht.

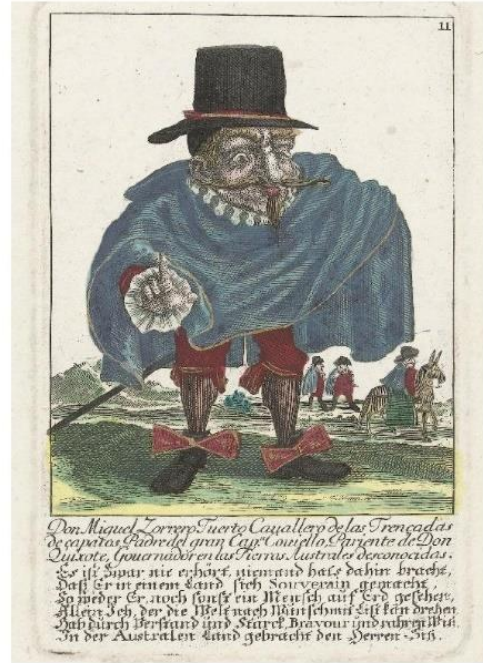

Don Guappos, von dem Geblüth des
Don Quixote, heutiger General der
französischen Spanier.
Ich halt mein Gravitet; marschire schritt vor schritt
Führ meine trouppen an, sie fechten oder nit,
Schlagt man sie auß dem feldt, so bin ich nicht der lezt,
Der seine sicherheit auff's best zum flüchten sezt.

List 10. – Don Guappos

Don Guappos, von dem Geblüth des
Don Quixote, heutiger General der
Französischen Spanier.

Ich halt mein Gravitet; marschire schritt vor schritt,
Führ meine trouppen an, sie fechten oder nit,
Schlagt man sie auß dem Feldt, so bin ich nicht der lezt
Der seine sicherheit auff's best zum flüchten sezt.

Don Miguel Zorrero Tuerto Cavallero de las Trençadas
 de çapatos, Padre del gran Capⁿ. Couiello, Pariente de Don
 Quixote, Gouernador en las Tierras Australes desconocidas.
 Es ist zwar nie erhört, niemand hats dahin bracht,
 Daß Er in einem Land sich Souverain gemacht,
 So weder Er, noch sonst ein Mensch auf Erd gesehen,
 Allein Ich, der die Welt nach Wunsch mit List kan drehen,
 Hab durch Verstand und Stärck, Bravour und rahren Witz,
 In der Australen Land gebracht den Herren D(H)itz.

List 11. – Don Miguel Zorrero Tuerto
Don Miguel Zorrero Tuerto Cavallero de las Trençadas de çapatos, Padre del gran Cap ⁿ . Couiello, Pariente de Don Quixote, Gouernadore en las Tierras Australes desconocidas. Es ist zwar nie erhört, niemand hats dahin bracht, Daß Er in einem Land sich Souverain gemacht, So weder Er, noch sonst ein Mensch auf Erd gesehen, Allein Ich, der die Welt nach Wunsch mit List kan drehen, Hab durch Verstand und Stärck, Bravour und rahren Witz, In der Australen Land gebracht den Herren D(H)itz.

Holloka Tschimitschko Buttiam Uram, Ragotzischer
 Hussarn-Obrister in der Garnison zu Neüheüßl.
 I bin I holt Hussar, Luruzi Offaziar,
 I bin I Edlimohn, I müiß I Lummadiar
 Di Hungrich londt Ribell; won kim di teitsch soldotn,
 Mir will mir hokn todt, lebendi will mi brotn,
 Won ober schuissn thuit, Iy! heyda! dekderedek!
 I gib I Rößli spurn, doß laff wi Deiffli wek.

List 12. - Holloka Tschimitschko Buttiam Uran
Holloka Tschimitschko Buttiam Uram, Ragotzischer Hussarn-Obrister in der Garnison zu Neüheüßl. I bin I holt Hussar, Luruzi Offaziar, I bin I Edlimohn, I müiß I Lummadiar Di Hungrich londt Ribell; won kim di teitsch soldotn, Mir will mir hokn todt, lebendi will mi brotn, Won ober schuissn thuit, Iy! heyda! dekderedek! I gib I Rößli spurn, doß laff wi Deiffli wek.

Den Edlen en Vornaemen Heer Piters
Kahlmüß Wisseller, en groot Canzeler van
de groenländische Walfis correspondenzien.
Ik heb in dese brief min Ernstleyk ordre geven,
Dat in het groenlandts meer Keen Walfis mit sal leven,
Di nit protectie neemt van Piters groote Macht,
Tien dusent fisser Knecht heb ik hier op de Wacht.

List 13. – Piters Kahlmüß Wisseller

Den Edlen en Vornaemen Heer Piters
Kahlmüß Wisseller, en groot Canzeler van
de Groenlandische Walfis correspondenzien.
Ik heb in dese brief min Ernstleyk ordre geven,
Dat in het groenlandts meer keen Walfis mit sal leven,
Di nit protectie neemt van Piters groote Macht,
Tien dusent fisser Knecht heb ik hier op de Wacht.

Hali Nasili Pascha, des Visir Knupperli
Bruder, Statthalter auff der grossen Insul Schmek's,
im Archipelago.
Beÿ meinem Mahomet hab ich es längst geschwöhren,
Daß alle Christen seind in meinem Gwalt verlohren,
Sie aber trutzen mich, und spotten meiner Wort
Verbannen Nasili oft in ein stinckhends Orth.

List 14. – Hali Nasili Pascha

Hali Nasili Pascha, deß Visir Knupperli

Bruder, Statthalter auff der grossen Insul Schmek's,
im Archipelago.

Beÿ meinem Mahomet hab ich es längst geschwöhren,
Daß alle Christen seind in meinem Gwalt verlohren,
Sie aber trutzen mich, und spotten meiner Wort,
Verbannen Nasili oft in ein stinckhends Orth.

Pantaleon Bürgman, auf der Wacht von der
Schweitzer Garde zu Rom.
Das alte Pantle-Gschlecht ist allewill tapfer gsi,
Halt wie a Bidermah, trapt nini hingersi,
Goz krüz, wen ma zu Feld da trumma Kübl rührt,
Wie gumpf mirs Herz im Lib, biß daß ma cumadirt.
Do nimb iß schmek schütt her, schlag knieli bukeli ahn,
Zill neaba da Nabl zmits, laß sprüza auff min Mahn.

List 15. – Pantaleon Bürgman

Pantaleon Bürgman, auf der Wacht von der
Schweitzer Garde zu Rom.

Das alte Pantle-Gschlecht ist allewill tapfer gsi,
Halt wie a Bidermah, trapt nini hingersi,
Goz krüz, wen ma zu Feld da trumma Kübl rührt,
Wie gumpf mirs Herz im Lib, biß daß ma cumadirt.
Do nimb iß schmek schütt her, schlag knieli bukeli ahn,
Zill neaba da Nabl zmits, laß sprüza auff min Mahn.

Dan Hagel, Batavischer Boots Knecht, ũ. re-
doutabler Meister des gewöhnlichen schnitt-
gefecht mit der stumpffen Klingen.
Met Kees en brandtewein, met schmuſ tabak en bier,
Passeer ik mine teyſd, en heb darmet plaisir,
Arbitsaem ob het Schep, dikwils opt land brutal
En schnoydgen wie of drey dat broÿt meÿ nimentall.

List 16. – Dan Hagel

Dan Hagel, Batavischer Boots knecht, ũ. re-
doutabler Meister deß gewöhnlichen schnitt-
gefecht mit der stumpffen klingen.

Met Kees en brandtewein, met schmu tabak en bier,
Passeer ik mine teyſd, en heb darmet plaisir,
Arbitsaem ob het Schep, dikwils opt land brutal
En schnoydgen wie of drey dat broÿt meÿ nimentall.

Madame Palatinelle, in der grossen Galla
Hauben, Mantille und Cul de Paris
auffgeputzt.
Was das nicht für ein Müß, für Sorg und Arbeit macht,
Biß man nur a la mode den Kopf in form gebracht.
Mein Schönheit ist's wohl werth, dan all's steht mir wohl an,
Darumb verliebet sich in mich auch jederman.

List 17. – Madame Palatinelle
 Madame Palatinelle, in der grossen Galla
 Hauben, Mantille und Cul de Paris
 Auffgeputzt.
 Was das nicht für ein Müß, für Sorg und Arbeit macht,
 Biß man nur a la mode den Kopf in form gebracht.
 Mein Schönheit ist's wohl werth, dan all's steht mir wohl an,
 Darumb verliebet sich in mich auch jederman.

Monsieur Robert von Parukenfeldt,
Ritter des langen Halstuechs in der
grossen Galla.
Nicht gross doch wohl gestalt, Politisch von Geberden
Ein feine Staats Paruk, ein Halstuch bis zur Erden
Plumaschi auf dem Hut, beredt in Ernst und Schertz
Das merittiert ja wohl der allerschönsten Herr.

List 18. – Robert von Parukenfeldt
<p>Monsieur Robert von Parukenfeldt, Ritter des langen Halstuechs in der Grossen Galla. Nicht gross doch wohl gestalt, Politisch von Geberden Ein feine Staats Paruk, ein Halstuch bis zur Erden, Plumaschi auf dem Hut, beredt in Ernst und Schertz Das merittiert ja wohl der allerschönsten Hertz.</p>

Mademoiselle Poupone, die Pariser Schönheit
genandt, einige Tochter des bekandten Parlaments
Advocaten Monsr. Chican.
Sie kommen nur herein Marquis, sie feynd Patron,
Ihr angenehmer Geist macht alls de bonne facon
Wan' sie verliebet seynd, so bin ichs noch wohl mehr,
Ihr Dienerin zu seyn, ist mir die grösste Ehr.

List 19. – Mademoiselle Poupone

Mademoiselle Poupone, die Pariser Schönheit
genandt, einige Tochter deß bekandten Parlaments
Advocaten Monsr. Chican.

Sie kommen nur herein Marquis, sie feynd Patron,
Ihr angenehmer Geist macht alls de bonne facon
Wan' sie verliebet seynd, so bin ichs noch wohl mehr,
Ihr Dienerin zu seyn, ist mir die grösste Ehr.

Monsieur le Marquis de Sauterelle,
 Obrister Heuschrecken Comissarius, in der
 Liebes declaration.
 Verzeith mir Mademoiselle, mein unvergleichliche Kind
 Bescheid, holdselig schön, dergleichen man nicht find
 Erlaubet mir doch ein Vilit par courtoisie,
 Ich schwör Euch daß ich bin verliebt a la folie.

List 20. – Monsieur le Marquis de Sauterelle

Monsieur le Marquis de Sauterelle,
 Obrister Heuschrecken Com'issarius, in der
 Liebes declaration.

Verzeith mir Mademoiselle, mein unvergleichliches Kind
 Bescheid, holdseelig schön, vergleichen man nicht find
 Erlaubet mir doch ein Visit par courtoisie,
 Ich schwör Euch daß ich bin verliebt a la folie.

Mademoiselle Jolicoeur, danceante avec son Amant l'Opera du Village en Provence.

Ah! daß iß groß plaisir, wan' danse mit habil hommes,
 Wan iß partie egal, bien faits come nous sommes,
 Mein Herß iß vil content, ik bin heureuse fille
 Wan bin ik a la dance mit liebe Maitre Gilles

List 21. – Mademoiselle Jolicoeur

Mademoiselle Jolicoeur, danceante avec son Amant l'Opera du Village en Provence.

Ah! daß iß groß plaisir, wan' danse mit habil hommes,
 Wan iß partie egal, bien faits come nous sommes,
 Mein Herß iß vil content, ik bin heureuse fille
 Wan bin ik a la dance mit liebe Maitre Gilles

Monsr. Gilles Platfues, Maitre de Danse
a l'Academie des Lourdeaux.

Allons! de bonne grace, marschir, mak Reverence,
Mak Menuette-pas, un, deux, a la cadence,
Coupe, mehr schwind, doucement, morpieu di Koff mehr haut
Bon! ca! mak kleine spring, voila qui est fort beau,
Mit schon manier die Hand vill relevir bon air,
Die Leib alt in balance, si voulez tout bien fair.

List 22. – Monsr. Gilles Platfues

Monsr. Gilles Platfues, Maitre de Danse
a l'Academie des Lourdeaux.

Allons! de bonne grace, marschir, mak Reverence,
Mak Menuette-pas, un, deux a la cadence,
Coupe, mehr schwind doucement, morpieu di Koff mehr haut
Bon! ca! mak kleine spring, voila qui est fort beau,
Mit schön manier die Hand vill relevir bon air,
Die Leib alt in balance, si voulez tout bien fair.

Ruffanella, deß Verliebten Plorianders bewegliche
Ansuchung verlachende Schäfferin.
Daß ist ein gemeine Sach, Verliebte sterben sehen,
Die alle virlt stund schon widrumb aufferstehen,
Wan dir mein freundlichs Aug, u. wohl gemachte Gestalt
Durch Magen, hertz und Hirn gedrungen mit Gewalt,
Was wurd mein hoher Geist, und sonst waß könen mache?
Geh fort, wein dich zu todt, ich will zum sterben lachen.

List 23. – Ruffanella
Ruffanella, deß Verliebten Plorianders bewegliche
Ansuchung verlachende Schäfferin.
Daß ist ein gemeine Sach, Verliebte sterben sehen,
Die alle virlt stund schon widrumb aufferstehen,
Wan dir mein freundlichs Aug, u. wohl gemachte Gestalt
Durch Magen, hertz und Hirn gedrungen mit Gewalt,
Was wurd mein hoher Geist, und sonst waß könen mache?
Geh fort, wein dich zu todt, ich will zum sterben lachen.

Ploriander, der in die Schafferin Ruffanella Verlieb-
te Schaffer, von seinem eignen beweglichen Gesang
in thränen zerfließend.

Ruffanella, ach mein Schatz! ich muß vor Lieb zerschmel-
zen, mein hirn ist krump und lahm, die zunge geht auff stelzen,
Mir schmeckt kein speiß noch Trank, kein schlaff u. keine Ruhe,
Ich sterb vor Lieb umb dich, und du lachst mir darzue,
Es ist ja schad umb mich, und umb mein junges Leben,
Schäm dich ins hertz hinein, daß mir ein korb thust geben.

List 24. – Ploriander

Ploriander, der in die Schafferin Ruffanella Verlieb-
te Schaffer, von seinem eignen beweglichen Gesang
in thränen zerfließend.

Ruffanella, ach mein Schatz! ich muß vor Lieb zerschmel(t)zé,
Mein hirn ist krump und lahm, die zunge geht auff stelzen,
Mir Schmeckt kein Speiß noch Trank, kein Schlaff u´. keine Ruhe,
Ich sterb vor Lieb umb dich, und du lachst nur darzue,
Es ist ja Schad umb mich, und umb mein junges Leben,
Schäm dich ins Hertz hinein, daß mir ein Korb thust geben.

Herr Cornelius Guttman Zechmeister
der gedultigen Hahnreyhzunft im Korb
eingespant.
So geht es Mir und Dir und allen unsers gleichen
Wo in dem Haußgerath die Hörner mit einschleichen
Ein ieder lacht und sagt Glück zu du armer Tropff
zum Schwager in dem Korb zum Hörnern auff dem Kopff.

List 25. – Cornelius Guttman
Herr Cornelius Guttman Zechmeister der gedultigen Hahnreyhzunft im Korb eingespant. So geht es Mir und dir und allen unsers gleichen Wo in dem Haußgerath die Hörner mit einschleichen, Ein ieder lacht und sagt, Glück zu du armer Tropff, zum Schwager in dem Korb, zum Hörnern auff dem Kopff.

Der Ehrveste u. Hochweisse Herr Crispin, Skarnitz
 Erbherr auff Pfeffermühl, Ritter vom braitten huth
 Mein Adeliches geschlecht kan niemand disputiren,
 Scarnitz und Pfeffermühl zu gnügen thut probiren,
 Daß schon drehtausent Tag der Ritter brieff gemacht,
 Und ich die descendenz ins zweytle glied gebracht,
 Trut der mich drumb beneyd, u kan es doch nicht wehre
 Ich geh auf mein Respect, thue mich an niemandt kehre

List 26. – Crispin Skarnitz

Der Ehrveste u. Hochweisse Herr Crispin Skarnitz
 Erbherr auff Pfeffermühl, Ritter vom braitten huth
 Mein Adeliches geschlecht kan niemand disputiren,
 Scarnitz und Pfeffermühl zu gnügen thut probiren,
 Daß schon drehtausent Tag der Ritter brieff gemacht,
 Und ich die descendenz ins zweytle glied gebracht,
 Trut der mich drumb beneyd, u kan es doch nicht wehre
 Ich geh auf mein Respect, thue mich an niemandt kehre

Monsieur Piperouk, Directeur der grossen
Companie Tabak Negotianten in
Virginien und Brasilien.
Wel dat is Wonderding dat Kraütgen dat maer rouckt,
Is so veel extimirt, van Knecht en Heer gebroukt,
En het is sue beliefd, gewehnd, en well bedingt,
Dat mens van fehre Landt met Schippen over bringt.

List 27. – Piperouk

Monsieur Piperouk Directeur der grossen
Companie Tabak Negotianten in
Virginien und Brasilien.

Wel dat is Wonderding, dat Kraütgen dat maer rouckt,
Is so veel extimirt, van Knecht en Heer gebroukt,
En het is sue beliefd, gewehnd, en well bedingt,
Dat mens van fehre Landt met Scheppen over bringt.

Mathias Flecksippl, faisant le bel
humeur aux jours maigres.
Wan Vollmond bey mir scheint spring ich in voller Freud,
Sing, lach und dencke nicht der magern fasten zeit,
Gehts letzte Viertel ein, ists eben gleich mit mir,
Wer nichts zu essen hat, der sing und tanz dar für.
Diß ist die rechte Mod in Franckreich sehr gemein,
Wan es am schlimmsten geht, muß doch getantzet seyn.

List 28. – Mathias Flecksippl
Mathias Flecksippl, faisant le bel
humeur aux jours maigres.
Wan Vollmond bey mir scheint spring ich in voller Freud,
Sing, lach und dencke nicht der magern fasten zeit,
Gehts letzte Viertel ein, ists eben gleich mit mir,
Wer nichts zu essen hat, der sing und tanz dar für.
Diß ist die rechte Mod in Franckreich sehr gemein,
Wan es am schlimmsten geht, muß doch getantzet seyn.

Bartholdus Gursalkawiz aus groß Pohlen
gebürthig, Unwürdiger Waldtbrüder
auß Gallicien kommendt.
Ey schauth den armen Man, der also alt und blind
Gleich wohl noch ohne hülf Ein jedes Wirtshaus findt
Ach! wie vill Eimer wein hat Er zu leib genom'en,
Biß Er ein solchen Barth und diken Kopff bekommen.

<p>List 29. – Barholdus Gustrkasalkawiz   Bartholdus Gursalkawiz aus groß Pohlen   gebürthig, Unwürdiger Waldtbrüder   auß Gallicien kommendt.   Ey schauth den armen Man, der also alt und blind   Gleich wohl noch ohne hülf Ein jedes Wirtshaus findt   Ach! wie vill Eimer wein hat Er zu leib genom'en,   Biß Er ein solchen Barth und diken Kopff bekom'en.</p>

Madame Sophia Luxuria, General-Staabs leib Wäsch-
 erin der gestuzten, freyen Granatir-Companie Capitana.
 Beym hundert Element du kombst bey mir zu kurz,
 Wer nur von dröuen stirbt, begrabt man mit ein furtz,
 Waß solt dein Degen sein, den du nicht kanst regiren,
 Man mueß dein matte stöß mit feigen außpariren.
 Carbiner und Pistol, solt sein dein best gewehr,
 Doch hilfft dirs eben nichts du hast kein putffer mehr.

Madame Sophia Luxuria, General-Staabs leib Wäsch-
 erin der gestuzten, freyen Granatir-Companie Capitana.
 Beym hundert Element du kombst bey mir zu kurz,
 Wer nur von dröuen stirbt, begrabt man mit ein furtz,
 Waß solt dein Degen sein, den du nicht kanst regiren,
 Man mueß dein matte stöß mit feigen außpariren.
 Carbiner und Pistol, solt sein dein best gewehr,
 Doch hilfft dirs eben nichts du hast kein putffer mehr.

List 30. – Madame Sophia Lixuria

Madame Sophia Luxuria, General Staabs leib Wäsch-
 erin der gestuzten, freyen Granatir-Companie Capitana.
 Beym hundert Element du kombst bey mir zu kurz,
 Wer nur von dröuen stirbt, begrabt man mit ein furtz
 Waß solt dein Degen sein, den du nicht kanst regiren,
 Man mueß dein matte stöß mit feigen außpariren.
 Carbiner und Pistol, solt sein dein best gewehr,
 Doch hilfft dirs eben nichts du hast kein putffer mehr.

*Don Louis Champ-merdant, Brigadier des petits
 Maîtres, grand Breteur de France, a la tête des Gascons con-
 tre les Querelleurs allemands, foudroyant leurs Battaillons.
 Par ma Sacre Bravoure! a moy les bons Gascons!
 Allons, par la Mortbleu! enfiler tous ces Geux!
 Ces Allemands Saur Crauts nous traittent des poltrons
 Sans Quartier fricassons ces Boucres malheureux.*

List 31. – Don Louis Champ-merdant

Don Louis Champ-merdant, Brigadier des petits
 Maîtres, grand Breteur de France, a la tête des Gascons con-
 tre les Querelleurs allemands, foudroyant leurs Battaillons.
 Par ma Sacre Bravoure! a moy les bons Gascons!
 Allons, par la Mortbleu! enfiler tous ces Geux!
 Ces Allemands Saur Crauts nous traittent des poltrons
 Sans Quartier fricassons ces Boucres malheureux.

Walper Höllriglin Würthin und Zuchtmutter
 beym Hünerloch auff der Pastey in einem ver-
 drieslichen Hauß process.
 Das ist mir ein Geschmäß, ein lausiger Halunckh,
 Komt frist und saufft sichvöll will halsen auch zum trunckh.
 Und hat kein Kreuzer Gelt, schilt mich und's Mensch im Hauß,
 Waß? Ich ein Kuplerin? Der Teuffl leucht dir auß!

List 32. – Malper Höllriglin
<p>Walper Höllriglin Würthin und Zuchtmutter   Beym Hünerloch auff der Pastey, in einem ver-   drieslichen Haußprocess.</p> <p>Das ist mir ein Geschmäß, ein lausiger Halunckh,   Komt, frist und saufft sichvöll will halsen auch zum trunckh,   Und hat kein Kreuzer Gelt, schilt mich und's Mensch im Hauß,   Waß? Ich ein Kuplerin? Der Teuffl leucht dir auß!</p>

Hanß Görge Pryhann, gebohrner Donnerhund, von
 Scanderbeg auß einer Hottendottin bastardirt, Rottmei-
 ster der waghälß u. Eisenfresser, Catharina Köpffer und
 Bluth gurgln contra Champmerdant.
 Was sagst du kahler Hund, du lausiger Morbleu?
 Potz sakr – donner – blitz! herauß, du Stern gallee,
 Heraus du hundts geschlecht bist schon in letzten zügen,
 Du mußt mit einem hib in 1000. stuk da liegen,
 Ja beydes, Leib und Seel, zerhau ich also klein,
 Daß nicht ein steubgen groß davon soll übrig sein.

List 33. – Hanß Görge Pryhann

Hanß Görge Pryhann, gebohrner Donnerhund von
 Scanderbeg auß einer Hottendottin bastardirt, Rottmei-
 ster der waghälß u. Eisenfresser, Catharina Köpffer und
 Bluth gurgln contra Champmerdant.
 Was sagst du kahler Hund, du lausiger Morbleu?
 Potz sakr – donner – blitz! herauß, du Stern gallee,
 Heraus du hundts geschlecht bist schon in letzten zügen,
 Du must mit einem hib in 1000. stuk da liegen,
 Ja beydes, Leib und Seel, zerhau ich also klein,
 Daß nicht ein steubgen groß davon soll übrig sein.

Hans Sausakh von Wurstelfeld, Berühmter Zahnlucken-
Architect u. zotten Professor auff der hohe Baur-Schuhl.
I bin holt wie I bin, bin wia maß hobm will,
Bins gleichwohl nit alloan, da Norn gibts holt gor vill,
Reiß i an zohntn hear, so thoan holt d' Norrn locha,
Ma, kon a Leüthn jo da possn nit gnua mocha,
Bikem 't a moncha schon dabey an plumpm stich,
Lekt Ers zum bestn auß, und sogt doß gheret fia dich.

List 34. – Hans Sausakh

Hans Sausakh von Wurstelfeld, Berühmter Zahnlucken-
Architect u. zotten Professor auff der hohe Baur-Schuhl.
I bin holt wie I bin, bin wia maß hobm will,
Bins gleichwohl nit alloan, da Norn gibts holt gor vill,
Reiß i an zohntn hear, so thoan holt d' Norrn locha,
Ma, kon a leüthn jo da possn nit gnua mocha,
Bikem 't a moncha schon dabey an plumpm stich,
Lekt Ers zum bestn auß, und sogt doß gheret fia dich.

*Nicolo Caccatrippa, famosa Canaia Berga,
 masca, Ambasciador d'amori del Sig?
 Gratian di Blounia
 Non manca mi Spirit, per far el Ruffian
 Adess la Zinzola Sarà per Grazian
 La Smeraldin per me, Ceruell si uol auer,
 Per procurar formai, macaron e bel muger.*

List 35. – Nicolo Caccatrippa
Nicolo Caccatrippa, famosa Canaia Berga- masca, Ambasciador d'amori del Sig? Gratian di Blounia. Non manca mi Spirit, per far el Ruffian Adess la Zinzola Sarà per Grazian La Smeraldin per me, Ceruell si uol auer, Per procurar formai, macaron e bel muger.

Herr Blasius Rauchmantl, der frucht-loßen
 Alchimie Kunst Archi-Sectator, Quintae Essentiae
 Stultorum Possessor.
 Ein Meister laß ich mich der Elementen nennen,
 Die ich zusammen füg und wider kan zertrennen,
 Halt sie perarestirt im Kolben, schik sie auch
 Nach wohl vollendter Kunst zum Teuffl durch den Rauch,
 Zum vortheil und profit, bleibt mir | wie allen. | nur
 Der bettelstab im hauß, im kopff die Narm tinctur.

Herr Blasius Rauchmantl, der frucht-loßen
 Alchimie Kunst Archi-Sectator, Quintae Essentiae
 Stultorum Possessor.
 Ein Meister laß ich mich der Elementen nennen,
 Die ich zusammen füg und wider kan zertrennen,
 Halt sie perarestirt im Kolben, schik sie auch
 Nach wohl vollendter Kunst zum Teuffl durch den Rauch,
 Zum vortheil und profit, bleibt mir | wie allen. | nur
 Der bettelstab im hauß, im kopff die Narm tinctur.

List 35. – Blasius Rauchmantl
Herr Blasius Rauchmantl, der Frucht-loßen Alchimie Kunst Archi-Sectator, Quintae Essentiae Stultorum Possessor
Ein Meister laß ich mich der Elementen nennen, Die ich zusammen füg und wider kan zertrennen, Halt sie perarestirt im Kolben, schik sie auch Nach wohl vollendter kunst zum Teuffl durch den Rauch, Zum vortheil und profit, bleibt mir (wie allen.) nur Der bettelstab im hauß, im kopff die Narm tinctur.

Ursula Schleglin Mayr Mensch im Herren Hoff
 Zu Bluntzingen welche nunmehr ihre Way-
 sen Jahr ausgedient.
 Honß a mei letti gheat, a Nudl dika Dirn,
 Lost si von Baubma nit an finga broat vexirn
 Mei Simandl woafß gar wohl, i hon in a recht gearn
 Iß holt a gsteiffa Knecht, a Bua afß wia Kern.

List 37. – Ursula Schleglin

Ursula Schleglin, Mayr Mensch im Herren hoff
 Zu Bluntzingen welche nunmehr ihre Way-
 sen Jahr ausgedient.

Honß a mei letti gheat, a Nudl dika Dirn,
 Lost si von Baubma nit an finga broat vexirn
 Mei Simandl woafß gar wohl, i hon in a recht gearn
 Iß holt a gsteiffa Knecht, a Bua afß wia Kern

Simon Flenschl, Oberknecht deß reichen frey bau-
ren zu Knolfingen auffm Kirchtage bey
der Gmain Zech.
Huy Bua, nur lusti her, i bring daß in a Bia,
Mein Dirn d'rundi Krott, alß gstaudent bis an d' Knia
Mit stoanfest wödl dron, a riesserl voll weiß zähnd
Soll leben! hokament! di hot maß herzl brendt.

List 38. – Simon Flenschl
Simon Flenschl, Oberknecht deß reichen frey bau- ren zu Knolfingen auffm Kirchtage bey Der Gmain Zech. Huy Bua, nur lusti her, i bring daß in a Bia, Mein Dirn d'rundi Krott, alß gstaudent bis an d' Knia Mit stoanfest wödl dron, a riesserl(t) voll weiß zähnd Soll leben! Nokament! Di hot maß herzl brendt.

Christl Vestnbalkh, Bürg Schütz bey der
 Tyrolischen Steinfalle im Französisch
 Bayrischen Einbruch.
 Lod i mein Büchsa schorff, und sez a mohl ohn wong,
 So gnod dir Gott Franzoß, bey Gott du lebscht nit long;
 Du bischt mir gfunda nur, i schatz di vill zu gring;
 Dost mir entlauffn solscht, i ken schoan deine Spring.

<p>List 39. – Christl Vestnbalkh</p> <p>Christl Vestnbalkh, Bürg Schütz bey der   Tyrolischen Steinfalle im Französisch   Bayrischen Einbruch.</p> <p>Lod i mein Büchsa schorff, und sez a mohl ohn wong,   So gnod dir Gott Franzoß, bey Gott du lebscht nit long;   Du bischt mir gfunda nur, i schatz di vill zu gring;   Dost mir entlauffn solscht, i ken schoan deine Spring.</p>
<p>Překlad:</p> <p>Křišťůfek Vestenbalk, střelec   u tirorolské Steinfalle (kamená past) při francouzsko-bavorském vpádu</p> <p>Nabiju můj kvér a přiložím k líčku   Milostiv buď ti bůh, nebudeš žít dlouho   Nejsi mi nic, ja cením si tě pramálo   Že bys mě zdrhl, ja znám tvé kousky</p>

Margl Woltzenthoulerin, Mayr-Thirn auff der grossn
 Olbm im Sillersberg, 12. Jährige Brauth.
 Es ischt beyn vñß der brauch, auff vñsern houchen Olbma,
 Oll Iohr di Dirn a Kind, oll Iohr di Kuhe a Kolbma,
 Ischt gleichwoul niemets schond, won I nur holt di trey
 Meim buebm krod alloan, in vñserer bueleeren,
 Zletscht heyrothn mier zsom, noch londts-gebrauch u' arth
 Waß wir zuvor verricht, ischt nocher mühe ersparth.

List 40. – Margl Woltzenthoulerin

Margl Woltzenthoulerin, Mayr-Thirn auff der grossn
 Olbm im zillersberg, 12. Jährige Brauth.

Es ischt beyn vñß der brauch, auff vñsern houchen Olbma,
 Oll Iohr di Dirn a Kind, oll Iohr di Kuhe a Kolbma,
 Ischt gleichwoul niemets schond, won I nur holt di trey
 Meim buebm krod alloan, in vñserer bueleerey,
 Zletscht heyrothn mier zsom, noch londts-gebrauch u' arth
 Waß wir zuvor verricht, ischt nocher mühe ersparth.

Riepl Gleichdron Approbierter und Privile-
gierter Sauschneider und Spanischer äpfel-
Abaldator.
Iu hütij! woß brauchts denn vil, vom oltn Riepl-gslecht,
kem i holt hea, und bin sauschneiders oba-knecht,
dopp i umbs messa hea, so schneid i grechats drein,
mog Stier, sau, Roß, und hündt, mein brueda selbma sein.

List 41. – Riepl Gleichdron

Riepl Gleichdron Approbierter und Privile-
gierter Sauschneider, und Spanischer äpfel-
Abaldator

Iu huy! woß brauchts denn vil, vom oltn Riepl-gslecht,
Kem i holt hea, und bin sauschneiders oba-knecht,
dopp i umbs messa hea, so schneid i grechats drein,
Mog Stier, sau, Roß, und hündt, mein brueda selbma sein.

Gertraud Knörtzlin, Bayerische Diern.
 Dea longfotz broat si ründer auß, und is a lauters gschroa,
 vil hundet heana reamt a si, vamog si nit an Da,
 beym Ruebm-hoka hon is gheat, von Dirna dias guet wissn,
 sein Pfoad und kittl sant voll Leuß, dazue noh feindla zrisst,
 schau Riepl d'feign gheat fia di, di Trattedl ko noch wortn
 geh hoam, i woas mirn gsteifftern knecht, am kirtag bey da schortn.

List 42. – Gertraud Knörtzlin
 Gertraud Knörtzlin, Bayerische Diern.
 Dea longfotz broat si ründer auß, und is a lauters gschroa,
 vil hundet heana reamt a si, vamog si nit an Da,
 beym Ruebm-hoka hon is gheat, von Dirna dias guet wissn,
 sein Pfoad und kittl sant voll Leuß, dazue noh feindla zrisst,
 schau Riepl d'feign gheat fia di, di Trattedl ko noch wortn
 geh hoam, i woas mirn gsteifftern knecht, am kirtag bey da schortn.

Iupanschku Ferenz, Richter auß der Raubau,
 führnehmer Ochßen Iubilir und Vice Admiral
 der Ungrischen Heü Flotta.
 Iß warla guidi Laith di Hungrisch zu Robau,
 Won hut si schon so borth wie Nicolo Wuwau,
 Verkaff mi Deitschi vill Kuhe, Echbli, Fisch und Hey,
 Kupauner fasti gibs, finffi grusch, viri, drey,
 Won kim I in a Durff, im kun I strikli findn
 I zuich holt mit mi ham, won Rößli schon drohn bindtn.

List 43. – Iupanschku Ferenz
 Iupanschku Ferenz, Richter auß der Raubau,
 Führnehmer Ochßen Iubilir und Vice Admiral
 der Ungrischen Heü Flotta.
 Iß warla guidi Laith di hungrisch zu Robau,
 Won hut si schon so borth wie Nicolo Wuwau,
 Verkaff mi Deitschi vill Kuhe, Echbli, Fisch und Hey,
 Kupauner fasti gibs, finffi grusch, viri, drey,
 Won kim I in a Durff, im kun I strikli findn
 I zuich holt mit mi ham, won Rößli schon drohn bindtn.

Veith Knollinger, von Pinklfeldt, Sackh
 trager und Vorgeher der neu eingerichteten
 Flegl Bruderschaft.
 Ich trage mancher Last auff meinem Rücken her,
 Doch schweret mich der Last des Weins im Kopff vilmehr,
 Zwey Centner auff den Leib, sechs Maas des stärcksten Wein
 Im Kopff, ist das nicht viel, auff einen Man allein?

List 44. – Veith Knollinger
Veith Knollinger, von Pinklfeldt, Sackh trager, und Vorgeher der neu eingerichteten Flegl Bruderschaft. Ich trage manchen Last auff meinem Rucken her, Doch schweret mich der Last des Weins im Kopff vilmehr, Zwey Centner auff den Leib, sechs Maas des stärcksten Wein Im Kopff, ist das nicht viel, auff einen Man' allein?

Blasß Broathgosch Juramentirter Nachte-
wächter undt Rumorwachs Adjunct, in
würcklicher function.

Sta bene ist mein Nahm, ich schnarch vor lauter wachen
Mein zannendts Stund-gesang, macht manchen hertzlich lache,
Gibt es dann Streit und zanck, so faß ich mein Gewehr,
Richt mich zum fersengelt, und rüeff Rumor Knecht her.

List 45. – Blasß Broatgosch

Blasß Broathgosch Juramentirter Nacht-
wächter undt Rumorwachs Adjunct, in
Würcklicher function.

Sta bene ist mein Nahm, ich schnarch vor lauter wachen
Mein zannendts Stund-gesang, macht manchen hertzlich lache,
Gibt es dann Streit und zanck, so faß ich mein Gewehr,
Richt mich zum fersengelt, und rüeff Rumor Knecht her.

Liendl Schneckenfist des Wienerischen Nacht,
 künigs Magazin-Visirer, Ambs führen
 Inspector und material Verwalter.
 Alles vermag das Glück, wan es nur günstig ist,
 Es macht ein Officier aus einem Schneckenfist,
 Es macht ein Salomon aus einem Esel Ohr,
 Ein Rathsherrn aus dem Roß, was kan das Vieh darvor?

List 46. – Liendl Schneckenfist

Liendl Schneckenfist des Wien'erischen Nacht-
 kinigs Magazin – Visirer, Ambs führen
 Inspector und material Verwalter.

Alles vermag das Glück, wan es nur günstig ist,
 Es macht ein Officier aus einem Sckneckenfist,

Es mach tein Salomon aus einem Esel Ohr,

Ein Rathsherrn aus dem Roß, was kan das Vieh darvor?

Veith Schöberl, von Gumpendriell gebürthig,
der grossen Hollhippen Fabrica im Crabatendorffl,
Niderlags Verwandter.
So lang noch wasß im Korb, ist würffl spill mein Kauff
Zahl aus! Zahl nur praff aus! daß Cräml geht scho drauff
Wan ich bin ausgespillt, werd ich mit schimpff u. hohn,
Gebaad, getaufft, genent, Ein feiner huren Sohn.

List 47. – Veith Schöberl
 Veith Schöberl, von Gumpendriell gebürthig,
 der grossen Hollhippen Fabrica im Crabatendorffl,
 Niderlags Verwandter.
 So lang noch wasß im Korb, ist würffl spill mein Kauff,
 Zahl aus! Zahl nur praff aus! daß Cräml geht scho' drauff
 Wan ich bin ausgespillt, werd ich mit schimpff u. hohn,
 Gebaad, getaufft, genen't, Ein feiner huren Sohn.

Natan Hirschl der Pragerische Judenschafft Pri-
mas, und des höbraischen Gesatzes approbierter
Püpen-maister in seinem Schulkleydt.
An außbund aller tib, a schelm, a galgnstrikh
ter suchet in betrug und list sein grösstes glückh,
ter alte Herschl, Jüd schworz wear Er als a Kouln
biß Ihn mit groß und bordt der Teiffel jou wird houln.

List 48. – Natan Hirschl

Natan Hirschl der Pragerische Judenschafft Pri-
mas, und des höbraischen Gesatzes approbierter
Püpen-maister, in seinem Schulkleydt.

An außbund aller tib, a schelm, a galgnstrikh
ter suchet in betrug und list sein grösstes glückh,
ter alte Herschl, Jüd schworz wear Er als a Kouln
biß Ihn mit groß und bordt der Teiffel jou wird houln.

Porzellana Kinkank, Kuey Chinkim Choam Eine Mo-
golische Prinzessin, deß Lapländischen obristen land
Kuchlmeister in der Insul Deserta Nutsch Moloff, Gemahlin.
Ich bin durch unglückh zwar in dise Länder kommen,
Nachdem die Rauber mich sambt hab und gutth entnommen,
Mein Adelicher Geist, manier und hoher Standt,
Wurd durch der Götter gschick der welt doch bald bekandt,
Das Endlich Nutsch Molof mich zur Gemahl begehret
Und mein vollkommenheit hoch schäzet und ver Ehret.

List 49. – Porzellana Kinkank

Porzellana Kinkank, Kuey Chinkim Choam Eine Mo-
golische Prinzessin, deß Lapländischen obristen land
Kuchlmeister in der Insul Deserta Nutsch Moloff, gemahlin.
Ich bin durch unglückh zwar in dise Länder kommen,
Nachdem die Rauber mich sambt hab und gutth entnom'en,
Mein Adelicher Geist, manier und hoher Standt,
Wurd durch der Götter gschick der welt doch bald bekandt,
Das Endlich Nutsch Molof mich zur gemahl begehret
Und mein vollkom'enheit hoch schäzet und ver Ehret.

Nutsch-Moloff Ein führnehmer Lappländischer Landtherr
 und Obrister Landt Kuchlmeister in der Insl Deserta.
 Warumb der Himel mich so zart und schön gestalt,
 Mit freünd- und lieblichkeit all meine stukh gemahlt,
 Daß aug, die Naab, den Mund, die tallie Haar und Fuß,
 Mit gnaden der Natur begabt nach überfluß,
 War sicherlich darumb, daß Endtlich nur allein,
 Der schönheit, der Princesse, ich solte würdig sein.

List 50. – Nutsch-Moloff
<p>Nutsch-Moloff Ein führnehmer Lappländischer Landtherr und Obrister Landt Kuchlmeister in der Insl Deserta. Warumb der him'el mich so zart und schön gestalt, Mit freünd-und lieblichkeit all meine stukh gemahlt, Daß aug, die Naab, den Mund, die tallie Haar und Fuß, Mit gnaden der Natur begabt nach überfluß, War sicherlich darumb, daß Endtlich nur allein, Der schönheit, der Princesse, ich solte würdig sein.</p>

10.2. Kuks

Torzo kamenného barokního trpaslíka pochází ze „závodiště“ bývalého barokního lázeňského areálu Kuks ve východních Čechách. Lázeňský areál se spolu se špitálem rozprostíral na obou březích Labe v Kukském údolí. S budováním areálu započal hrabě Antonín Špork někdy před rokem 1695¹⁹. Hrabě Špork se rozhodl vybudovat lázně evropského významu, kam by se přijížděli léčit i tehdejší králové a politické elity. Okolo roku 1710 započal hrabě zhruba ve středu areálu budovat závodiště určené pro panskou zábavu „Ringrennen“ (hra v kroužky). Tato v té době oblíbená hra především na královských dvorech byla náhradou za nebezpečné turnaje. Jednalo se o hru arabského původu, při níž měl jezdec na koni jakýmsi dřevcem zasáhnout zavěšený kroužek.²⁰

„Závodiště“ mělo oválný tvar a jako ukončení a zároveň výzdoba, byly na jeho konce nejprve osazeny dvě dramatické zvířecí skupiny. Na jedné straně to byl medvěd bránící se psům a na straně druhé býk strhávaný psem. Dále pak bylo závodiště roku 1713 (dle úředního protokolu) doplněno dvěma řadami kamenných trpaslíků a trpaslic na soklech z téhož materiálu. Inkviziční záznamy hovoří o čtyřiceti členech trpasličího kabinetu, z nichž bylo u dvou ženských karikatur nařízeno opravení pohoršlivých obnažení. S největší pravděpodobností se jednalo o partie dekoltu. Velká část lázeňského areálu zanikla, taktéž i závodiště, které zdevastovala roku 1740 velká povodeň.²¹ V současné době nám existenci závodiště dokládají dobové spisy, rytiny a obrazy. Z kamenné výzdoby závodiště se nám do dnes dochovalo pouze osm torz kamenných trpaslíků, které se nacházejí v hospitalu v Kuksu. Přesto, že jsou trpaslíci a trpaslice dochováni pouze torzálně, jsme schopni přiřadit k nim grafické předlohy, podle kterých byly vytvořeny. Jedná se o grafický cyklus Augsburského rytce Martina Engelbrechta (1684 – 1756) „*Il Callotto resuscitato oder Neu eigerichtetes Zwerchen Cabinet*“. Toto album vyšlo poprvé roku 1706, tedy několik let před vznikem výzdoby závodiště.

---

¹⁹ PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003, s. 228.

²⁰ PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003, s. 254.

²¹ Tamtéž, s. 254.

Toto album se stalo velice populárním. Pouze na našem území byla podle něj vytvořena výzdoba několika barokních zahrad.

Autorství kukského souboru je tradičně připisováno jednomu z našich nejvýznamnějších barokních sochařů Matyáši Bernardu Braunovi a jeho dílně. V té době se jedná o umělce, začínajícího svou uměleckou dráhu v Čechách, který se na našem území uvedl roku 1710 sousoším sv. Luitgardy na Karlově Mostě. Jak bylo tehdy běžné, pracoval sochař při práci s tovaryši a sochaři z okolí dané zakázky. Přesto, že jsou sochy v torzálním stavu, jsou na nich stále viditelné velice jemné detaily a původní povrchy, které jsou zpracovány s obrovským citem. Taktéž tvarosloví pochází z formálního hlediska minimálně z Braunova okruhu, jak potvrzuje studium jednotlivých detailů. Každopádně lze s jistotou říci, že se jedná o skulptury nejvyšších kvalit našeho vrcholného baroka. Při posuzování formálních kvalit a možné identifikaci autorství nás nesmí ovlivňovat karikaturnost skulptur, protože autor se skoro přesně držel grafických předloh a u autora takových kvalit jsme zvyklí spíše na sakrální témata.

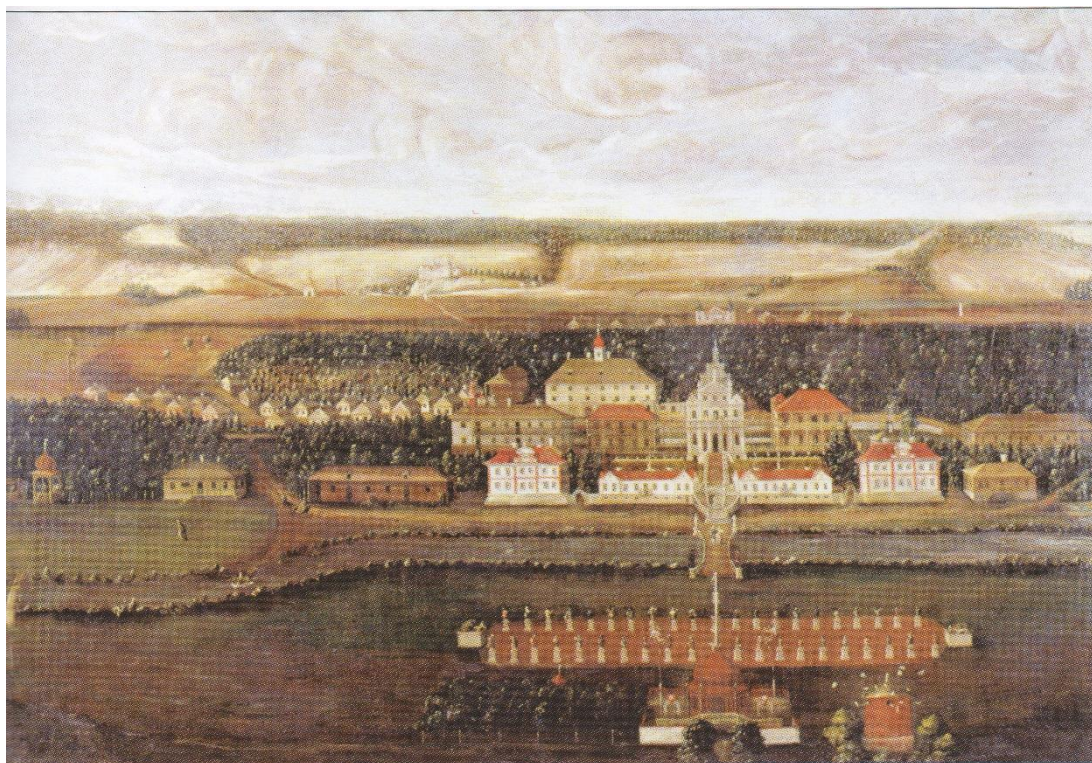

Obrázek 45 – Anonym, „Pohled na Kuks od východu“, po roce 1724, olej na plátně, zdroj: PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003.

Obrázek 46 – Detail „Závodiště“ lemovaného trpaslíky, z obrazu „Pohled na Kuks od východu“

Obrázek 47 – Anonym, „Veduta lázeňské partie Kuksu“, mezi 1720 – 1729, olej na plátně, zdroj: PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003.

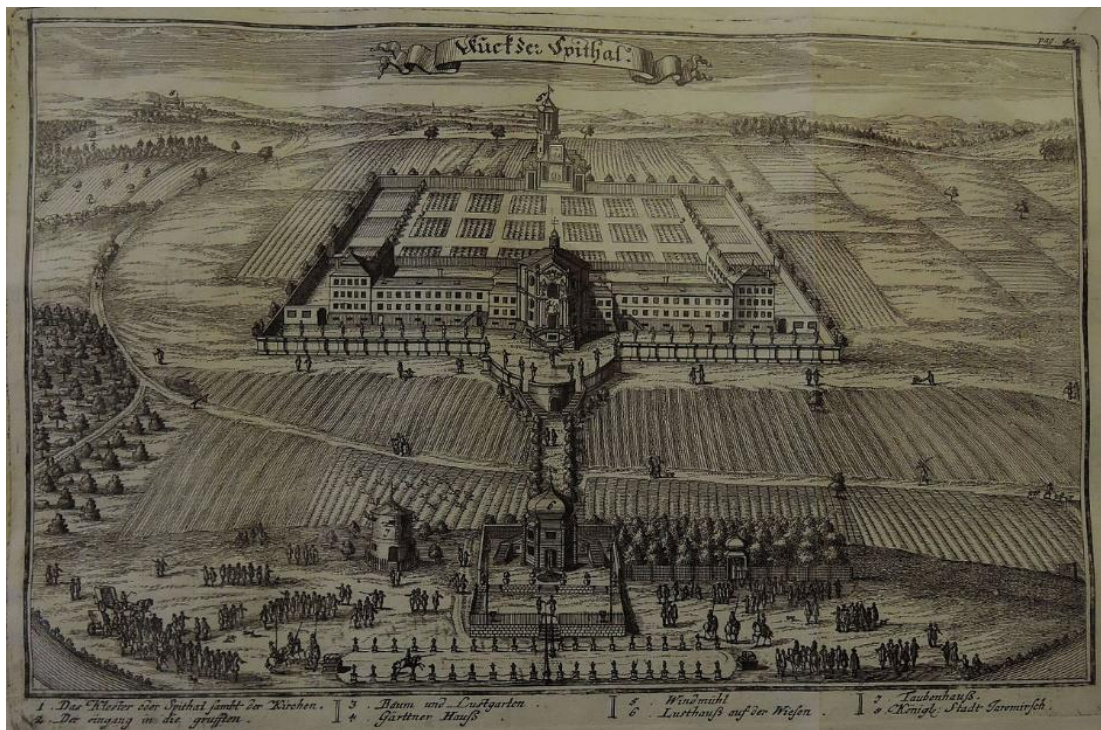

Obrázek 48 - Detail „Závodíště“ lemovaného trpaslíky, z obrazu „Veduta lázeňské partie Kuksu“

Obrázek 50 - Detail „Závodíště“ lemovaného trpaslíky, z obrazu „Veduta lázeňské partie Kuksu“

Obrázek 49 – Anonym, „Veduta špitální partie Kuksu s Braunovými plastikami Blahoslavenství, Ctností a Neřestí“, mědirytina, kolem 1730, zdroj: PREISS, Pavel, František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003, s. 250.

Obrázek 52 - Detail „Závodiště“ lemovaného trpaslíky, z grafiky: „*Veduta špitální partie Kuksu s Braunovými plastikami Blahoslavenství, Ctností a Neřestí*“

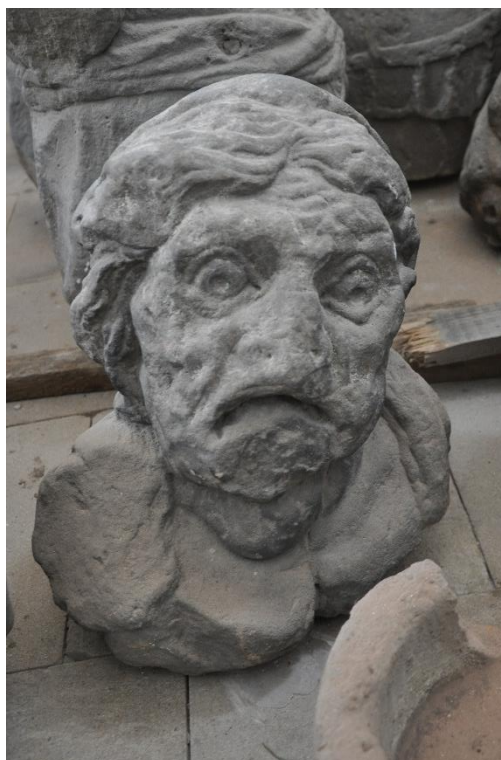

Obrázek 51 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 2.

Obrázek 54 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 5.

Obrázek 53 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 32.

Obrázek 56 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 39.

Obrázek 55 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 41.

Obrázek 58 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 10.

Obrázek 57 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 10.

Obrázek 59 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 19.

Obrázek 60 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list 9.

10.3. Nové město nad Metují

V zámecké zahradě a před zámekem v Novém městě nad Metují se od roku 1911 nachází na našem území největší dochovaný trpasličí soubor. Soubor třiatdvaceti trpaslíků a trpaslic byl do zahrad a předzámčí architektonicky začleněn v roce 1954.²² Sedm soch je prezentováno v předzámčí a zbylých šestnáct na zídce jedné z teras vytvořených při rekonstrukci zámeckých zahrad architektem Dušanem Jurkovičem na počátku dvacátého století.²³

Celý soubor byl mezi lety 1984 – 1987 restaurován. Restaurátorský zákrok provedli akademičtí sochaři Jiří a Anna Kaňovští. O tomto zásahu se dochovala rozsáhlá dokumentace restaurování, bohatá především na fotodokumentaci.²⁴

Dle doložené fotodokumentace byly sochy již ve velice havarijním stavu. Podle Kaňovských na nich již dříve proběhly dva zásahy a napovídají o nich i fotografie soch po odstranění nepůvodní modelace. Autoři dokumentace uvádějí, že jsou sochy zhotoveny z „hlinitého pískovce“.²⁵ Dle námi provedeného vizuálního průzkumu se jedná o lokální pískovec světlé, až bílé barvy. Této hypotéze napovídá i fakt, že některé kamenické prvky na zámku jsou z velice podobného, možná ze stejného pískovce. Extrémní narušení hmoty originálu nasvědčuje o nějakém méně stabilním pojivu pískovce. Cílem restaurátorského zásahu bylo zachránit originály děl a nahradit je kopiemi. V dnešní době jsou na místě faksimile.

Autorství bývá tradičně připisováno Matyáši Bernardu Braunovi, stejně jako u kukského souboru. Otázku autorství komplikuje původnost povrchů jednotlivých soch. Dle fotodokumentace od akademických sochařů Kaňovských byly někteří trpaslíci téměř z osmdesáti procent nově přemodelováni, a to téměř

---

²² Doplnkový list kulturní památky zámku Nového města nad Metují, č. 181/Z1, uloženo v archívu NPÚ Josefov

²³ PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLOVÁ, Božena, PETRŮ, Jaroslav, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín, Marián, *Zahrady a parky v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Libri, Praha, 2004, s. 245-246.

²⁴ KAŇOVSKÝ, Jiří, KAŇOVSKÁ, Anna, *Restaurování plastik Nové Město nad Metují*, uloženo v NPÚ Josefov, 1984-1987.

²⁵ Tamtéž.

znemožňuje formální a tvarovou analýzu originálního tvarosloví, která by mohla poukázat na dílnu, či autora. Nicméně i přes torzální dochování kukského a novoměstského souboru lze učinit alespoň částečné srovnání. Soubory byly vytvořeny dle již výše zmíněného grafického cyklu²⁶. Některé sochy se opakují v obou souborech, což výrazně poukazuje na to, že se jedná o dva rozdílné soubory, protože předlohový grafický soubor obsahuje nejméně padesát²⁷ listů s rozdílnými náměty. Po doplnění původní modelace „Tyrolského střelce“ byla jeho výška 110 cm a tatáž socha z Nového města má pouze 95 cm.²⁸ Rozdíl patnácti centimetrů v takhle malém měřítku (přes deset procent) je výrazný a opět poukazuje na dva různé soubory. Na sochách z Kuksu jsou i přes značné poškození viditelné velice drobné a řemeslně velice bravurně zvládnuté detaily. Tato bravura novoměstským sochám chybí, nicméně musíme zde opět poukázat na přemodelování originálů. Dalším rozdílem mezi soubory je rozdílná hornina, z níž jsou soubory vytvořeny. Novoměstský soubor je vytvořen z „nekvalitního“ pískovce, který na povětrnostních podmínkách velice výrazně korodoval²⁹. Kdežto soubor kukský je vytvořen ze stabilního pískovce a poškození torz jsou ve většině případů mechanického původu. Pískovec kukských trpaslíků je dle petrografického rozboru pískovec křemičitý.

Téma trpasličích kabinetů bylo většinou v literatuře řešeno pouze okrajově. Soubor z Nového Města je často označován za pozůstatek kukského souboru. Osobně se to nedomníváme a myslíme si, že důvody které jsme uvedli výše, o tom též napovídají. Přikláníme se k hypotéze, že vzhledem k hornině, z které jsou originální trpaslíci vytvořeni, byl tento soubor vytvořen přímo pro zámek v Novém Městě nad Metují.

Pro Kuks byl vytvořen původní soubor, jež byl rozkraden, nebo převezen neznámo kam³⁰, popřípadě ještě sochy leží na dně Labe.

Součástí novoměstského souboru je ještě socha trpaslíka „ptáčníka“. Jde o sochu kompozičně vycházející z grafiky „Tyrolský střelec“, která má na sobě

---

²⁶ Novoměstský soubor pouze z části. U zbylých soch by se mohlo jednat o grafické listy z pozdějšího dotisku.

²⁷ Respektive čtyřicet devět nesmíme počítat titulní list.

²⁸ Sochy z Nového Města měří mezi 90 – 110 cm.

²⁹ Tato hornina je použita i na kamenické prvky v zahradě a v zámku.

³⁰ Nějaká zahraniční či soukromá lokace.

stejně střelecké příslušenství, ale místo muškety drží v ruce ptáka. Tato socha bude pravděpodobně mladší a vznikla na objednávku. Toto tvrzení podpírá i fakt, že socha je vyrobena ze zcela odlišné horniny, a to jakési lokální opuky.

Obrázek 61 – Originály trpaslíků z Nového města nad Metují

Obrázek 62 – Průběh restaurování tří soch z Nového Města, zdroj: KAŇOVSKÝ, Jiří, KAŇOVSKÁ, Anna, *Restaurování plastik Nové Město nad Metují*, uloženo v NPÚ Josefov, 1984-1987.

Obrázek 66 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 43.

Obrázek 65 - Trpaslice z Nového Města, grafický list 49.

Obrázek 64 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 7.

Obrázek 63 - Trpaslice z Nového Města, grafický list 17.

Obrázek 70 - Trpaslice z Nového Města, grafický list ?

Obrázek 69- Trpaslík z Nového Města, grafický list ?

Obrázek 68 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 27.

Obrázek 67 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 14.

Obrázek 74 - Trpaslice z Nového Města, grafický list ?

Obrázek 73 - Trpaslice z Nového Města, grafický list 42.

Obrázek 72- Trpaslík z Nového Města, grafický list ?

Obrázek 71 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 38.

Obrázek 78 - Trpaslice z Nového Města, jistá podobnost s listem19.

Obrázek 76- Trpaslík z Nového Města, grafický list 6.

Obrázek 77 - Trpaslice z Nového Města, grafický list 4.

Obrázek 75 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 20.

Obrázek 82 - Trpaslice z Nového Města, grafický list ?

Obrázek 81 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 2.

Obrázek 80 - Trpaslice z Nového Města, grafický list ?

Obrázek 79 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 39.

Obrázek 86 - Trpaslice z Nového Města, grafický list ?

Obrázek 85 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 12.

Obrázek 84 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 10.

Obrázek 83 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 39. - poupravený

10.4. Cítoliby u Loun – Neuwaldegg

Barokní zahrada byla u cítolibského zámku založena před rokem 1720 a mezi léty 1718–1719 vybavena sochařskou výzdobou z Braunovy dílny.³¹ Dílna v téže době pracovala na oltáři v cítolibském kostele sv. Jakuba Většího a dále prováděla práce na tamním mariánském morovém sloupě.³²

Popis z roku 1856 uvádí celkem čtyřicet čtyři soch, které prohlašuje za značně poškozené a hodnotí je jako: „výtvary bez jakékoliv umělecké ceny“.³³ Bohumil Matějka vypověděl: „Podél zámku deset skupin amoretů a 16 postav komických pidimužiků s ohromnými hlavami a s karikovaným krojem na balustrádě terasy. Mezi nimi opice.“³⁴

Časopis *Podřipské slovo* uvádí, že soch v parku bylo více než padesát a z toho více než třicet trpaslíků, a že roku 1907 pověřil Jan kníže Schwarzenberg opravou poškozených soch vídeňskou firmu Matsche & Schröbl a při té příležitosti rozhodl některé ponechat v Neuwaldegg.³⁵

Sochy byly tedy roku 1907 přemístěny do zahrad zámku Neuwaldegg na okraji Vídně.³⁶ V současné době není zámek přístupný veřejnosti. Dle Jaroslava Vrbaty jsou dnes³⁷ sochy umístěny ve sklepení zámku, kde čekají na restaurování. „Stav ostatních soch trpaslíků je velmi neuspokojivý, povrch kamene je na některých soškách značně smytý, některé sochy jsou polámané a na většině z nich jsou patrné výkvěty soli. Bohužel místo a způsob uložení soch ve sklepě umožnily pouze omezenou fotografickou dokumentaci. Všechny sošky trpaslíků je i dnes dohromady 16.“³⁸ Tito trpaslíci jsou beze sporu vytvořeny dle Engelbrechtových

---

³¹ PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLOVÁ, Božena, PETRŮ, Jaroslav, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín, Marián, *Zahrady a parky v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Libri, Praha, 2004, s. 142-143.

³² PREISS, Pavel, *Braunovské plastiky z Cítolib ve Vídeňském Neuwaldegg, Sborník k počtě Milana Pavlíka*, Jalna, Praha, 1995, s. 142-143.

³³ Tamtéž, s. 145.

³⁴ Tamtéž, s. 145-146.

³⁵ Tamtéž, s. 142.

³⁶ Tamtéž, s. 146.

³⁷ Rok 2005.

³⁸ VRBATA, Jaroslav, „Pygmejové“ čili „trpaslíci“ v sochařství 17. a 18. století v českých zemích, nepublikováno, UPCE, knihovna fakulty restaurování, Litomyšl, 2005, s. 26.

grafik. Ve Schwarzenberském archívu v Českém Krumlově by se měly nacházet amatérské fotografie vytvořené patrně krátce před transportem souboru.³⁹

Vzhledem k tvorbě dílny v Cítolibeč se přikláníme k tvrzení o autorství Braunovy dílny. Tento fakt potvrzuje i použití stejných grafických listů. Sochám každopádně chybí expresivnost a rozechvělost nejzásadnějších děl dílny „Braun“, lze tedy předpokládat, že samotnou realizaci prováděla dílna téměř samostatně.

Obrázek 87 - Historická fotografie trpaslíků z Cítolib, fotografie z Neuwaldegu, zdroj: BOHDALCOVÁ, Alena, *Trpaslíci v barokním sochařství v Českých zemích*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 125.

Obrázek 88 - Fotografie trpaslíků v Neuwaldegu, zdroj: PREISS, Pavel, *Braunovské plastiky z Cítolib ve Vídeňském Neuwaldegu*, Sborník k poctě Milana Pavlíka, Jalna, Praha, 1995, s. 151.

---

³⁹ ³⁹ PREISS, Pavel, *Braunovské plastiky z Cítolib ve Vídeňském Neuwaldegu*, Sborník k poctě Milana Pavlíka, Jalna, Praha, 1995, s. 146.

Obrázek 92 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list ?

Obrázek 91 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list 31.

Obrázek 90 – Trpaslice z Cítolib,
grafický list ?

Obrázek 89 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list ?

Obrázek 96 – Trpaslice z Cítolib,
grafický list 30.

Obrázek 95 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list ?.

Obrázek 94 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list ?

Obrázek 93 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list 33.

Obrázek 99 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list ?

Obrázek 98 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list 6.

Obrázek 97 – Trpaslík z Cítolib,
grafický list 39.

40

10.5. Benátky nad Jizerou

V současné době s v zámeckém lapidáriu nachází šest torz trpaslíků. Podle archivních fotografií bylo dříve trpaslíků sedm. Dříve byly prezentovány na ohradní zdi⁴¹. Kvůli jejich zhoršujícímu se stavu, v roce 2009 byly přeneseny do zámeckého lapidária, kde jsou prezentovány dodnes. Jejich přesun do Benátek je odhadován mezi léty 1753–1763 a měl by být spojen s osobou Antonína Petra Příchovského z Příchovic. Literatura uvádí, že sochy byly do Benátek přestěhovány z Lysé nad Labem.⁴² Velice zmateně až překombinovaně působí zápis z evidenčního listu soch: *„Bývaly na louce v Kuksu. Jsou to karikatury Šporkových služebníků jako: Kuchařka, myslivec, vrchní aj. Z Kuksu byl převezeny do Nových Benátek kde stávaly na zdi v zámeckém parku. Při prodeji zámku, který byl v těchto letech (1918) majetkem Länderbanky, byly sošky prodány Bartošovi z Dobenína a zdobí jeho zámek v N. Městě nad Metují. Je jich tam celkem 26 kusů. Několik jich bylo odvezeno do Lysé, kde se povalovaly až konečně byly velmi poškozené dopraveny do Benátek. Několik jich je dosud v klášteře v Kuksu.“*⁴³

Tito trpaslíci nebyli dle dochovaných detailů a archivních fotografií vytvořeni dle stejných grafických předloh jako kukský a novoměstský soubor. Jistá shoda je vidět pouze u obrázku 107.⁴⁴ Sochy jsou ve velice špatném stavu, jenž značně ztěžuje jejich možné přiřazení k jednotlivým grafikám. Nicméně lze identifikovat tři trpaslíky a tři trpaslice. Dvou trpaslíkům zcela chybí obličej a tak je tomu i dvou trpaslic a třetí trpaslici chybí celá horní polovina těla. O tom, že se jednalo o trpaslici, svědčí pouze rozložitá sukně. Rozměry soch jsou 83 – 108 cm. Dochovaná sukně měří 50 cm. Materiálem soch je dle vizuálního průzkumu

---

⁴⁰ Zdroj obrázků 89 – 96: VRBATA, Jaroslav, *„Pygmejové“ čili „trpaslíci“ v sochařství 17. a 18. století v českých zemích*, nepublikováno, UPCE, knihovna fakulty restaurování, Litomyšl, 2005.

⁴¹ O této skutečnosti vypovídá historická fotografie.

⁴² BOHDALCOVÁ, Alena, *Trpaslíci v barokním sochařství v českých zemích*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 57.

⁴³ Inventární list, sochy trpaslíků, inventární číslo 10.470, muzeum, Benátky nad Jizerou, 1948.

⁴⁴ Shody může být čistě náhodná, nebo se může jednat o přenesení tvarosloví.

jemnozrnný okrový pískovec. Ostatní sochy nacházející se v lapidáriu jsou ze stejné horniny. Lze tedy soudit, že sochy trpaslíků jsou vytvořeny z lokálního sedimentu jizerského souvrství. Tento fakt může hovořit o tom, že se nejedná o pozůstatek nějakého souboru, který sem byl přesunut, ale že se jedná o trpaslíky vzniklé v blízkém okolí přímo pro zámek.

Jelikož toho o souboru moc nevíme, nedokážeme ani přesně určit dataci soch. Emanuel Poche přibližně datuje soubor do 3. desetiletí 18. století a autorství připisuje Braunovu okruhu.⁴⁵ Tuto hypotézu lze díky rozsáhlé korozi soch jen těžce potvrdit, či vyvrátit. Nicméně na archivních fotografiích není ani zdaleka vidět shoda, alespoň s Braunovým okruhem. Sochy působí spíše strnule a jejich tvarosloví je dosti zjednodušeno. Domníváme se tedy, že autorství nelze připsat do Braunova okruhu.

Obrázek 100 – Historická fotografie trpasličího souboru z nádvoří zámku v Benátkách nad Jizerou, zdroj: BOHDALKOVÁ, Alena, *Trpaslíci v barokním sochařství v českých zemích*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 126.

---

⁴⁵ POCHE, Emanuel, *Umělecké památky Čech A/J, sv. I*, Academia, Praha, 1977, s. 53-54.

Obrázek 104 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech

Obrázek 103 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech

Obrázek 101 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech

Obrázek 102 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech

Obrázek 106 – Trpaslík z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech

Obrázek 105 – Trpaslík z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech

Obrázek 107 – Trpaslík z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech

46

---

⁴⁶ Zdroj obrázků 98 – 104: VRBATA, Jaroslav, „Pygmejové“ čili „trpaslíci“ v sochařství 17. a 18. století v českých zemích, nepublikováno, UPCE, knihovna fakulty restaurování, Litomyšl, 2005.

Obrázek 108 – Torza trpaslíků Benátky nad Jizerou, současný stav (2016)

Obrázek 110 – Torzo trpaslice Benátky nad Jizerou

Obrázek 109 – Torzo trpaslice Benátky nad Jizerou

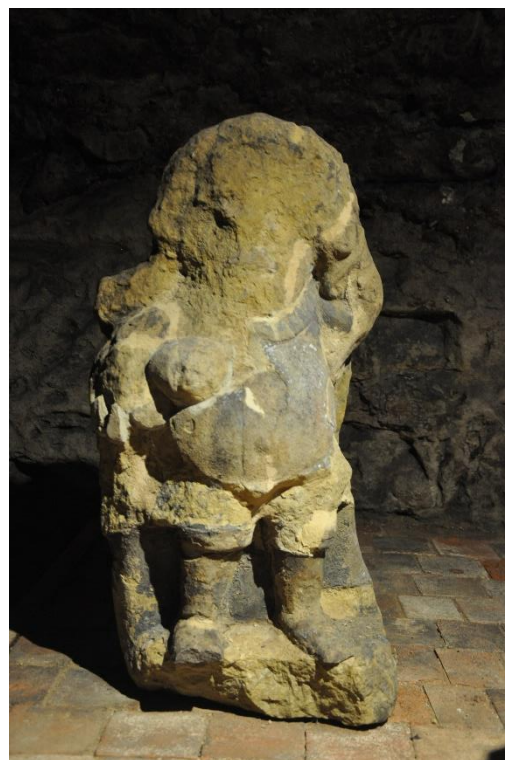
Obrázek 113 – Torzo trpaslice
Benátky nad Jizerou

Obrázek 114 – Torzo trpaslíka
Benátky nad Jizerou, možná inspirace
grafickým listem 28.

Obrázek 112 – Torzo trpaslíka
Benátky nad Jizerou

Obrázek 111 – Torzo trpaslíka
Benátky nad Jizerou

10.6. Ahníkov

Jedná se pouze o jednu, ovšem kompletně dochovanou sochu šlechtyce v bohaté paruce. Dnes se socha trpaslíka nachází v oblastním muzeu v Chomutově, kam byla přesunuta po roce 1985, kdy zámek ustoupil těžbě hnědého uhlí.⁴⁷ Jedná se o sochu nepochybně vytvořenou dle výše zmíněného grafického cyklu. V *Evidenčním listu památky* je autorství s otazníkem připisováno dílně Matyáše Bernarda Brauna⁴⁸, což je dosti směle tvrzení, ale dle našeho názoru by se mohlo opět jednat o fragment nějakého většího souboru, nebo o zbloudilce z některého výše zmíněného souboru. Tuto domněnku by mohl potvrdit nebo vyvrátit petrografický průzkum díla. Kdyby byl tento průzkum proveden na všech dochovaných trpasličích kabinetech, mohli bychom potvrdit nebo vyvrátit hypotézy o „stěhování“ trpaslíků.

Obrázek 115 – Trpaslík z Ahníkova, grafický list, zdroj: BOHDALCOVÁ, Alena, *Trpaslíci v barokním sochařství v Českých zemích*, -Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 128, grafický list 18.

---

⁴⁷ MUSIL, František, PLAČEK, Miroslav, ÚLOVEC, Jiří, *Zaniklé hrady, zámky a tvrže Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*, Libri, Praha, 2005, s. 13-15.

⁴⁸ BOHDALCOVÁ, Alena, *Trpaslíci v barokním sochařství v Českých zemích*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 60.

10.7. Lambach

V rakouském klášteře v Lambachu se nachází šest soch trpaslíků, vytvořených dle Engelbrechtova grafického cyklu. Sochy jsou velice detailními kopiemi grafický předloh. Jsou vytvořeny z jemnozrnného mušlového vápence a v některých případech jde únosnost materiálu na svou mez. Jak je v Rakousku běžné, jsou sochy opatřeny monochromním okrovým nátěrem. Výška soch je rozdílná a pohybuje se mezi 95–117cm. Výšku 95 cm má „Tyrolský střelec“, takže jeho velikost se shoduje ze stejnou sochou z novoměstského souboru.

Autorství je připisováno sochaři a kameníkovi Johanu Batistovi Wanscherovi a je údajně doložena úcty⁴⁹ z doby před rokem 1720.⁵⁰

Obrázek 117 – Trpaslík z Lambachu, grafický list 39.

Obrázek 116 – Trpaslík z Lambachu, grafický list 48.

---

⁴⁹ Práce na šesti sochách, což by mělo znamenat, že tento soubor je kompletní.

⁵⁰ VRBATA, Jaroslav, „Pygmejové“ čili „trpaslíci“ v sochařství 17. a 18. století v českých zemích, nepublikováno, UPCE, knihovna fakulty restaurování, Litomyšl, 2005, s. 23.

Obrázek 120 – Trpaslík z Lambachu,
grafický list 9.

Obrázek 121 – Trpaslík z Lambachu,
grafický list 16.

Obrázek 119 – Trpaslík z Lambachu,
grafický list 2.

Obrázek 118 – Trpaslík z Lambachu,
grafický list 12.

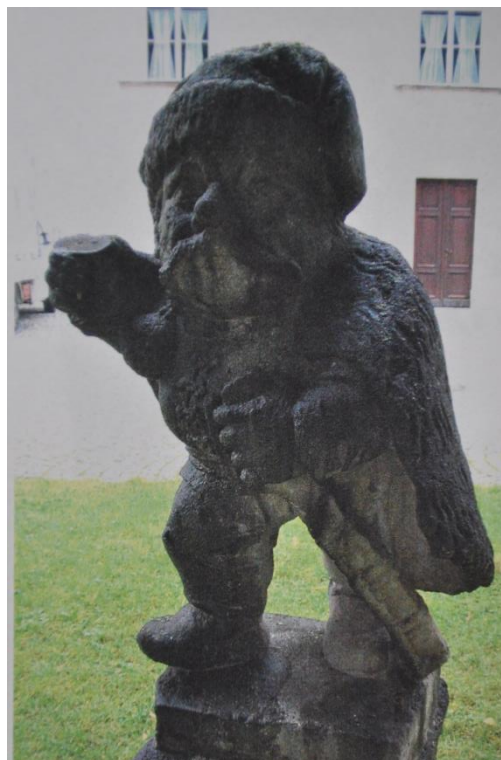
10.8. Steyr

Další soubor se nachází v zámeckých zahradách v Rakouském městě Steyr. Sochy sem byly přesunuty ze zahrad kláštera v Gleinku⁵¹. V lineckém archivu jsou uloženy účty od výše zmíněného sochaře Johana Batisty Wanschera za práci pro klášter v Gleinku z roku 1720.⁵²

Většina souboru je vytvořena opět dle výše uvedeného grafického souboru. Soch je dohromady třináct a jsou vytvořeny z mušlového vápence. Soubor tentokrát zobrazuje pouze trpaslíky bez trpaslic. Výška sošek se pohybuje mezi 80–90 cm. Kvalitu výtvarného zpracování, lze jen těžko určit, jelikož povrchy soch jsou výrazně pokryty mechy a lišejníky a také proto, že je povrch značně zkorodovaný.⁵³

Obrázek 123 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list ?

Obrázek 122 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 12.

---

⁵¹ Dnes součást města Steyr.

⁵² VRBATA, Jaroslav, „Pygmejové“ čili „trpaslíci“ v sochařství 17. a 18. století v českých zemích, nepublikováno, UPCE, knihovna fakulty restaurování, Litomyšl, 2005, s. 23.

⁵³ Tamtéž, s. 24.

Obrázek 127 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 11.

Obrázek 126 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 12.

Obrázek 125 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 9.

Obrázek 124 - – Trpaslík ze Steyru,
grafický list ?

Obrázek 131 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 43.

Obrázek 130 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 8.

Obrázek 129 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 50.

Obrázek 128 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 46.

Obrázek 133 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 7.

Obrázek 132 – Trpaslík ze Steyru,
grafický list 26.

54

---

⁵⁴ Zdroj obrázků 119 – 130: VRBATA, Jaroslav, „Pygmejové“ čili „trpaslíci“ v sochařství 17. a 18. století v českých zemích, nepublikováno, UPCE, knihovna fakulty restaurování, Litomyšl, 2005.

11. Seznam použitých materiálů

Separace

- cyklododekan v xylenu
- saponát (Jar)

Čištění

- plastové kartáčky
- parní čistič

Barevné retuše

- retušovací štětce
- 2% akrylátová pryskyřice (Paraloid B72) s lihem a toulenem
- práškové pigmenty (Kremer)

Rekonstrukce

- sochařská hlína
- sádra a sádrokartonářská sádra Rokoplast

Formování

- formovací silikon ACC (MM 940)
- bílá sádra

Odlitek

- bílá sádra
- juta
- nerez

Barevné povrchové úpravy sádrových odlitků

- bílý šelak v lihu (8%)
- akrylátová disperze Primal AC 35 (2%)
- práškové pigmenty (Kremer)
-

12. Seznam obrazových příloh

Pokud není uvedeno jinak, je autorem fotografií autor práce.

Obrázek 1 - Zákres místa odběru vzorků.....	15
Obrázek 2 - Torzo před restaurováním - čelní pohled	29
Obrázek 3 - Torzo před restaurováním – boční a zadní pohled	30
Obrázek 4 – Torzo po očištění – celek a detail hlavy	31
Obrázek 5 – Torzo po očištění Boční a zadní pohled	32
Obrázek 6 – Detail náradí po očištění	33
Obrázek 7 - Detail hlavy po očištění	33
Obrázek 8 – Torzo po barevné retuši – po restaurování – na prezentačním soklu	34
Obrázek 9 – Torzo po barevné retuši – po restaurování – boční a zadní pohled	35
Obrázek 10 – Detail hlavy po restaurování	36
Obrázek 11 – Detail hlavy po očištění	36
Obrázek 12 – Detail náradí po barevné retuši – po restaurování	37
Obrázek 13 - Detail náradí po očištění.....	37
Obrázek 14 – 1/3 Modelleto - sádra	39
Obrázek 15 – pomocný model obličeje - sádra	39
Obrázek 16 – Forma na torzo	39
Obrázek 17 – Odlitek na pomocné konstrukci před započítím modelačních prací	40
Obrázek 18 – Průběh modelování s pomocnými analogiemi.....	40
Obrázek 19 – průběh modelačních prací	41
Obrázek 20 – průběh modelačních prací	42
Obrázek 21 – Trpaslík po dokončení modelačních prací.....	43
Obrázek 22 detaily hlavy po dokončení modelačních prací	44
Obrázek 23 – Detail nohy po dokončení modelačních prací	45
Obrázek 24 – Detail bandalíru, náradí a ruky po dokončení modelačních prací	45
Obrázek 25 – Průběh formování.....	46
Obrázek 26 – Odlitek rekonstrukce trpaslíka - sádra.....	47
Obrázek 27 – Odlitek rekonstrukce trpaslíka – patina „iluze“ přírodního pískovce	48
Obrázek 28 – Detail dýmky.....	49

Obrázek 29 – Detail měděného brku za kloboukem	49
Obrázek 30 – Průběh výstavby polychromie	51
Obrázek 31 – Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování – čelní pohled	52
Obrázek 32 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování – boční pohled, zadní pohled a ¾ pohled	53
Obrázek 33 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování detail hlavy	54
Obrázek 34 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování detail kordu	54
Obrázek 35 - Odlitek rekonstrukce trpaslíka – Hypotetická podoba barokního polychromování – detail dohou	55
Obrázek 36 Odlitek rekonstrukce trpaslíka - Hypotetická podoba barokního polychromování - detail brku za kloboukem	55
Obrázek 37 – Srovnání obou rekonstrukcí	56
Obrázek 38 - Srovnání obou rekonstrukcí	57
Obrázek 39 – Místo budoucí prezentace v hospitalu Kuks	58
Obrázek 40 – Prezentace na dočasné výstavě na půdě fakulty restaurování v Litomyšli, obdobná prezentace bude v hospitalu Kuks	58
Obrázek 41 – Poster doplňující prezentaci	59
Obrázek 42 – Anonym, „ <i>Pohled na Kuks od východu</i> “, po roce 1724, olej na plátně, zdroj: PREISS, Pavel, <i>František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách</i> , Paseka, Praha a Litomyšl, 2003.	113
Obrázek 43 – Detail „Závodiště“ lemovaného trpaslíky, z obrazu „ <i>Pohled na Kuks od východu</i> “	114
Obrázek 44 – Anonym, „ <i>Veduta lázeňské partie Kuksu</i> “, mezi 1720 – 1729, olej na plátně, zdroj: PREISS, Pavel, <i>František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách</i> , Paseka, Praha a Litomyšl, 2003.	115
Obrázek 45 - Detail „Závodiště“ lemovaného trpaslíky, z obrazu „ <i>Veduta lázeňské partie Kuksu</i> “	115
Obrázek 46 – Anonym, „ <i>Veduta špitální partie Kuksu s Braunovými plastikami Blahoslavenství, Ctností a Neřestí</i> “, mědirytina, kolem 1730, zdroj: PREISS,	

Pavel, <i>František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách</i> , Paseka, Praha a Litomyšl, 2003, s. 250.....	116
Obrázek 47 - Detail „Závodiště“ lemovaného trpaslíky, z obrazu „ <i>Veduta lázeňské partie Kuksu</i> “	116
Obrázek 48 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	117
Obrázek 49 - Detail „Závodiště“ lemovaného trpaslíky, z grafiky: „ <i>Veduta špitální partie Kuksu s Braunovými plastikami Blahoslavenství, Ctností a Neřestí</i> “	117
Obrázek 50 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	118
Obrázek 51 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list	118
Obrázek 52 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	118
Obrázek 53 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	118
Obrázek 54 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	119
Obrázek 55 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	119
Obrázek 56 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	119
Obrázek 57 - Torzo trpaslíka z Kuksu, grafický list.....	119
Obrázek 58 – Originály trpaslíků z Nového města nad Metují.....	122
Obrázek 59 – Průběh restaurování tří soch z Nového Města, zdroj: KAŇOVSKÝ, Jiří, KAŇOVSKÁ, Anna, <i>Restaurování plastik Nové Město nad Metují</i> , uloženo v NPÚ Josefov, 1984-1987.	123
Obrázek 60 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	124
Obrázek 61 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	124
Obrázek 62 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	124
Obrázek 63 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	124
Obrázek 64 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	125
Obrázek 65 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	125
Obrázek 66- Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	125
Obrázek 67 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	125
Obrázek 68 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	126
Obrázek 69- Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	126
Obrázek 70 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	126
Obrázek 71 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	126
Obrázek 72 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	127

Obrázek 73- Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	127
Obrázek 74 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	127
Obrázek 75 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	127
Obrázek 76 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	128
Obrázek 77 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	128
Obrázek 78 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	128
Obrázek 79 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	128
Obrázek 80 - Trpaslík z Nového Města, grafický list 39. - poupravený	129
Obrázek 81 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	129
Obrázek 82 - Trpaslík z Nového Města, grafický list.....	129
Obrázek 83 - Trpaslice z Nového Města, grafický list	129
Obrázek 84 - Historická fotografie trpaslíků z Cítolib, fotografie z Neuwaldegu, zdroj: BOHDALKOVÁ, Alena, <i>Trpaslíci v barokním sochařství v Českých zemích</i> , Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 125.	131
Obrázek 85 - Fotografie trpaslíků v Neuwaldegu, zdroj: PREISS, Pavel, <i>Braunovské plastiky z Cítolib ve Vídeňském Neuwaldegu, Sborník k poctě Milana Pavlíka</i> , Jalna, Praha, 1995, s. 151.....	131
Obrázek 86 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	132
Obrázek 87 – Trpaslice z Cítolib, grafický list	132
Obrázek 88 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	132
Obrázek 89 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	132
Obrázek 90 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	133
Obrázek 91 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	133
Obrázek 92 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	133
Obrázek 93 – Trpaslice z Cítolib, grafický list	133
Obrázek 94 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	134
Obrázek 95 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	134
Obrázek 96 – Trpaslík z Cítolib, grafický list	134
Obrázek 97 – Historická fotografie trpasličího souboru z nádvoří zámku v Benátkách nad Jizerou, zdroj: BOHDALKOVÁ, Alena, <i>Trpaslíci v barokním sochařství v českých zemích</i> , Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 126.	136

Obrázek 98 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech.....	137
Obrázek 99 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech.....	137
Obrázek 100 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech.....	137
Obrázek 101 – Trpaslice z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech.....	137
Obrázek 102 – Trpaslík z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech	138
Obrázek 103 – Trpaslík z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech	138
Obrázek 104 – Trpaslík z Benátek nad Jizerou, stav v 60. letech	138
Obrázek 105 – Torza trpaslíků Benátky nad Jizerou, současný stav (2016).....	139
Obrázek 106 – Torzo trpaslice Benátky nad Jizerou, grafický list	139
Obrázek 107 – Torzo trpaslice Benátky nad Jizerou, grafický list ?	139
Obrázek 108 – Torzo trpaslíka Benátky nad Jizerou, grafický list.....	140
Obrázek 109 – Torzo trpaslíka Benátky nad Jizerou, grafický list.....	140
Obrázek 110 – Torzo trpaslice Benátky nad Jizerou, grafický list ?	140
Obrázek 111 – Torzo trpaslíka Benátky nad Jizerou, grafický list.....	140
Obrázek 112 – Trpaslík z Ahníkova, grafický list, zdroj: BOHDALCOVÁ, Alena, <i>Trpaslíci v barokním sochařství v Českých zemích</i> , -Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc, 2015, s. 128.....	141
Obrázek 113 – Trpaslík z Lambachu, grafický list.....	142
Obrázek 114 – Trpaslík z Lambachu, grafický list.....	142
Obrázek 115 – Trpaslík z Lambachu, grafický list.....	143
Obrázek 116 – Trpaslík z Lambachu, grafický list.....	143
Obrázek 117 – Trpaslík z Lambachu, grafický list.....	143
Obrázek 118 – Trpaslík z Lambachu, grafický list.....	143
Obrázek 119 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	144
Obrázek 120 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	144
Obrázek 121 - – Trpaslík ze Steyru, grafický list.....	145
Obrázek 122 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	145
Obrázek 123 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	145
Obrázek 124 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	145
Obrázek 125 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	146
Obrázek 126 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	146
Obrázek 127 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	146
Obrázek 128 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	146

Obrázek 130 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	147
Obrázek 129 – Trpaslík ze Steyru, grafický list	147

13. Závěr

Diplomová práce dokládá dva konzervačně – restaurátorské zásahy, nasoše trpaslíka ze zámku ve Velkých Losínách a kamenném torzu trpaslíka, který je pozůstatkem z velkého souboru z lázeňského areálu Kuks. Měly by pozastavit přirozenou degradaci materiálu děl a napomohou zlepšení prezentace obou soch.

Edukačně – prezentační část, při níž bylo zrekonstruováno torzo trpaslíka z Kuksu by měla být velkým přínosem pro veřejnost laickou i odbornou. Barevné povrchové úpravy na rekonstrukcích působí věrohodně. Tato část práce nám pomůže udělat si představu o podobě barokních soch a jejich povrchových úpravách. Instalace všech tří objektů a posterů bude zajisté plnohodnotným doplňkem expozice hospitalu Kuks.

Katalog barokních trpasličích souborů a jejich fragmentů na našem a blízké přilehlém území je stěžejním bodem teoretické práce a měl by mít velký význam při identifikaci jednotlivých soch, objasnění historie jednotlivých souborů a otázky o jejich autorství. Kompletní grafický cyklus nebyl doposud v českém prostředí publikován. Hypotézy a fakta, která vyslovujeme v jednotlivých kapitolách by měly napomoci vyvrátit či potvrdit léta opisované „fámy“ a domněnky o jednotlivých souborech.

V budoucnu by bylo zajímavé se zaměřit i na trpasličí soubory vytvořené i dle jiných grafických předloh a především se zaměřit více na zahraniční soubory, které by nám mohly mnoho říci o souborech na našem území. Co jde o určení autorství a literaturou uváděnému přesouvání souborů, bylo by určitě velice přínosné provést na jednotlivých souborech řádný petrografický průzkum, který by domněnky potvrdil nebo vyvrátil.

Celkově tedy soudíme, že práce bude mít přínos v otázce „rehabilitace barokních trpasličích souborů“.

14. Seznam textových příloh

Příloha 1: Chemicko-technologický průzkum, pískovcová socha trpaslíka, Kuks

Příloha 2: Petrografický rozbor – Petrografie Kuks

15. Textové přílohy

15.1. Příloha 1: Chemicko-technologický průzkum, pískovcová socha trpaslíka, Kuks

CHEMICKO-TECHNOLOGICKÝ PRŮZKUM PÍSKOVCOVÁ SOCHA TRPASLÍKA, KUKS

ZADAVATEL PRŮZKUMU

Ateliér restaurování kamene a souvisejících materiálů
Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

VEDOUcí PRÁCE / STUDENT

doc. akademický sochař Jiří Novotný/ BcA. Jan Prokýšek, 2. ročník magisterského studia

SPECIFIKACE OBJEKTU, LOKALIZACE OBJEKTU

Kuks, kamenná socha trpaslíka

ZADÁNÍ PRŮZKUMU, ODBĚR VZORKŮ

Počet dodaných vzorků: 4 stratigrafie povrchových úprav a průzkum horniny, 2 obsah vodorozpustných solí, odběr provedl restaurátor

Cíle průzkumu: stratigrafie a složení povrchových úprav, popis horniny, koncentrace vodorozpustných solí

Tab. 1: Přehled vzorků k mikroskopickému průzkumu, označení, popis, lokalizace.

Evidenční číslo	Označení, lokalizace, popis
8040	B1 - ucho
8041	B2 - trup
8042	B3 - fousy
8304	PKP, vzorek horniny s povrchem (část vzorku pro petrografický průzkum)

Tab. 2: Přehled vzorků ke stanovení obsahu vodorozpustných solí, označení, popis, lokalizace.

Označení	Označení, lokalizace, popis
SKP1	vzorek kamene, odběr vrtáním ve hloubce 0-2cm (vrták 6mm)
SKP2	vzorek kamene, odběr vrtáním ve hloubce 2-4cm (vrták 6mm)

ZPRÁVA Z CHEMICKO-TECHNOLOGICKÉHO PRŮZKUMU

Ing. Petra Lesniaková, Ph.D.
Katedra chemické technologie Fakulty Restaurování Univerzity Pardubice
29. 6. 2016, Jiráskova 3, Litomyšl

METODIKA PRŮZKUMU

Stratigrafie povrchových úprav

Studium stratigrafie povrchových úprav bylo provedeno s využitím **optického mikroskopu** Eclipse LV100D-U (Nikon) v dopadajícím viditelném, modrém světle a UV záření na připravených nábrusech. Pro mikroskopické pozorování byly vzorky zality do pryskyřice PolyLite 3203200 s tvrdidlem Norpol Peroxide 1. Po vytvrzení pryskyřice byly vybroušeny příčné řezy vzorků. Jako imerzní kapalina byla při pozorování použita demineralizovaná voda. Nábrusy byly fotograficky zdokumentovány digitálním fotoaparátem Canon 1000D.

Materiálový průzkum – identifikace pigmentů, plniv a pojiv na minerální bázi

Materiálový průzkum byl proveden na základě určení prvkového složení vybraných částí vzorků pomocí **rastrovací elektronové mikroskopie s energiově disperzní analýzou (SEM/EDX)**, zároveň byla pozorována výstavba povrchových úprav. K tomuto účelu byl využit elektronový mikroskop Míra 3 LMU firmy Tescan s analytickým systémem Bruker Quantax 200. Snímky byly pořízeny v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Pro měření byly použity nábrusy připravené pro optickou mikroskopii. Před měřením byly vzorky opatřeny vrstvou uhlíku. Výsledky prvkového složení analyzovaných míst jsou uvedeny v tabulkách na základě molárních procent tak, že prvky s dominantním zastoupením jsou podtrženy, následují prvky s menším zastoupením, přičemž v závorkách jsou uvedeny prvky s minoritním zastoupením.

Obsah aniontů vodorozpustných solí

Obsah aniontů vodorozpustných solí - chloridů, síranů a dusičnanů byl stanoven pomocí **UV/VIS spektrofotometrie** z extraktů vzorků v destilované vodě. K tomuto účelu byl využit spektrofotometr Beckman Coulter DU© 720, měření bylo provedeno ve viditelném spektru světla v rozsahu vlnových délek 345 - 515 nm. Obsah vodorozpustných solí je uveden ve hmotnostních procentech (% hm.) a molárních koncentracích (mmol/kg).

Tab. 3: Hodnocení stupně zasolení dle rakouské normy Önorm 3355-1.

Stupně zasolení	Chloridy [hm. %]	Sírany [hm. %]	Dusičnany [hm. %]
Nejsou nutná žádná opatření	< 0,03	< 0,10	< 0,05
Je nutné zvážit dílčí opatření	0,03 – 0,10	0,10 – 0,25	0,05 – 0,15
Opatření jsou nezbytná	> 0,10	> 0,25	> 0,15

Tab. 4: Stupně zasolení dle ČSN P70610 Hydroizolace staveb - Sanace vlhkého zdiva.

Stupně zasolení	Chloridy [hm. %]	Sírany [hm. %]	Dusičnany [hm. %]
nízký	pod 0,075	pod 0,5	pod 0,1
zvýšený	0,075 - 0,20	0,5 - 2,0	0,1 - 0,25
vysoký	0,20 - 0,5	2,0 - 5,0	0,25 - 0,5
velmi vysoký	nad 0,5	nad 5	nad 0,5

VÝSLEDKY PRŮZKUMU STANOVENÍ MNOŽSTVÍ VODOROZPUSTNÝCH SOLÍ

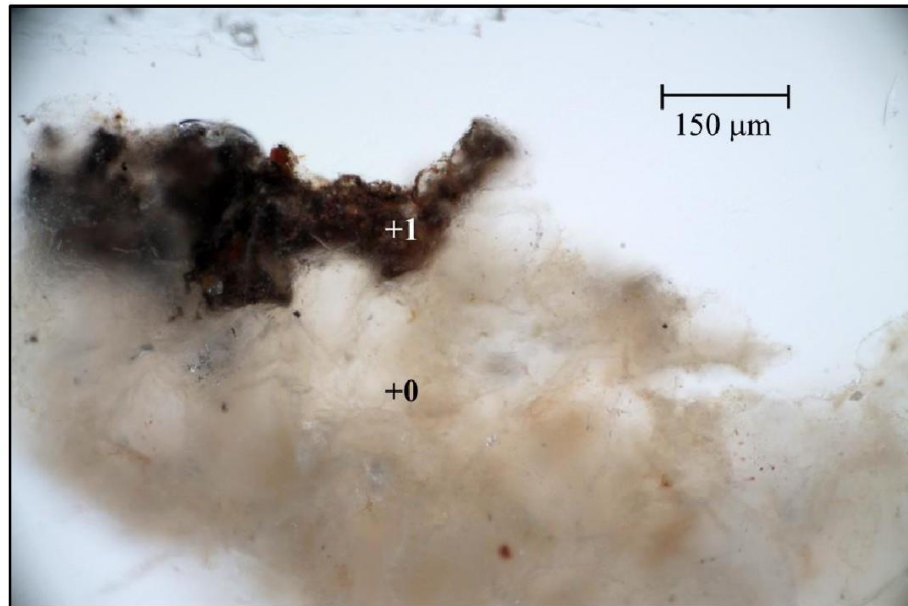
Tab. 5: Výsledky stanovení obsahu vodorozpustných solí ve vzorcích horniny (Önorm 3355-1).

Vzorek/ hloubka cm	Sírany (SO ₄ ²⁻)		Dusičnany (NO ₃)		Chloridy (Cl)	
	[hm. %]	[mmol/kg]	[hm. %]	[mmol/kg]	[hm. %]	[mmol/kg]
SKP1	0,10	10	0,18	34	0,07	20
SKP2	0,06	6	0,33	64	0,07	20

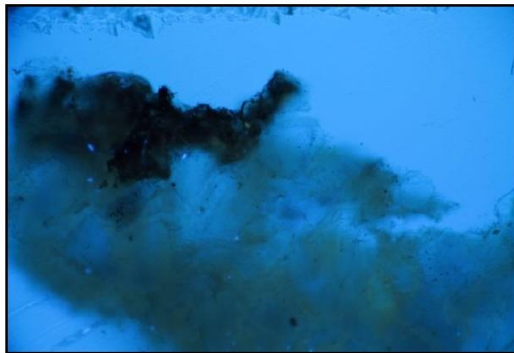
Hornina obsahuje velmi vysoké množství dusičnanových aniontů a střední množství chloridových aniontů. Obsah síranů je zanedbatelný.

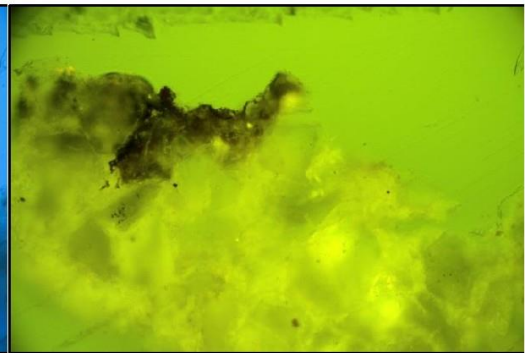
Vzorek 8040 / B1 ucho

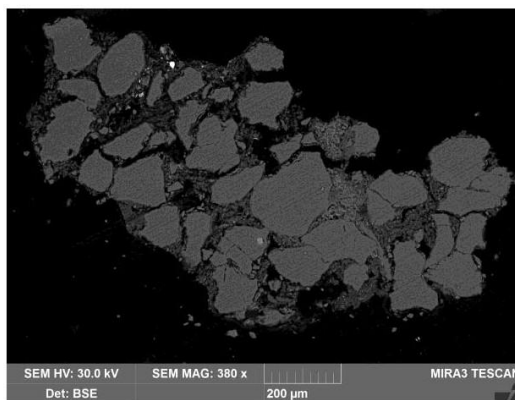
Obr. 1 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 2 Optická mikroskopie, UV záření.

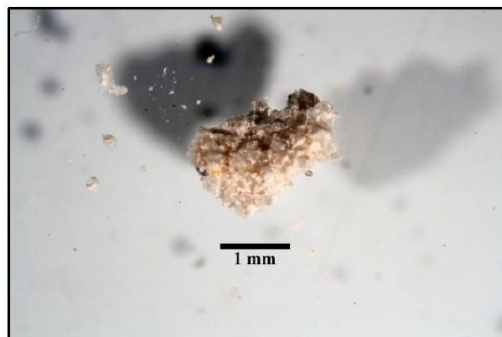
Obr. 3 Optická mikroskopie, modré světlo.

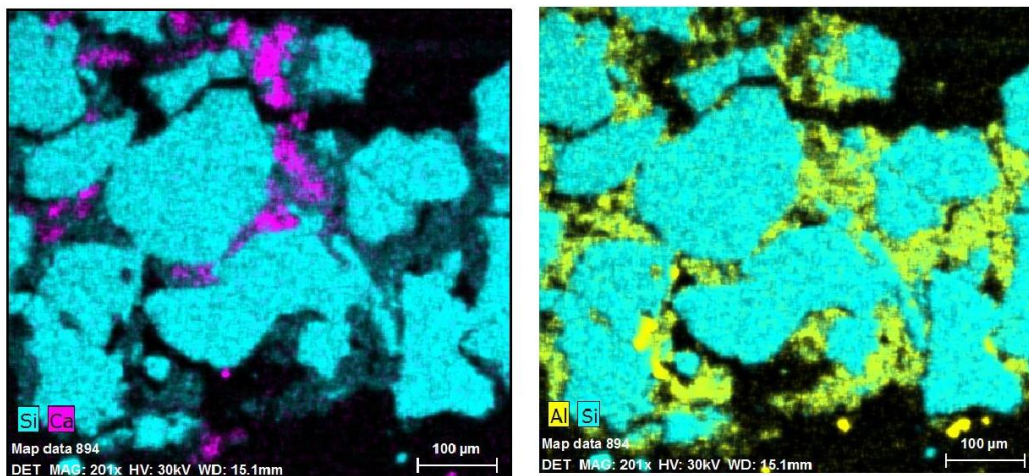
Obr. 4 Elektronová mikroskopie.

Tab. 6: Výsledky mikroskopického průzkumu.

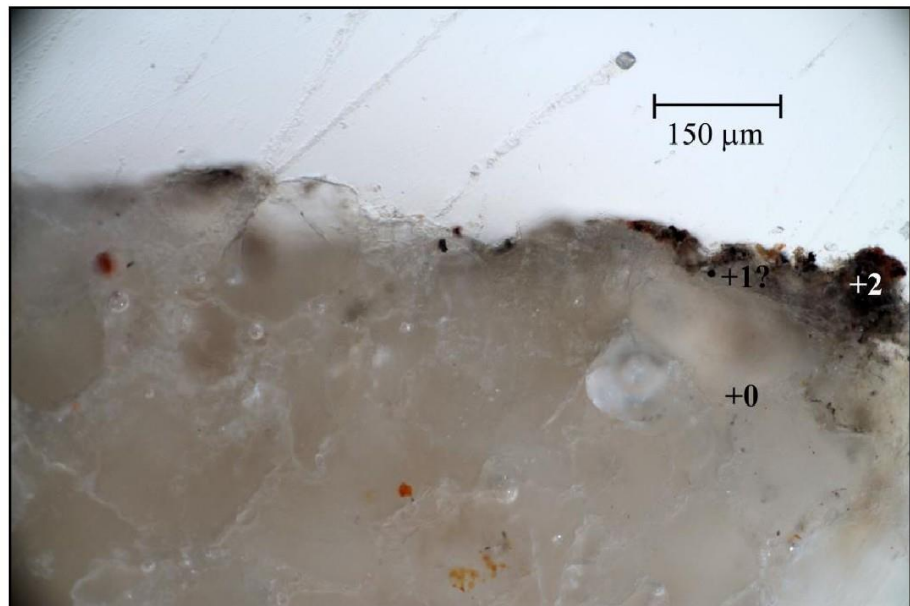
Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - elektronová mikroskopie s prvkovou analýzou (SEM/EDX)
1	fragment tmavé vrstvy nebo nečistoty	Fe, Al, Si (Ti, Ca, Mg): sloučeniny na bázi oxidů železa – hlinky?, sloučeniny barya – barytová běloba?, sloučeniny obsahující titan - titanová běloba?
0	hornina	křemenná zrna Si matrix: silikáty Si, Al (K, Fe), blíže nespecifikováno

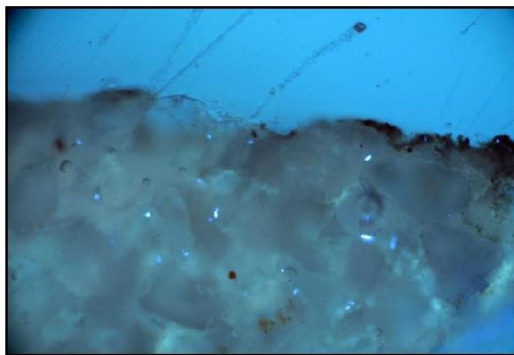
Obr. 5, 6 Stereoskopická mikroskopie, dokumentace vzorku.

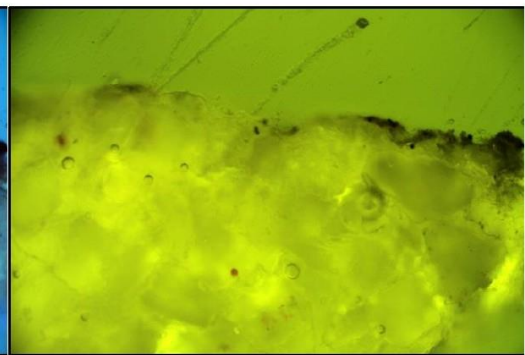
Obr. 7, 8 SEM/EDX prvkové mapy křemíku Si, vápníku Ca a hliníku Al.

Obr. 9 Optická mikroskopie, bílé světlo.

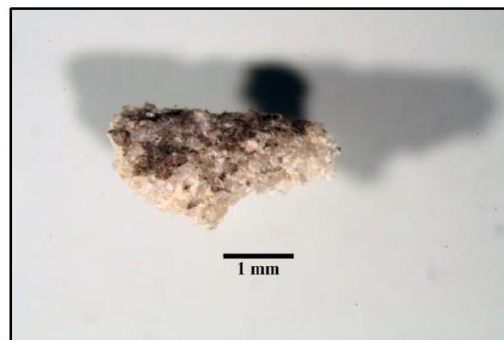
Obr. 10 Optická mikroskopie, UV záření.

Obr. 11 Optická mikroskopie, modré světlo.

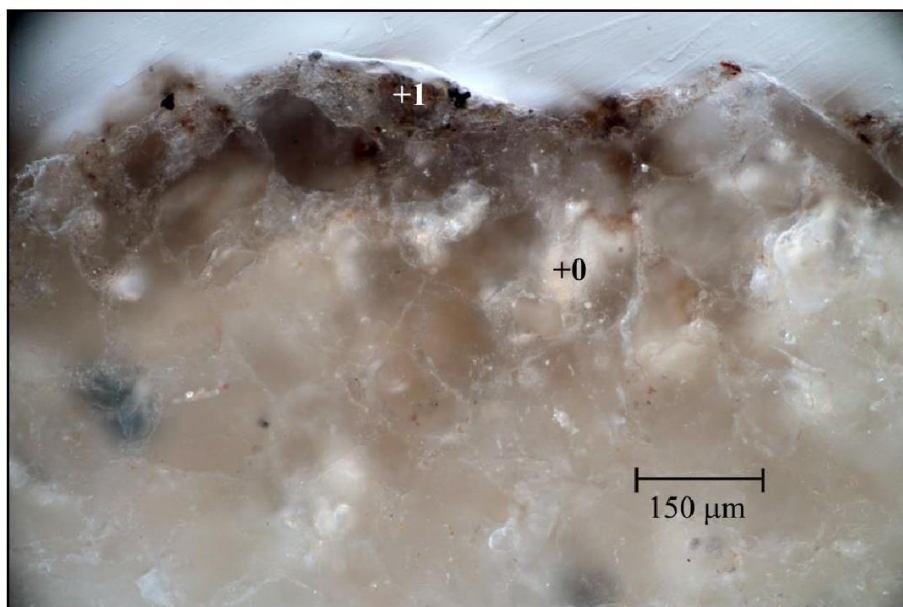
Tab. 7: Výsledky mikroskopického průzkumu.

2	fragmenty tmavé vrstvy nebo nečistoty
1	našedlá vrstva?
0	hornina

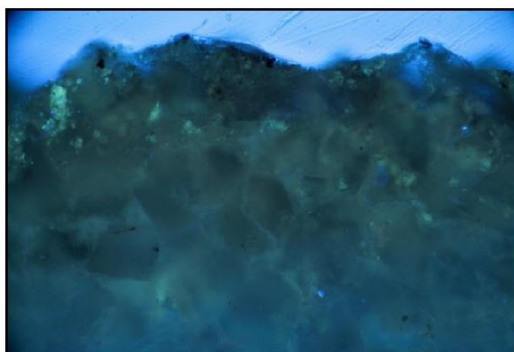

Obr. 12 Steroskopická mikroskopie, dokumentace vzorku.

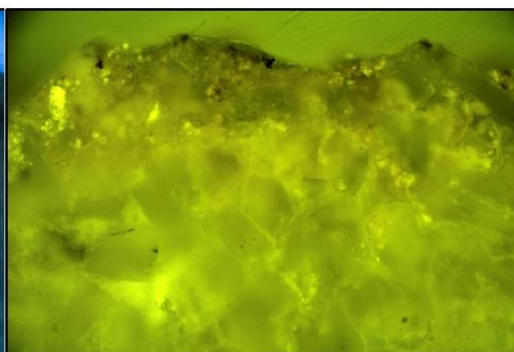

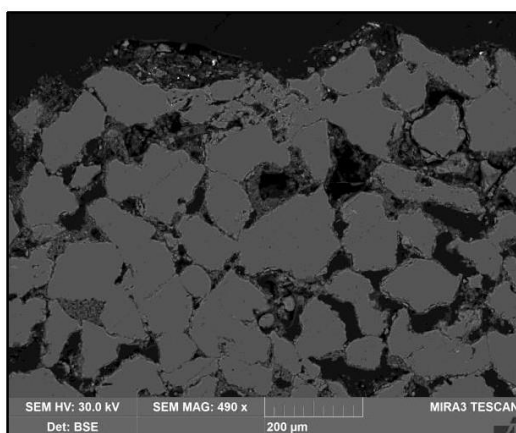
Obr. 13 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 14 Optická mikroskopie, UV záření.

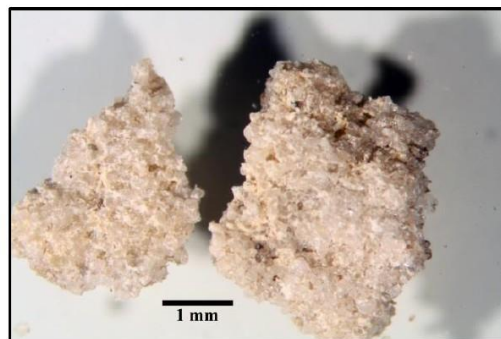
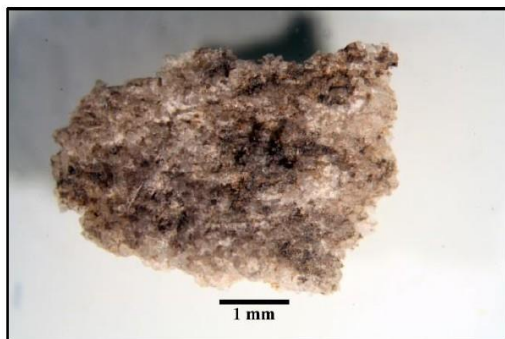
Obr. 15 Optická mikroskopie, modré světlo.

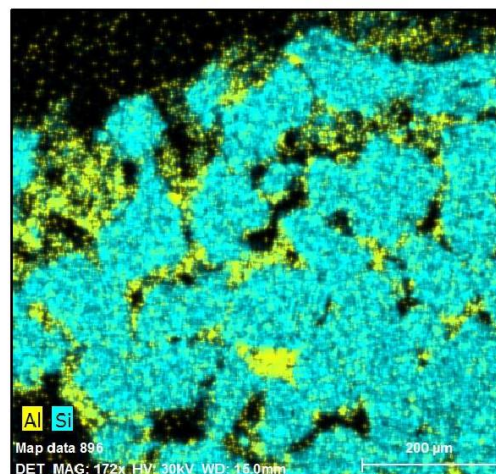
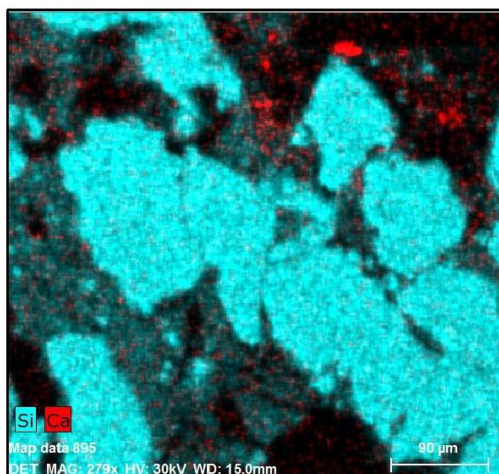
Obr. 16 Elektronová mikroskopie.

Tab. 8: Výsledky mikroskopického průzkumu.

Číslo vrstvy	Popis vrstvy, optická mikroskopie	Složení vrstvy - elektronová mikroskopie s prvkovou analýzou (SEM/EDX)
1	našedlá vrstva, při povrchu tmavší, místy zeleno-žlutá UV luminiscence	Si, Al (Ti, Ca, Mg, Al, Pb, K): sloučeniny na bázi oxidů železa – hlinky?, sloučeniny olova – olovnaté pigmenty?, křemenná zrna
0	hornina, při povrchu UV luminiscence zeleno-žlutá	křemenná zrna Si matrix patrně silikáty Si, Al (K, Mg, Fe), blíže nespecifikováno

Obr. 17, 18 Stereoskopická mikroskopie, pohledová a spodní strana vzorku.

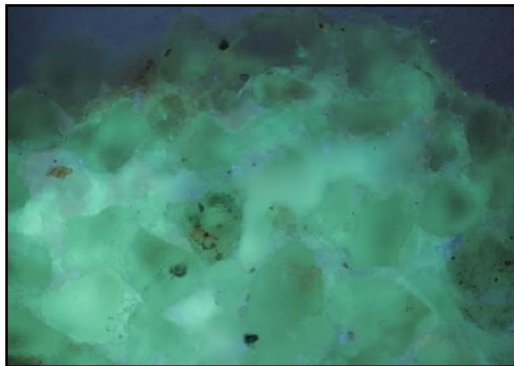

Obr. 19, 20 SEM/EDX prvkové mapy křemíku Si, vápníku Ca a hliníku Al.

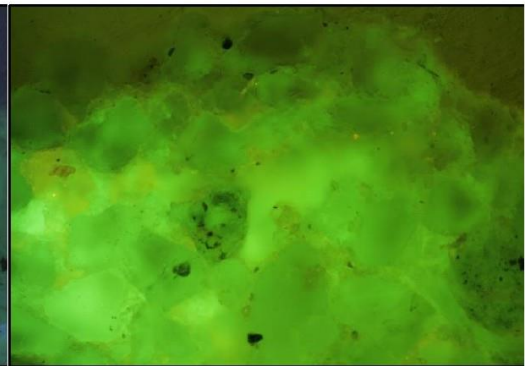

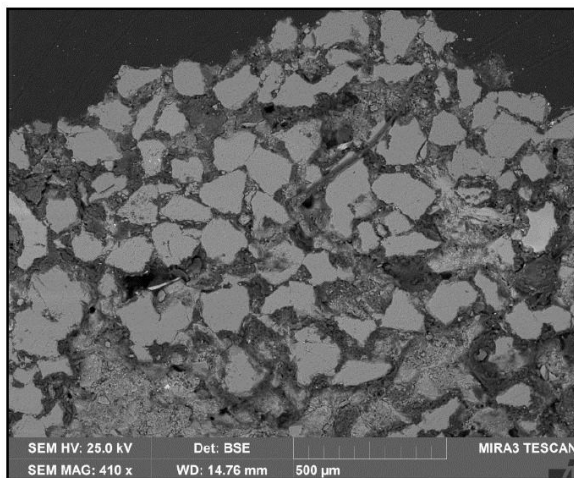
Obr. 21 Optická mikroskopie, bílé světlo.

Obr. 22 Optická mikroskopie, UV záření.

Obr. 23 Optická mikroskopie, modré světlo.

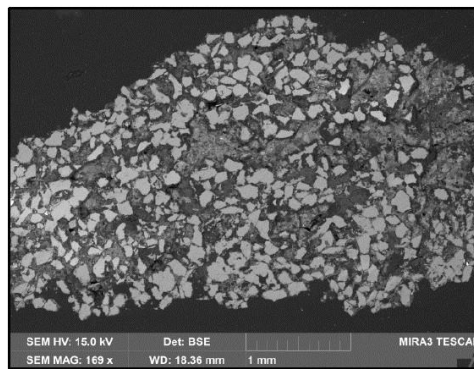

Obr. 24 Elektronová mikroskopie.

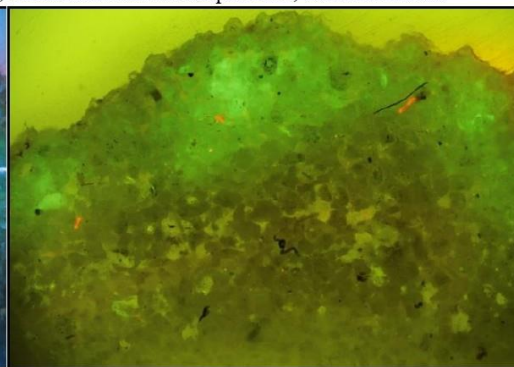
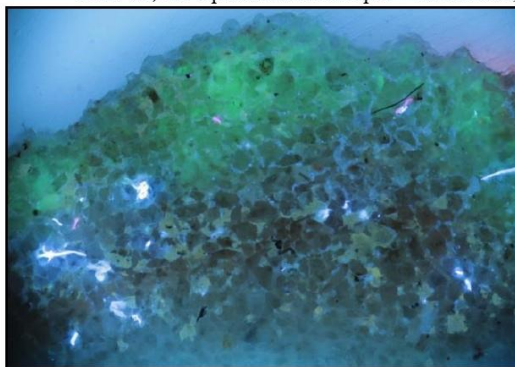

Tab. 9: Výsledky mikroskopického průzkumu.

<i>Popis vzorku, optická mikroskopie</i>	<i>Elektronová mikroskopie s prvkovou analýzou (SEM/EDX)</i>
hornina, při povrchu zeleno-žlutá (cca 0,5 cm) UV luminiscence	křemenná zrna Si , velikost zrn ca 0,3 mm matrix silikáty Si , Al (Ca, K, Mg, Fe), blíže nespecifikováno

Obr. 25, 26 Optická mikroskopie – bílé světlo, elektronová mikroskopie BSE, menší zvětšení.

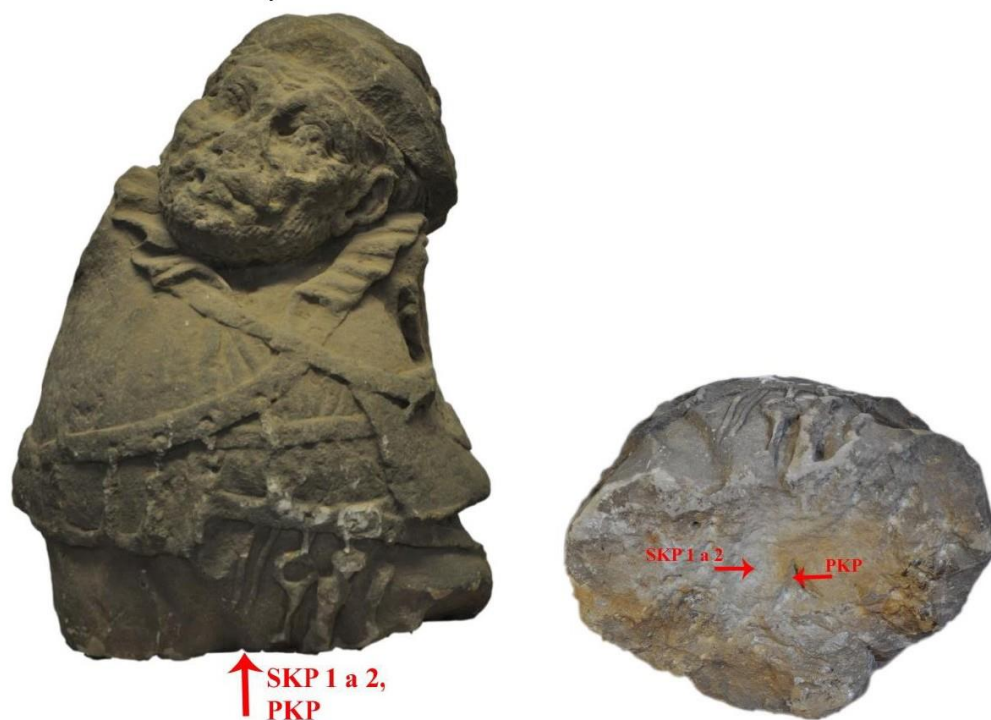

Obr. 27, 28 Optická mikroskopie – UV záření, modré světlo, menší zvětšení.

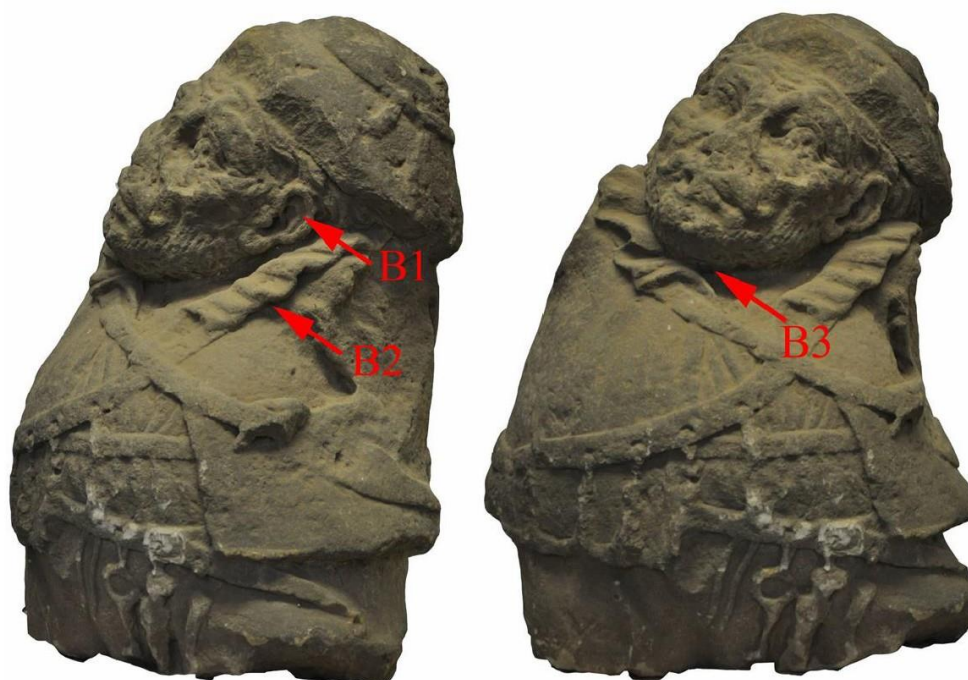
ZÁVĚR

Hornina má bílou až naředlou barvu, obsahuje téměř výhradně křemenná zrna, mezizrný prostor je složen z různých silikátů (kaolín?). Povrch horniny zřejmě obsahuje organickou látku, vyznačuje se UV luminiscencí zeleno-žlutého odstínu. Na základě průzkumu povrchu vzorků horniny nelze vyloučit ani potvrdit přítomnost pozůstatků povrchových úprav. Mikroskopicky byla na povrchu pískovce s křemennými zrny a tmelem na bázi silikátů zaznamenána nesouvislá tenká tmavší vrstva. Na základě průzkumu však nelze usuzovat, zda se jedná o pozůstatek povrchové úpravy nebo pouze o fragmenty vrstvy usazených nečistot. Pokud jsou na povrchu objektu přítomny zbytky barevných vrstev, je možné předpokládat, že tyto vrstvy byly probarveny červenou hlínkou, okrem, případně barytovou bělobou (vzorek 8040) nebo pigmenty na bázi sloučenin olova (vzorek 8042). Nelze zjistit původní odstín případných povrchových úprav.

V odebraných vzorcích horniny byl zaznamenán vysoký obsah dusičnanových aniontů a vyšší obsah chloridových aniontů. Množství síranů je zanedbatelné.

Obr. 29, 30 Lokalizace míst odběrů vzorků SKP a vzorku horniny PKP. Přední a spodní pohled.

Obr. 31, 32 Lokalizace míst odběru analyzovaných vzorků 8040/B1, 8041/B2, 8042/B3.

Obr. 33 Misto odběru vzorku 8040/B1, detail.

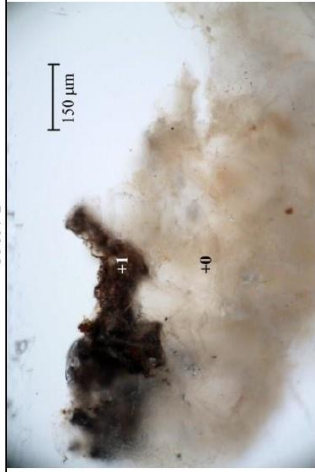
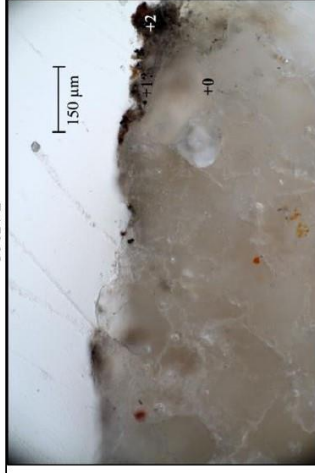
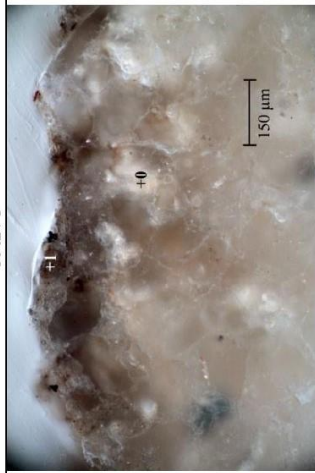

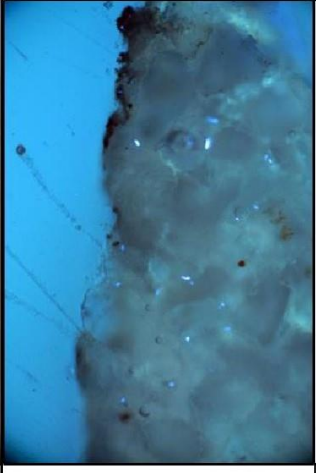
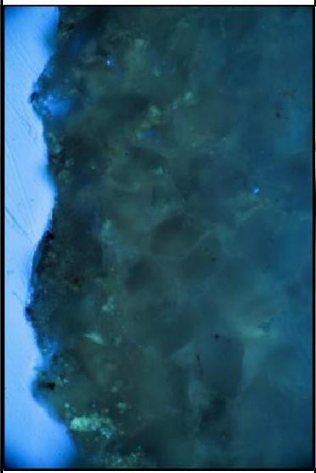

Obr. 34 Misto odběru vzorku 8041/B2, detail.

Obr. 35 Misto odběru vzorku 8042/B3, detail.

PŘÍLOHA – PŘEHLED VZORKŮ A VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU STRATIGRAFIE POVRCHOVÝCH ÚPRAV

Vzorek	8040 / 1	8041 / 2	8042 / 3
Optická mikroskopie bílé světlo			
Optická mikroskopie UV záření			
Stereomikroskopie dokumentace vzorku			

Příloha 2: Petrografický rozbor – Petrografie Kuks

Název lokality : **Kuks**

Místo odběru : trpaslík

Označení vzorku : KT-1

Makroskopický popis: vzorek odeslán Diatech s.r.o. Praha

Metoda hodnocení : mikroskopie

Způsob hodnocení : vyhodnocení výbrusu polarizačním mikroskopem

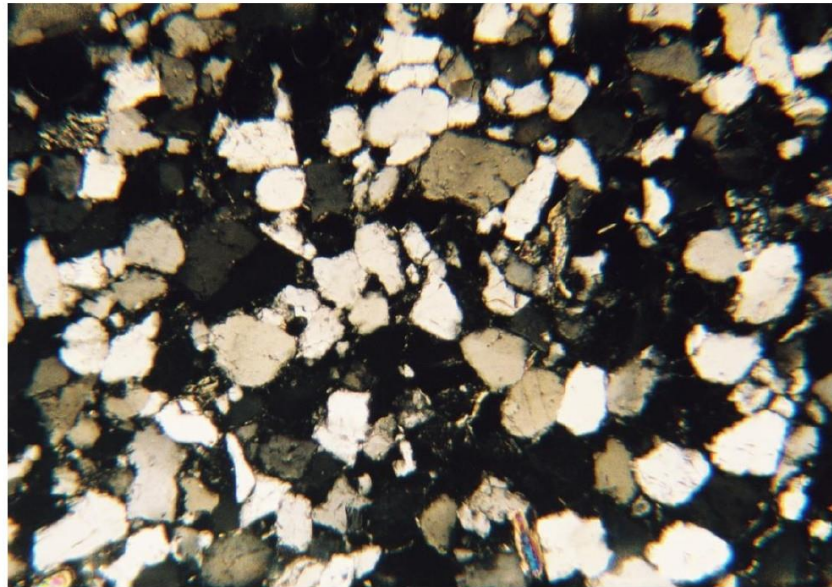
Použité zvětšení : standardní (32 – 126x) s fotodokumentací

Mikroskopický popis : sedimentární hornina (pískovec) vzorku KT-1 je tvořena převažujícím objemem nedokonale vytríděných křemenných úlomků (klastů) jemnozrné frakce (0,125 – 0,25 mm) s akcesorickou příměsí větších úlomků, rovněž křemenných. Opracování klastů je nedokonalé a kolísá v rozmezí od ostrohranných (angulárních) po suboválné až oválné. Křemenné úlomky jsou navzájem tmeleny autigenním křemenem v místech jejich vzájemného dotyku. Zpevňující (diagenetický) proces v sedimentu tak lze označit jako *nevýraznou silicifikaci*. Nápadným jevem, který lze ve struktuře pískovce sledovat je *výrazné mechanické poškození (drcení) klastů*. Jeho příčinu lze přikládat opracování povrchu kamene. Povrchová a přípovrchová vrstva kamene (označená zadavatelem úkolu) vykazuje výraznou členitost reliéfu s vystupujícími solitérními klasty křemene, které vytváří podmínky k jejich uvolnění vnějšími vlivy a tím destrukci povrchu. Vznikající deprese mezi těmito úlomky slouží jako akumulací prostor pro depozity povrchových nečistot. V přípovrchové vrstvě byla zjištěna přítomnost dutin („kaveren“) v těsné blízkosti povrchu. Po jeho prolomení tak vytváří podmínky pro vznik prostoru pro akumulaci nečistot a srážkové vody a vznikají tak podmínky pro další devastaci povrchu kamene.

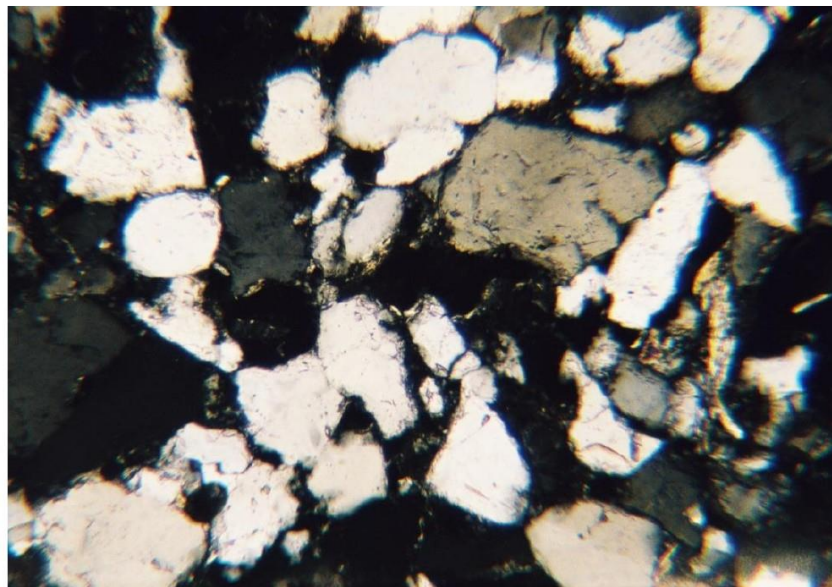
Závěr : hodnocenou sedimentární horninu vzorku KT-1 lze na základě mikroskopického vyhodnocení označit jako *pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrný, slabě silicifikovaný*. Struktura pískovce vede k domněnce, že se nejedná o sediment *stanovického souvrství*. Pokud ano, bylo použito jeho méně kvalitních vrstev.

Vypracoval : RNDr. Zdeněk Štaffen, 21. 6. 2016

Kuks – trpaslík
petrologické vyhodnocení

Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 32x, nikoly X
struktura nepravidelně opracovaných a vytříděných křemenných úlomků, slabá silicifikace

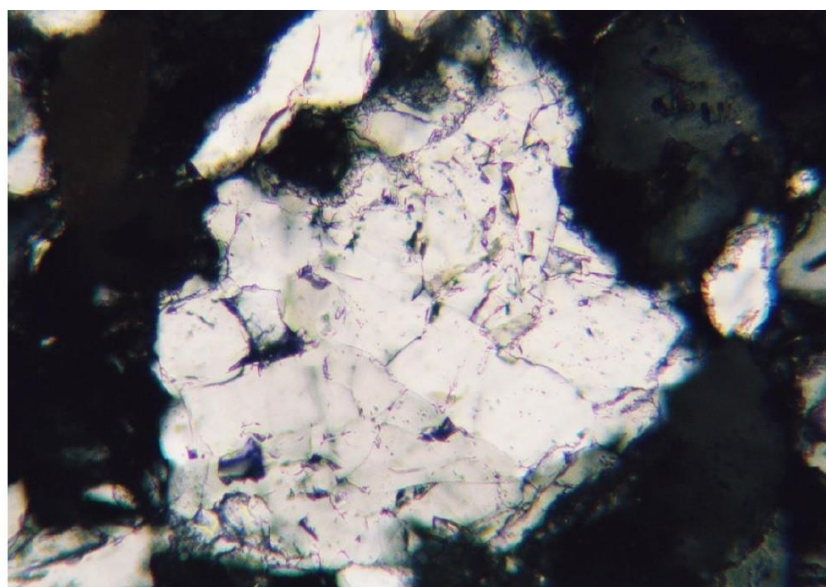

Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 63x, nikoly X, Ø: 0,20 x 0,12 / 0,11 x 0,072 mm
struktura nepravidelně opracovaných a vytříděných křemenných úlomků, slabá silicifikace

Kuks – trpaslík
petrologické vyhodnocení

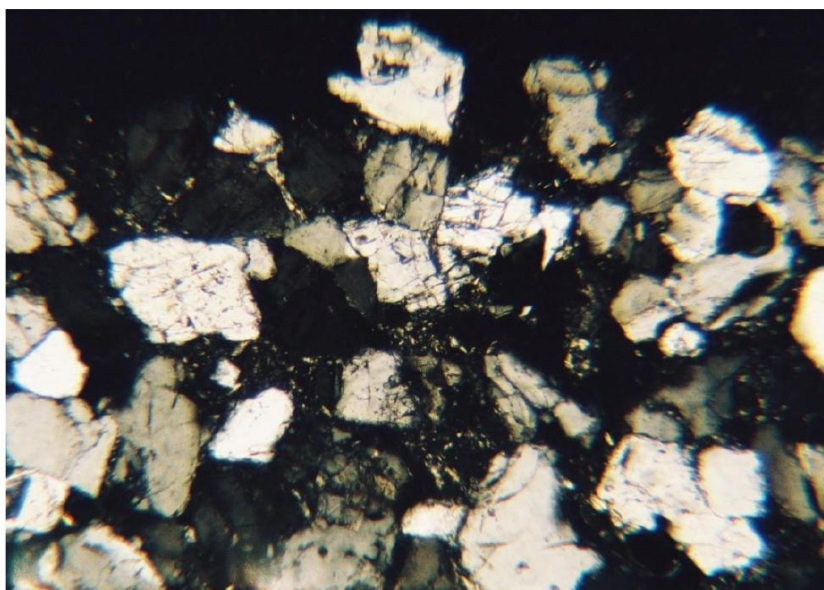
Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 63 x, nikoly X
mechanicky poškozené (drcené) úlomky křemene

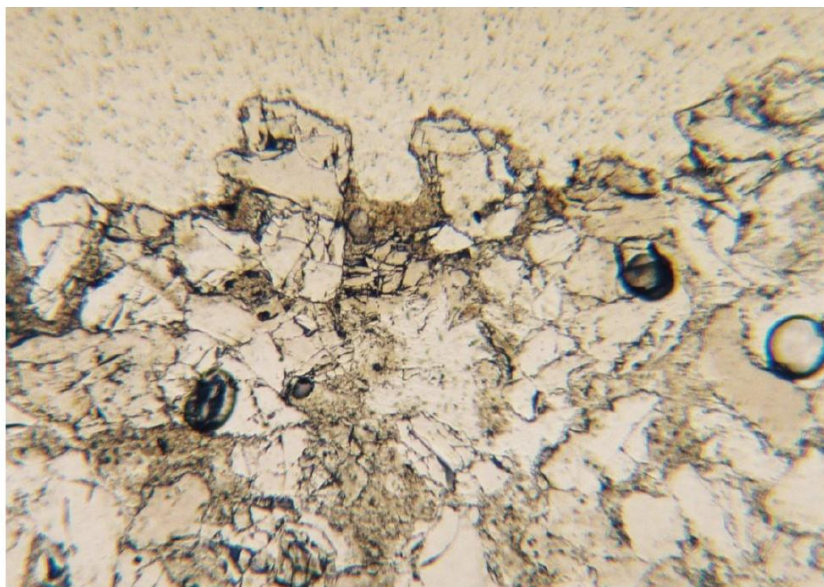
Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 126 x, nikoly X
mechanicky poškozené (drcené) úlomky křemene - detail

Kuks – trpaslík
petrologické vyhodnocení

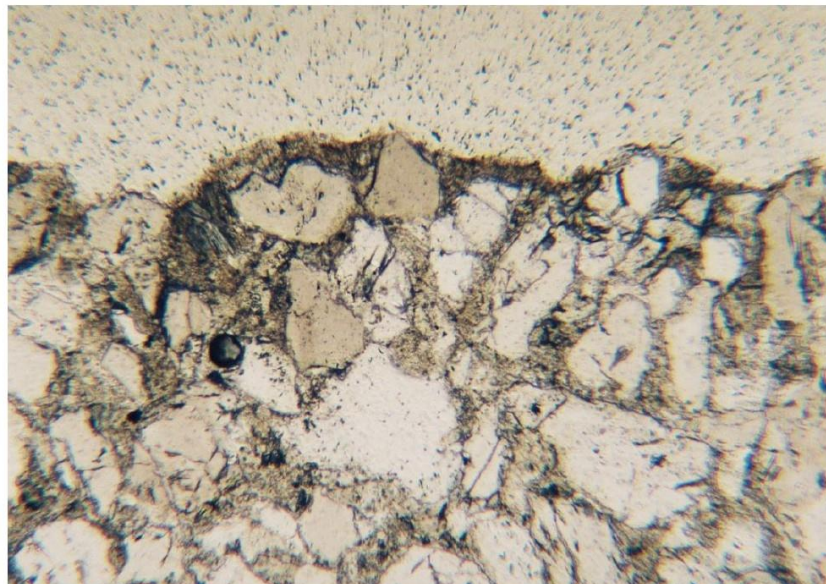

Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 63 x, nikoly X
mechanicky poškozené (drcené) úlomky křemene v přípovrchové vrstvě kamene

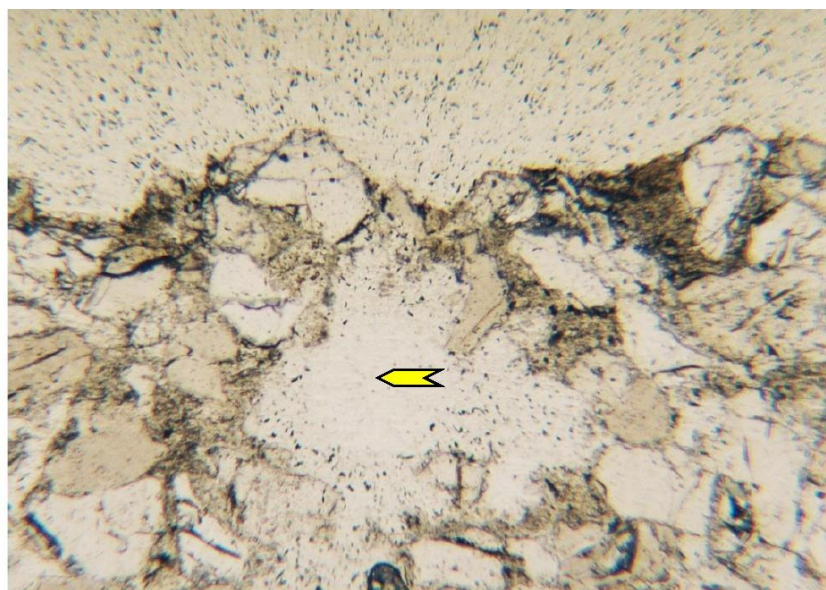

Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 63 x, nikoly II
mechanicky poškozené (drcené) úlomky křemene v přípovrchové vrstvě kamene

Kuks – trpaslík
petrologické vyhodnocení

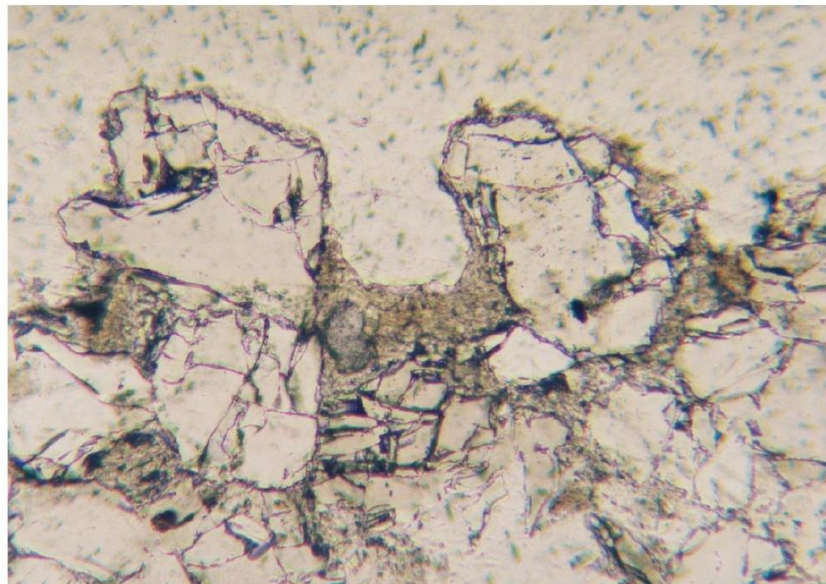
Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 63 x, nikoly II
akumulace nečistot v členitém povrchu kamene (maximální mocnost 0,036 mm)

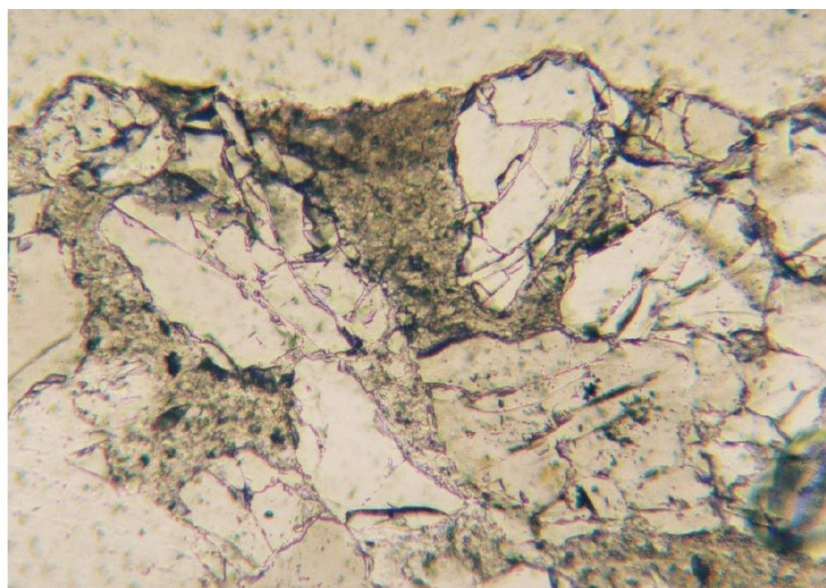
Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 63 x, nikoly II
dutiny („kaverny“) v přípovrchové vrstvě kamene – potenciální nebezpečí destrukce povrchu

Kuks – trpaslík
petrologické vyhodnocení

Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 126 x, nikoly II
mechanicky poškozené (drcené) úlomky křemene v povrchové vrstvě kamene

Pískovec křemenný, nerovnoměrně zrnitý, jemnozrnitý, slabě silicifikovaný
vzorek KT-1, zvětšení 126 x, nikoly II
akumulace nečistot v členitém povrchu kamene

16. Seznam použité literatury a pramenů pro oddíl I. a II.

- BĚLINA Pavel, KAŠE Jiří, MIKULEC Jiří, VESELÁ Irena, VLNAS Vít, *Velké dějiny zemí koruny České - svazek IX.*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2011.
- BOHDALCOVÁ, Alena, *Trpaslíci v barokním sochařství českých zemí*, bakalářská práce, univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, katedra dějin umění, Olomouc, 2008.
- FIFKOVÁ, Renata, *Historické zahrady a parky Olomouckého kraje*, Olomouc, Vlastivědné muzeum v Olomouci, 2008.
- HEILANDOVÁ, Lucie, *Roztomilé maličkosti aneb zrcadlo bláznovství ve sbírkách historického fondu MZK, Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska* : sborník z 20. odborné konference, Vědecká knihovna v Olomouci, Olomouc, 2011.
- KAŇOVSKÝ, Jiří, KAŇOVSKÁ, Anna, *Restaurování plastik Nové Město nad Metují*, uloženo v NPÚ Josefov, 1984-1987.
- KLUČINA, Petr, *Třicetiletá válka*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2004.
- LESNIAKOVÁ, Petra, *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslíka Kuks*, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016.
- LESNIAKOVÁ, Petra, *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslíka Velké Losiny*, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016.
- MUSIL, František, PLAČEK, Miroslav, ÚLOVEC, Jiří, *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945*, Libri, Praha, 2005.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLOVÁ, Božena, PETRŮ, Jaroslav, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín, Marián, *Zahrady a parky v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, Libri, Praha, 2004.
- POCHE, Emanuel, *Umělecké památky Čech A/J, sv.1*, Academia, Praha, 1977.
- PREISS, Pavel, *Braunovské plastiky z Cítolib ve Vídeňském Neuwaldeggu, Sborník k poctě Milana Pavlíka*, Jalna, Praha, 1995.
- PREISS, Pavel, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Paseka, Praha a Litomyšl, 2003.
- ŠTAFEN, Zdeněk, *Petrografie Kuks*, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016.
- ŠTAFEN, Zdeněk, *Velké Losiny*, Petrografický rozbor, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016.
- VRBATA, Jaroslav, „Pygmejové“ čili „trpaslíci“ v sochařství 17. a 18. století v českých zemích, nepublikováno, UPCE, knihovna fakulty restaurování, Litomyšl, 2005.

Prameny

- http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=7, vyhledáno: 23. 7. 2016, 24. 7. 2016
- http://30letavalka.cz/module/blog/view?blog_id=13, vyhledáno: 23. 7. 2016

- <http://www.kalendarakci.atlasceska.cz/musketyrska-trilogie-hrad-spilberk-brno-37769/>, vyhledáno: 12. 2. 2016
- https://www.rijksmuseum.nl/en/search?q=dwerg&v=list&f=1&p=1&ps=10&ii=0_

Oddíl II.

Restaurování sochy trpaslíka z Velkých Losin

Obsah

1. Údaje o díle	4
2. Průzkum	5
2.1. Cíle průzkumu	5
2.2. Historický průzkum díla	5
2.3. Vizuální průzkum - popis díla	6
2.4. Stanovení obsahu vodorozpustných solí	12
2.5. Stanovení nasákavosti	14
2.6. Měření rychlosti ultrazvukové transmise	16
2.7. Petrografický průzkum	19
2.8. Laboratorní průzkum horniny a jejích povrchových úprav	20
3. Vyhodnocení průzkumu	21
4. Koncepce restaurátorského zásahu	22
5. Navrhovaný postup prací.....	23
6. Postup prací.....	24
6.1. Konsolidace hmoty díla	24
6.2. Redukce obsahu vodorozpustných solí	24
6.3. Čištění	24
6.4. Plastická retuš a přetmelení otevřených prasklin	24
6.5. Barevná retuš – potlačení největších barevných kontrastů	25
7. Doporučený režim dlouhodobé preventivní ochrany díla	26
8. Seznam použitých materiálů.....	28
9. Seznam vyobrazení.....	29
10. Obrazové přílohy	31
.....	34
11. Seznam textových příloh.....	44

12.	Textové přílohy.....	45
12.1.	Příloha 1: Chemicko-technologický průzkum, pískovcová socha trpaslíka, Velké Losiny	45
12.2.	Příloha 2: Petrografický rozbor – Velké Losiny.....	56

1. Údaje o díle

Dílo: Trpaslík

Umístění: zámek Velké Losiny

Rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek ČR: 45552/8-1191

Kraj: Olomoucký

Okres: Šumperk

Obec: Velké Losiny

Adresa: Zámecká 286

Vlastník: NPÚ

Autor: Jiří Antonín Heinz¹

Datace: 1731 - 1738

Materiál: pískovec

Rozměry (cca): v= 112cm, š= 62cm, h= 55cm

---

¹ BOHDALKOVÁ, Alena, *Trpaslíci v barokním sochařství českých zemí*, bakalářská práce, univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, katedra dějin umění, Olomouc, 2008, s. 70.

2. Průzkum

2.1. Cíle průzkumu

Úkolem průzkumu bude

- ověřit v minulosti provedené konzervační práce a jejich vztah k současným poškozením.
- ověřit stav a vlastnosti starších vysprávek
- stanovit obsah vodorozpustných solí
- zjistit a ověřit techniky a technologie restaurování.

Průzkum bude prováděn s cílem zpracovat záměr restaurátorských prací.

2.2. Historický průzkum díla

Socha byla pravděpodobně vytvořena pro vrcholně barokní zahradu ve Velkých Losinách. Zahradu ve francouzském stylu nechal vybudovat hrabě Jan Ludvík ze Žerotína přibližně mezi lety 1730 – 1740. Počátkem 19. století zakoupili panství Lichtensteinové, kteří zahradu nechali zpustnout, až zde po roce 1810 vznikl přírodně krajinářský park anglického stylu².

Autorství je připisováno Jiřímu Antonínovi Heinzovi (1698–1759), který na sochařské výzdobě pro zahradu pracoval mezi roky 1736–1740. Sochař měl pro zahradu vytvořit, mimo jiné, osm pískovcových soch trpasličích hudebníků a žebráků. Sochy byly vytvořeny podle grafických předloh z grafického souboru od Jaquese Callota (*Varie figure Gobi*, 1616–1622). Do dnes dochováno pět pískovcových soch, které jsou prezentovány na nádvoří zámku.³

Po roce 1810 byla zrušena terasa, na níž stála sochařská výzdoba. Velké sochy byly rozbity a zahrabány, menší byly odvezeny, či rozprodány na jiná panství.⁴ V současné době jsou sochy pěti pískovcových trpaslíků společně se třemi trpasličími zahradníky z mušlového vápence prezentovány na nádvoří zámku.

---

² FIFKOVÁ, Renata, *Historické zahrady a parky Olomouckého kraje*, Olomouc, Vlastivědné muzeum v Olomouci, 2008, s. 3-4.

³ Tamtéž, s. 6-8.

⁴ Tamtéž, (pozn. 179), s. 8.

2.3. Vizuální průzkum - popis díla

Jedná se o sochu trpaslíka hrajícího na mřížku. Levá ruka sochy přidržující hudební nástroj je novodobým doplňkem, který tvarově, barevně a ani svou strukturou nerespektuje původní tvarosloví díla. Největší poškození sochy je patrné ve spodní třetině trpaslíka. Spodní část sochy je nasáklá vodou a dochází k jejímu postupnému rozpadání. Kámen se v místě kontaktu s podlahou drolí a odlupuje i ve větších částech. Soše chybí špička její levé nohy, která vyčnívala z piedestalu. Charakter lomové plochy na noze je velice podobný poškození spodní části piedestalu. V partii nohou a břicha se původní povrch odlupuje v několika milimetrové vrstvě. Na soše se také nachází několik starších tmelů, které opět svou strukturou a barvou nekorespondují s originálním dílem. Plastické vysprávky mají velice výrazně šedou barvu, lze tedy předpokládat, že jejich pojivem je šedý cement ve vysokém poměru s plnivem. Tyto starší plastické vysprávky jsou často velice tvrdé a neprodyšné a jejich vlivem dochází ke korozi materiálu pod nimi samými. Kámen se v horní polovině objektu jeví jako velice kompaktní, pouze místy jsou patrná chybějící místa vytvořené s největší pravděpodobností mechanickým namáháním. Různě po soše se nacházejí drobné prasklinky. Trpaslíkovi chybí „smyčec“, kterým hrál na mřížku. Absenci smyčce nasvědčuje otvor pro jeho uchycení v kameni, který se nachází pod pravou rukou, a také nalezená historická grafická předloha. Smyčec byl pravděpodobně, vzhledem k původní expozici díla v exteriéru, vyroben z kovu.

Obrázek 1 Socha trpaslíka před restaurováním - čelní pohled

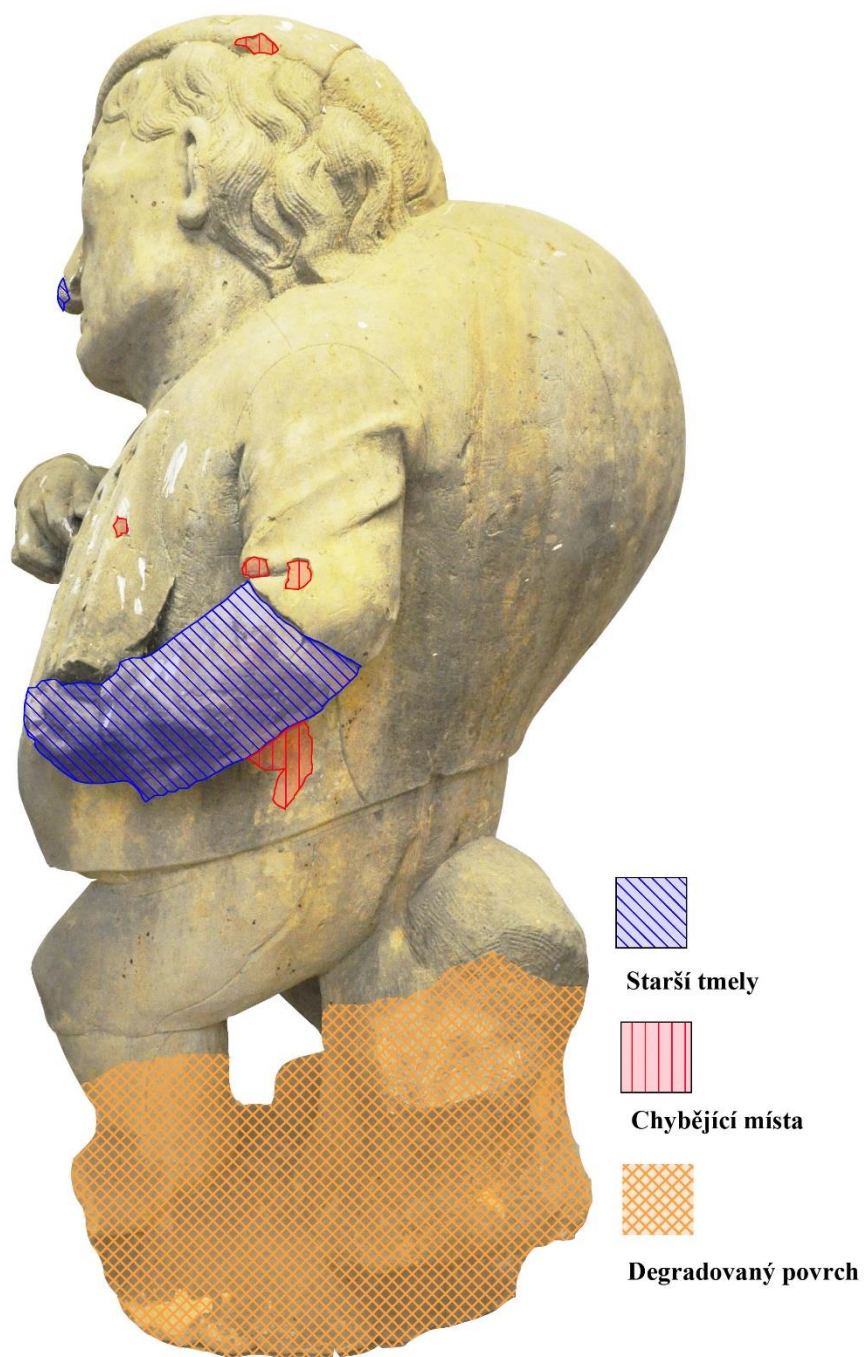
Obrázek 2 Socha trpaslíka před restaurováním – boční pohledy

Obrázek 3 Grafická předloha – Jaques Callot, Varie figure Gobi, 1616-1622, lept, 18,5x26,3 cm, Londýn, British Museum

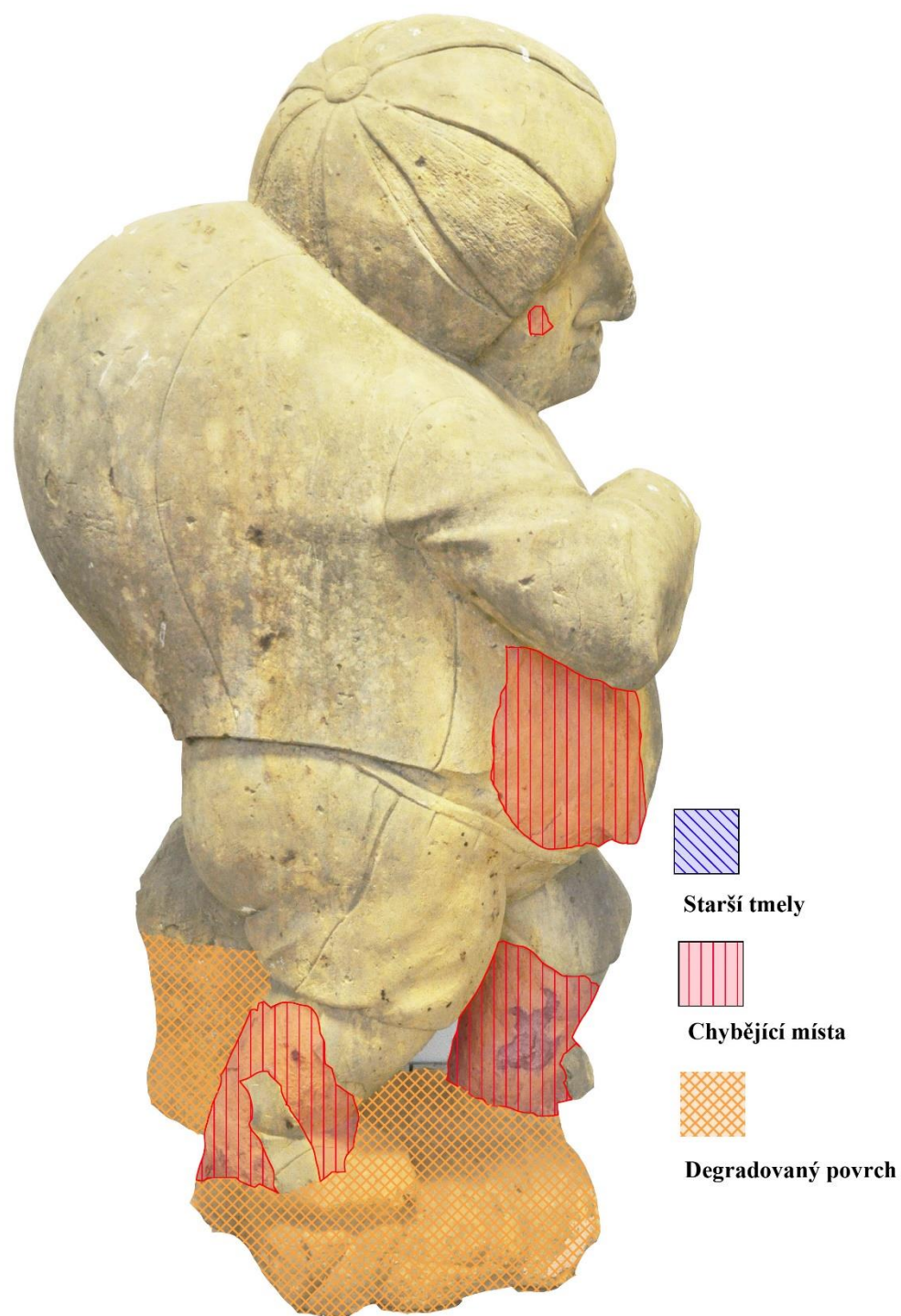

Obrázek 4 Zákres poškození čelní pohled

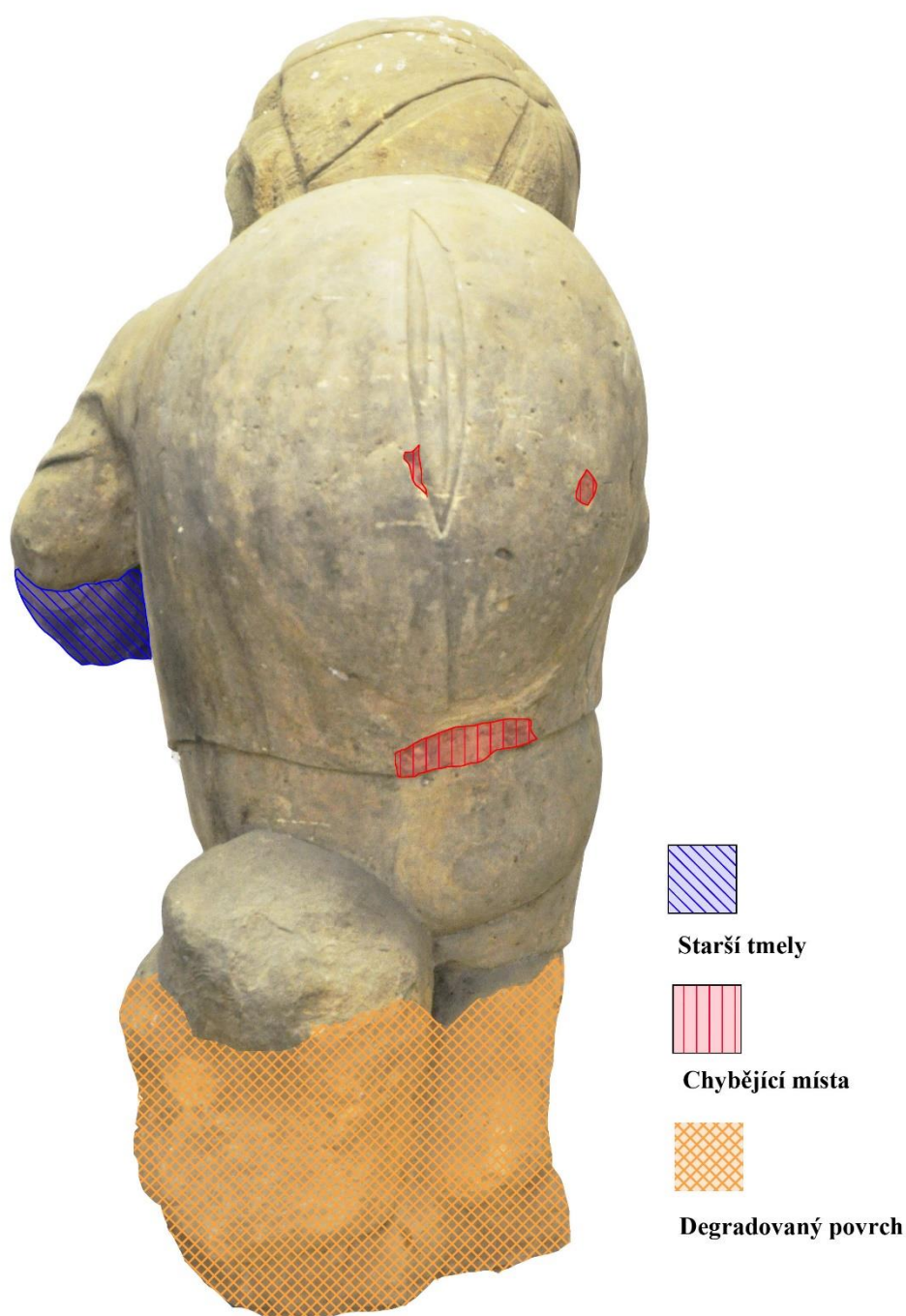

Obrázek 5 Zákres poškození boční pohled

Obrázek 6 Zákres poškození boční pohled

Obrázek 7 Zákres poškození zadní pohled

2.4. Stanovení obsahu vodorozpustných solí

Podle typů poškození bylo možné předpokládat negativní působení vodorozpustných solí. A proto byly první fázi odebrány čtyři vzorky na stanovení obsahu vodorozpustných solí. Vzorky byly odebrány ze stejného

pohledově se neuplatňujícího místa. První vzorek byl skalpelem zeškrábán z povrchu a další tři poté odebrány vrtáním z různých hloubek.

Přehled vzorků, označení, popis, lokalizace a typ dílčích průzkumů.

Evidenční číslo	Označení, lokalizace, popis
VLS 0	VLS 0 – povrch
VLS 1	VLS 1 – 1-1cm (vrták 6mm)
VLS 2	VLS 2 – 1-2cm (vrták 6mm)
VLS 3	VLS 3 – 2-3cm (vrták 6mm)

Obrázek 8 Zákres místa odběru vzorků

Hodnocení stupně zasolení dle rakouské normy Önorm 3355-1.

Stupně zasolení	Chloridy [hm. %]	Sířany [hm. %]	Dusičnany [hm. %]
Nejsou nutná žádná opatření	< 0,03	< 0,10	< 0,05
Je nutné zvážit dílčí opatření	0,03 – 0,10	0,10 – 0,25	0,05 – 0,15
Opatření jsou nezbytná	> 0,10	> 0,25	> 0,15

Výsledky stanovení obsahu vodorozpustných solí (barevnost dle Önorm 3355-1).

Vzorek / hloubka cm	Sířany (SO ₄ ²⁻)		Dusičnany (NO ₃ ⁻)		Chloridy (Cl ⁻)	
	[hm. %]	[mm ol/kg]	[hm. %]	[mmol/ kg]	[hm. %]	[mmol/kg]
0 VLS0	0,96	10	0,24	47	0,03	10
1-1 VLS1	0,26	27	0,12	23	<0,01	<2,0
1-2 VLS2	<0,01	<1, 0	0,08	16	<0,01	<2,0
2-3 VLS3	0,11	12	0,09	17	<0,01	<2,0

Závěr:

Z průzkumu obsahu vodorozpustných solí vyplývá vysoký obsah síranových a dusičnanových aniontů do hloubky 1 cm. V ostatních vzorcích odebraných do hloubky 3 cm bylo zjištěno střední zatížení sířany a dusičnany. Obsah chloridů je z hlediska možnosti poškození zanedbatelný, pouze v hloubce do 1 cm bylo zaznamenáno zvýšené množství chloridových aniontů.⁵

2.5. Stanovení nasákavosti

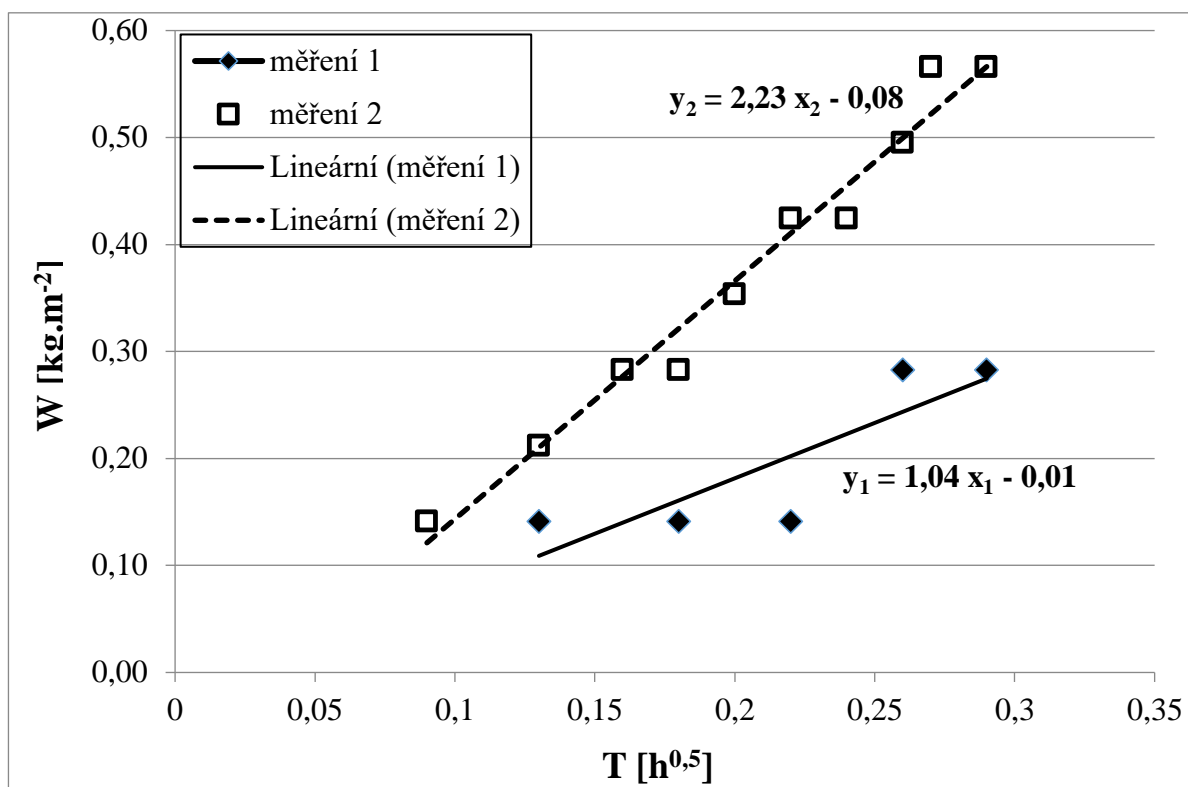
Vzhledem k tomu, že byla vizuálně pozorována možná přezpevněná a méně propustná povrchová vrstva jsme se rozhodli posoudit míru nasákavosti kamene na různých typech povrchů. Nasákavost byla měřena pomocí Karstenových trubic a destilované vody. Měření byla na dvou vertikálních plochách. Měření jedna bylo prováděno na opticky zdravém a původním povrchu. Měření dva na povrchu, na kterém chyběla tenká (cca 2-4 mm) vrstva.

⁵ LESNIAKOVÁ, Petra, *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslika Velké Losiny*, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 2.

Obrázek 9 Zákres míst měření nasákavoosti

Měření 1		Měření 2	
Čas [s]	Objem [ml]	Čas [s]	Objem [ml]
0	0	0	0
60	0,1	30	0,1
120	0,1	60	0,15
180	0,1	90	0,2
240	0,2	120	0,2
300	0,2	150	0,25
		180	0,3
		210	0,3
		240	0,35
		270	0,4
		300	0,4

Koeficient nasákavosti v případě měření 2 je $2,23 \text{ kg.m}^{-2}.\text{h}^{-0,5}$, v případě měření 1 je $1,04 \text{ kg.m}^{-2}.\text{h}^{-0,5}$.

Závěr:

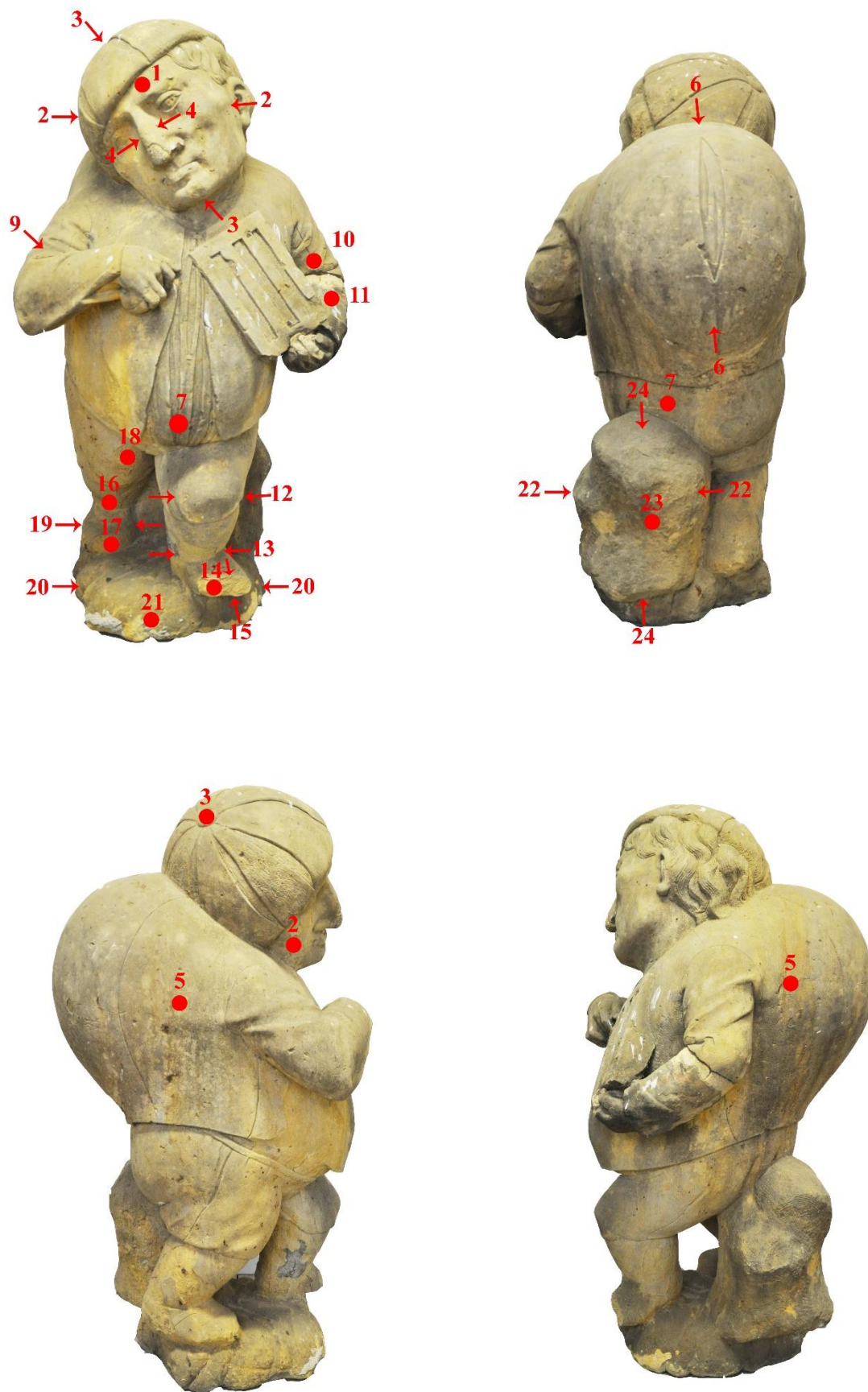
Měření nasákavosti stanovilo, že otevřený (poškozený) povrch má větší nasákavost než povrch nepoškozený „původní“.

2.6. Měření rychlosti ultrazvukové transmise

Ve spodní části díla je očividné povrchové poškození spojené s odlupováním povrchu v několika milimetrových vrstvách. Na soše se také nachází množství drobných prasklinek. Na základě těchto dvou typů poškození bylo možné předpokládat vnitřní poruchy. Aby, byla hmota kamene prozkoumána hloubkově, bylo provedeno měření ultrazvukovou transmisí. Měření

ultrazvukovou transmisí bylo prováděno také proto, aby bylo prokázáno, že celkový stav hmoty díla není havarijní.

Obrázek 10 Zákres míst měření ultrazvukovou transmisí

Závěr:

Rychlost ultrazvukového signálu se pohybuje v přibližném rozmezí 3,0 až 4,3 km/s, průměrná rychlost je 3,5 km/s. Naměřené rychlosti ultrazvukové transmise jsou pro daný typ horniny, tedy jemnozrnný pískovec, normální. Na základě tvaru a intenzity ultrazvukového signálu lze předpokládat poškození v nižších partiích objektu (číslo měření 18 až 24).⁶

2.7. Petrografický průzkum

Petrografický rozbor byl prováděn za účelem přesného určení horniny a jejího složení, aby bylo objasněno, zda povrchová korozie není spjata s materiálovým složením horniny. Kvůli petrografickému rozboru horniny byl odebrán minimální možný vzorek ze zadní (méně exponované) partie sochy.

Obrázek 11 Zákres místa odběru vzorku na petrografický rozbor

Závěr:

Na základě mikroskopického vyhodnocení lze sedimentární horninu vzorku TL-1 označit jako pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný. Na základě struktury a mineralogického složení pískovce jej lze

---

⁶ LESNIAKOVÁ, Petra, *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslíka Velké Losiny*, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 5.

zařadit jako „maletínský pískovec“. Není vyloučeno, že byl skutečně vytěžen v lokalitě Maletín u Moravské Třebové. Stratigraficky náleží perucko-korycanskému souvrství (cenomanu).⁷

2.8. Laboratorní průzkum horniny a jejích povrchových úprav

Na zbytcích vzorku z petrografického výbrusu byly laboratorními metodami hledány příčiny, které by se mohly mít za následek nepropustnost povrchových vrstev kamene a jejich následné odpadávaní v kombinaci s rekrystalizací vodorozpustných solí. Konkrétně: povrchové úpravy, zbytky konsolidantů z předešlých zákroků, povrchové úpravy aj.

Závěr:

Na hornině nebyly zaznamenány povrchové úpravy. Dále nebyly zaznamenány zásadní nebo jednoznačně interpretovatelné vizuální změny či rozdíly ve složení povrchu horniny, podpovrchových částí v porovnání s hmotou horniny ve hloubce přibližně 4mm.⁸

---

⁷ ŠTAFEN, Zdeněk, *Velké Losiny*, Petrografický rozbor, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 1.

⁸ LESNIAKOVÁ, Petra, *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslíka*, Velké Losiny, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 7.

3. Vyhodnocení průzkumu

Z předběžného průzkumu vyplývá, že je socha výrazně zasolena. S cílem snížit množství odběrů vzorků pro analýzu byla kontaminace solemi zjišťována především ve spodní třetině objektu v rámci odběru v jednom místě (Obr. 1). Poruchy povrchu, které se projevují odpadáváním materiálu povrchu díla, pravděpodobně souvisejí s vysokým obsahem vodorozpustných solí. Horší stav hmoty díla ve spodní třetině nám potvrdila i ultrazvuková transmise. Snížená nasákavost původních povrchů v kombinaci se zasolením objektu má určitě také velký vliv na povrchovou degradaci povrchu.

Dalšími příčinami způsobujícími degradaci povrchu mohou být:

- konsolidace povrchu při předešlých restaurátorských zásazích (vodní sklo, fluáty, vápenná voda,...) Tu to domněnku, se však laboratorními metodami nepodařilo prokázat

Má-li být socha dále prezentována, jako doposud (tj. polo exteriér), tedy částečně chráněné umístění v otevřeném prostoru pod střechou, kde docházelo k namáhání hmoty díla změnami vlhkosti a teplot, musí být přistoupeno k redukování obsahu vodorozpustných solí. A nastolení vhodnějších klimatologicko-prezentačních úprav.

Průzkumy v nezkrácené formě jsou přiloženy v textových přílohách.

4. Koncepce restaurátorského zásahu

Po dohodě se zástupci odborných orgánů a vlastníka byla koncepce restaurování nastavena takto:

I. Zákrok samotný bude konzervačně restaurátorského charakteru. Aby dílu při zákroku byly vytvořeny vhodné podmínky, bude dílo transferováno do ateliéru fakulty restaurování.

II. Při konzervačně restaurátorském zásahu bude kladen největší důraz na konsolidaci hmoty díla, s čímž souvisí i redukce obsahu vodorozpustných solí. Zákrok samotný by měl mít minimální dopad na vizuální podobu díla.

- Při dlouhodobějším vystavení odsolovacímu zábalu bude objekt očištěn, což je přípustné a nevyhnutelné. Bude ale nutně spojen s celkovým zesvětlením a otevřením struktury kamene.

- Prezentační doplňky budou omezeny spíše na tzv. stabilizující - zajišťující tmely a barevnou retuš budou potlačeny největší barevné kontrasty.

5. Navrhovaný postup prací

Před započítím restaurátorských prací bude dílo pečlivě zdokumentováno. Zásahu bude předcházet transfer do ateliéru, kde dokážeme dílu vytvořit lepší klimatické podmínky, které mají vliv na kvalitu zásahu.

- V prvním kroku (po transferu) bude přistoupeno ke konsolidaci poškozených částí povrchu.

- Dále bude přistoupeno k redukování obsahu vodorozpustných solí zábaly z buničiny, písku a kaolínu. Po každém odsolovacím cyklu bude v kontaminovaném zábalu měřena hodnota vodorozpustných solí. Zábaly budou opakovány do té doby, než v nich hodnoty solí klesnou na přijatelné hodnoty.

- Jelikož trpaslík patří do souboru několika trpaslíků, kteří momentálně nejsou restaurováni, bude míra čištění omezena na čištění spjaté s čistícím efektem odsolovacích zábalů.

- Stávající plastické a kamenické doplňky budou ponechány, jako doklad vývoje díla. Budou na nich provedeny pouze nejnutnější nutné úpravy.

- Nové plastické doplňky se omezí spíše na tzv. technické tmely.

- Barevnou retuší budou potlačeny, vyskytnou-li se, největší barevné kontrasty, které by poškozovaly tektoniku díla.

6. Postup prací

6.1. Konsolidace hmoty díla

Povrch objektu byl lokálně zpevněn organokřemičitým zpevňovačem různých koncentrací (Funcosil KSE 100 a 300). Objekt byl smáčen, dokud prostředek vsakoval. Praskliny byly injektovány těmi samými prostředky a na závěr koncentrovanějším prostředkem (KSE 500).

6.2. Redukce obsahu vodorozpustných solí

Po předložení výsledků průzkumu zástupci majitele a odborných orgánů, bylo stanoveno, že obsah vodorozpustných solí v soše bude redukován. Jako nejšetrnější a zároveň nejefektivnější metoda byla vyhodnocena metoda odsolení pomocí difuzního zábalu složeného z buničiny, kaolinu a písku.

Jednotlivé zábalu byly po sejmutí analyzovány na obsah vodorozpustných solí. *Odsolování bylo úspěšné při aplikaci prvních dvou zábalů. V rámci třetího odsolovacího cyklu již nedošlo z hlediska požadované redukce vodorozpustných solí k zásadní extrakci solí do zábalu⁹*

6.3. Čištění

Dlouhodobé zavlhčení objektu společně s omýváním odsolovacích zábalů rovnoměrně očistilo povrch díla.

Pouze u novodobého kamenického doplňku ruky bylo kvůli jeho velice výrazné barevnému ušpinění, výrazné černá barva, přistoupeno k dočištění doplňku mikro-abrazivní metodou.

V rámci čištění byly z díla také mechanicky odstraněny zbytky malty z čelní strany piedestalu.

6.4. Plastická retuš a přetmelení otevřených prasklin

Na kontrolním dnu bylo se zástupci majitele a odborných orgánů dohodnuto, že novodobé vysprávky a kamenické doplňky budou na díle ponechány jako

---

⁹ Lesniaková, P., *Chemicko technologický průzkum pískovcová socha trpaslíka Velké Losiny*, Litomyšl, Fakulta restaurování, 2016, str. 8.

doklad vývoje díla. Doplnky budou upraveny a doplněny, tak aby co nejlépe zapadly do konceptu díla a nerušili celek svou odlišností. Zástupce majitele vyslovil požadavek na minimální doplňování díla.

Před tmelením byly provedeny zkoušky tmelů, aby svou strukturou i texturou co nejvíce imitovaly okolní povrch. Jedná se o tmely na minerální bázi pojené bílým portlandským cementem. Jako plnivo byla použita směs písků a kvůli požadované jemnozrnnosti tmelů i křemičité moučky.

Doplněk ruky byl obtmelen, aby plynule navazoval originální kámen a tmel. U tmelu prstů téže ruky bylo přistoupeno k doplnění chybějících kloubů mezi kamenem a tmelem. Doplněk nosu byl proveden v šedém, velice hrubozrnném materiálu a také pod tvar. Tento doplněk byl přetmelen tenkou vrstvou tmelu, který se strukturou i texturou blíží barevnosti originálního kamene. „Ostrůvky“ originálního povrchu kamene byly obtmeleny, aby se opticky lépe zapojili do celku díla a zároveň bylo zabráněno jejich dalšímu odlupování v součinnosti se zatékající vodou. Prasklinky, které bylo nutno vyplnit tmelem, byly vyplněny, aby byla omezena další koroze spojená s vnikající vodou. Struktura tmelů byla upravena tak, aby co nejvíce korespondovala se svým okolím.

6.5. Barevná retuš – potlačení největších barevných kontrastů

Barevná retuš byla provedena pomocí práškových pigmentů pojených v dvouprocentní akrylátové pryskyřici (Paraloid B 72). Retuš byla provedena lokálním napodobivým způsobem.

7. Doporučený režim dlouhodobé preventivní ochrany díla

Díky nevhodnému umístění při prezentaci díla (v zahradách) došlo k nenávratnému poškození povrchu spodní partie sochy. Velký vliv na poškození měla kontaminace vodorozpustnými solemi, které při rekrystalizaci pod povrchem spatně propustný povrch odlupovaly.

A - Do budoucna je tedy nutné snížit možnost zavlhčování díla vzlínající vlhkostí. Objekt musí být izolován od povrchu, na němž stál (cihel). Proto, aby dále nedocházelo k jeho zavlhčování.

Nejjednodušší variantou je oddělení od povrchu proklady, tak aby pod spodní stranou sochy mohl proudit vzduch a socha nebyla v přímém kontaktu se zemí.

Další možností je oddělení od země soklem. Lze předpokládat, že při původní instalaci v barokní zahradě byla socha trpaslíka koncipována na sokl. Je tedy vytvořena pro jiný pohled, než pro pohled shora. Sokl může být různých rozměrů i materiálů (dřevo, kámen, beto, kov, aj.), dle estetických přání a finančních a technických možností majitele. Jedinou nevýhodu představuje zhoršení možností manipulace. Možná je však kombinace s bodem C.

B - Dále by objekt mohl být prezentován hlouběji pod arkádami zámku, aby na něj bezprostředně při zahánění deště nepršelo a nezavlhčovala ho cákající voda od země.

C - Dalším stěžejním bodem doporučeného režimu dlouhodobé ochrany je zimní režim díla. Variant ochrany díla v zimních měsících se nachází hned několik:

1- Schování objektu v prodyšné „kleci“

- tento způsob zimní ochrany díla je s úspěchem používán v mnoha historických areálech

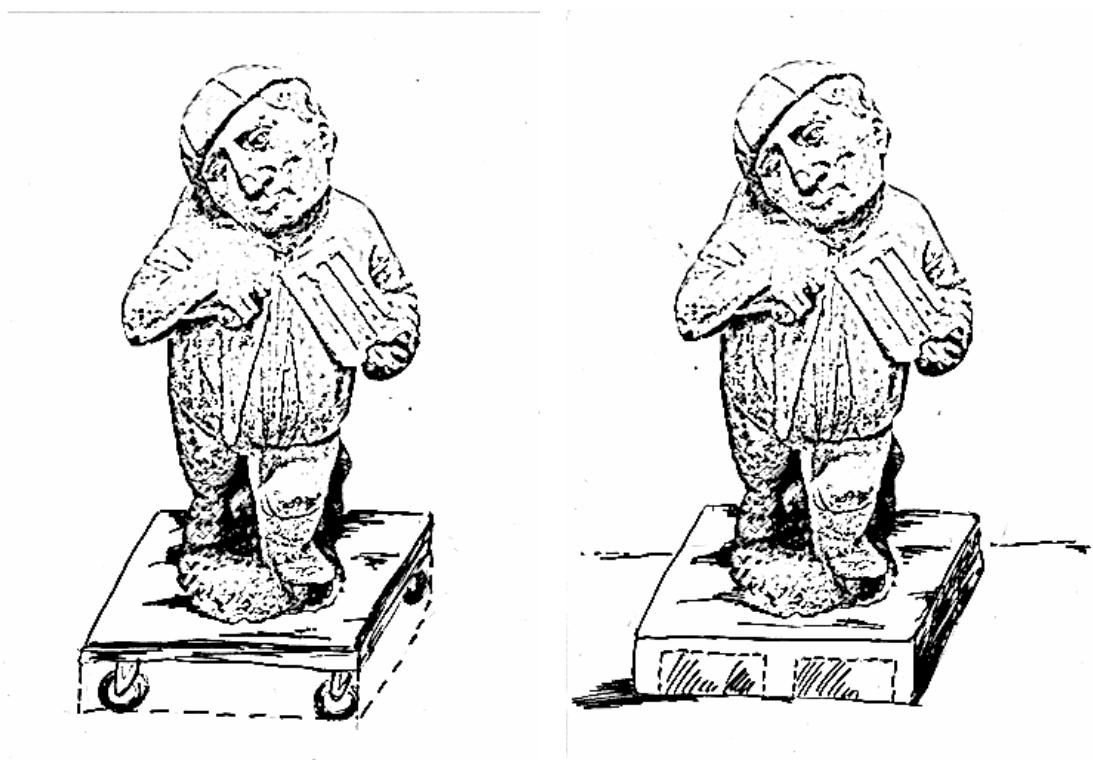
2- Přesun díla do jiných interiérových prostor.

- vzhledem k velikosti díla je transport možný na speciálním kamenickém rudlíku, nebo vozíčku či paletě zhotovené na míru

- na vozíčku by dílo mohlo stát celou letní sezónu a bylo by tak chráněno před vzlínající vlhkostí

- variantou vozíčku s kolečky je na míru zhotovený sokl, který bude nabrat na paletový vozík a tak přesunut

- je pouze nutné zvážit trvanlivost (odolnost vůči povětrnostním podmínkám) materiálu, z něž bude vozíček, či sokl vyroben

Obrázek 12 Nákrsky možných řešení transportu před zimní sezónou. Otvory pro paletový vozík i kolečka lze na letní sezónu zakrýt, aby na sebe neupozorňovali

8. Seznam použitých materiálů

Zpevnění:

- ester kyseliny křemičité Funcosil Steinfestiger KSE 100 E a 300 E- fa Remmers
- injektáže prasklin - ester kyseliny křemičité Funcosil Steinfestiger KSE 500 E - fa Remmers

Odsolovací zábal:

- křemičitý písek
- kaolin
- buničina Arbocel
- regulovatelná tlaková voda (čistič)
- plastové kartáčky

Plastické retuše:

- přírodní písky
- křemičitá moučka
- práškové pigmenty (Kremer) :okr světlý, okr tmavý, černá
- záměsová voda: 5% -ní akrylátová disperze Sokrat S2802A

Barevné retuše:

- retušovací štětce
- 2% akrylátová pryskyřice (Paraloid B72) s lihem a toulenem
- práškové pigmenty (Kremer): okr světlý, okr tmavý, černá, ultramarínová modř,

9. Seznam vyobrazení

Obrázek 1 Socha trpaslíka před restaurováním - čelní pohled.....	7
Obrázek 2 Socha trpaslíka před restaurováním – boční pohledy	8
Obrázek 3 Grafická předloha – Jaques Callot, Varie figure Gobi, 1616-1622, lept, 18,5x26,3 cm, Londýn, British Museum	8
Obrázek 4 Zákres poškození čelní pohled	9
Obrázek 5 Zákres poškození boční pohled	10
Obrázek 6 Zákres poškození boční pohled	11
Obrázek 7 Zákres poškození zadní pohled	12
Obrázek 8 Zákres místa odběru vzorků	13
Obrázek 9 Zákres míst měření nasákavosti.....	15
Obrázek 10 Zákres míst měření ultrazvukovou transmisí.....	18
Obrázek 11 Zákres místa odběru vzorku na petrografický rozbor	19
Obrázek 12 Nákresy možných řešení transportu před zimní sezónou. Otvory pro paletový vozík i kolečka lze na letní sezónu zakrýt, aby na sebe neupozorňovali.....	27
Obrázek 13 Trpaslík před restaurováním čelní pohled	31
Obrázek 14 Trpaslík před restaurováním boční pohledy	32
Obrázek 15 Detail hlavy před restaurováním	33
Obrázek 16 Detail spodní části před restaurováním	33
Obrázek 17 Detail kamenického doplňku ruky před restaurováním	34
Obrázek 18 Detail kamenického doplňku ruky před restaurováním	34
Obrázek 19 Trpaslík v zábalu	35
Obrázek 20 Trpaslík po mechanickém odstranění odsolovacího zábalu ...	35
Obrázek 21 Čištění trpaslíka od odsolovacího zábalu – průběh čištění	36
Obrázek 22 Čištění trpaslíka od odsolovacího zábalu – průběh čištění	36
Obrázek 23 Ruka po odsolení - čištění	37
Obrázek 24 Ruka po dočištění mikro-abrazivní metodou.....	37
Obrázek 25 Detaily po tmelení	38
Obrázek 26 Socha před restaurováním – čelní pohled.....	39
Obrázek 27 Socha po barevné retuši, po restaurování – čelní pohled.....	39
Obrázek 28 Socha po restaurování – zadní a boční pohledy.....	40

Obrázek 29 Detail hlavy po restaurování	41
Obrázek 30 Detail hlavy před restaurováním	41
Obrázek 31 Zákresy nových tmelů – přední a zadní pohled	42
Obrázek 32 Zákresy nových tmelů – boční pohledy.....	43

10. Obrazové přílohy

Obrázek 13 Trpaslík před restaurováním čelní pohled

Obrázek 14 Trpaslík před restaurováním boční pohledy

Obrázek 16 Detail hlavy před restasurováním

Obrázek 15 Detail spodní části před restaurováním

Obrázek 18 Detail kamenického doplňku ruky před restaurováním

Obrázek 17 Detail kamenického doplňku ruky před restaurováním

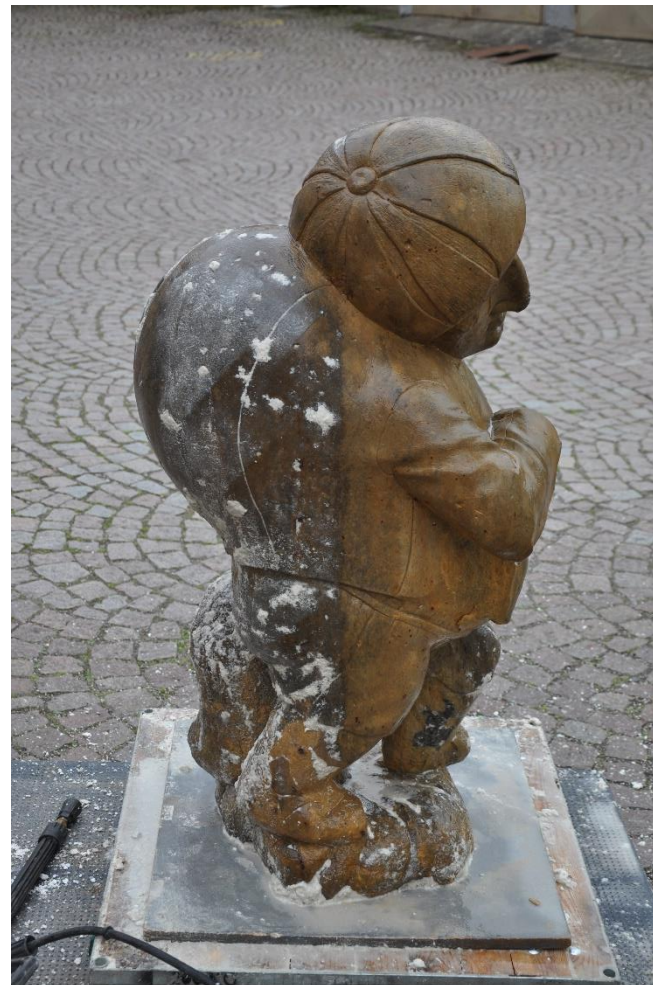
Obrázek 19 Trpaslík v zábalu

Obrázek 20 Trpaslík po mechanickém odstranění odsolovacího zábalu

Obrázek 21 Čištění trpaslíka od odsolovacího zábalu – průběh čištění

Obrázek 22 Čištění trpaslíka od odsolovacího zábalu – průběh čištění

Obrázek 23 Ruka po odsolení - čištění

Obrázek 24 Ruka po dočištění mikro-abrazivní metodou

Obrázek 25 Detaily po tmelení

Obrázek 26 Socha před restaurováním – čelní pohled

Obrázek 27 Socha po barevné retuši, po restaurování – čelní pohled

Obrázek 28 Socha po restaurování – zadní a boční pohledy

Obrázek 30 Detail hlavy před restaurováním

Obrázek 29 Detail hlavy po restaurování

Obrázek 31 Zákresy nových tmelů – přední a zadní pohled

Obrázek 32 Zákresy nových tmelů – boční pohledy

11. Seznam textových příloh

Příloha 1: Chemicko-technologický průzkum, pískovcová socha trpaslíka, Velké Losiny

Příloha 2: Petrografický rozbor – Velké Losiny

12. Textové přílohy

12.1. Příloha 1: Chemicko-technologický průzkum, pískovcová socha trpaslíka, Velké Losiny

**CHEMICKO-TECHNOLOGICKÝ PRŮZKUM
PÍSKOVCOVÁ SOCHA TRPASLIKA, VELKÉ LOSINY**

ODPOVĚDNÁ RESTAURÁTOR / STUDENT

doc. Jiří Novotný, ak. soch. / BcA. Jan Prokýšek, 2. ročník magisterského studia
Ateliér restaurování kamene a souvisejících materiálů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

SPECIFIKACE OBJEKTU, LOKALIZACE OBJEKTU

Velké Losiny, kamenná socha trpaslíka

Obr. 1 Pískovcový trpaslík, Velké Losiny. Autor snímku J. Prokýšek.

ZADÁNÍ PRŮZKUMU, ODBĚR VZORKŮ

Počet dodaných vzorků: 12, odběr provedl restaurátor

Cíle průzkumu: určení obsahu vodorozpustných solí, materiálového složení, měření rychlosti ultrazvukové transmisie s cílem vyhodnocení stavu objektu, příčin degradace, případně konsolidace

Tab. 1: Přehled vzorků ke stanovení obsahu vodorozpustných solí - označení, popis, lokalizace.

Evidenční číslo	Označení, lokalizace, popis
VLS 0, 1, 2, 3	VLS 0 – povrch, VLS 1 – 1-1cm hloubka, VLS 2 – 1-2cm, VLS 3 – 2-3cm, (vrták 6mm)
A, K, P	Arbocel, kaolín a písek použitý v odsolovacích zábalech
OB čistý	Vzorek odsolovacího zábalu před použitím
OB1, OB2, OB3	Vzorky odsolovacího zábalu, 1. Až 3. cyklus odsolování

Tab. 2: Přehled vzorků k materiálovému průzkumu - označení, popis, lokalizace.

Evidenční číslo	Označení, lokalizace, popis
LOS	VLP1, vzorek horniny, stratigrafie povrchových úprav, materiálové složení

ZPRÁVA Z CHEMICKO-TECHNOLOGICKÉHO PRŮZKUMU

Ing. Petra Lesniaková, Ph.D.

Katedra chemické technologie Fakulty Restaurování Univerzity Pardubice

29. 6. 2016, Jiráskova 3, Litomyšl

METODIKA PRŮZKUMU

Obsah aniontů vodorozpustných solí

Obsah aniontů vodorozpustných solí - chloridů, síranů a dusičnanů byl stanoven pomocí UV/VIS spektrofotometrie z extraktů vzorků v destilované vodě. K tomuto účelu byl využit spektrofotometr Beckman Coulter DU© 720, měření bylo provedeno ve viditelném spektru světla v rozsahu vlnových délek 345 - 515 nm. Obsah vodorozpustných solí je v tabulkách uveden ve hmotnostních procentech (% hm.) a molárních koncentracích (mmol/kg).

Tab. 3: Hodnocení stupně zasolení dle rakouské normy Önorm 3355-1.

Stupně zasolení	Chloridy [hm. %]	Síraný [hm. %]	Dusičnany [hm. %]
Nejsou nutná žádná opatření	< 0,03	< 0,10	< 0,05
Je nutné zvážit dílčí opatření	0,03 – 0,10	0,10 – 0,25	0,05 – 0,15
Opatření jsou nezbytná	> 0,10	> 0,25	> 0,15

Tab. 4: Stupně zasolení dle ČSN P70610 Hydroizolace staveb - Sanace vlhkého zdiva.

Stupně zasolení	Chloridy [hm. %]	Síraný [hm. %]	Dusičnany [hm. %]
nízký	pod 0,075	pod 0,5	pod 0,1
zvýšený	0,075 - 0,20	0,5 - 2,0	0,1 - 0,25
vysoký	0,20 - 0,5	2,0 - 5,0	0,25 - 0,5
velmi vysoký	nad 0,5	nad 5	nad 0,5

Stratigrafie povrchových úprav

Studium stratigrafie povrchových úprav bylo provedeno s využitím mikroskopických technik optické/světelné a skenovací elektronové mikroskopie (SEM). Vybrané úlomky vzorků byly zdokumentovány stereoskopickým mikroskopem SZM800 (Nikon). Ke studiu připravených nábrusů (příčných řezů) byl využit polarizační mikroskop Eclipse LV100D-U (Nikon), pozorování bylo provedeno v dopadajícím viditelném, modrém světle a UV záření. Pro mikroskopické pozorování byly vzorky zality do polyesterové pryskyřice Polylite 3203200 s tvrdidlem Norpol Peroxide 1, následně byly sbrúšením připraveny příčné řezy (nábrusy). Jako imerzní kapalina byla při pozorování optickým mikroskopem použita demineralizovaná voda. Nábrusy byly fotograficky zdokumentovány digitálním fotoaparátém EOS 1100D (Canon). Nábrusy byly dále pozorovány pomocí elektronového mikroskopu MIRA 3 LMU (Tescan). Snímky byly pořízeny v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Při měření byly použity nábrusy připravené pro optickou mikroskopii. Před měřením byly vzorky zvodivěny vrstvou uhlíku.

Materiálový průzkum

Materiálový průzkum a průzkum povlaku vzorku 8134 byly provedeny na základě určení prvkového složení vybraných částí vzorků pomocí skenovací elektronové mikroskopie s energiově disperzní analýzou (SEM/EDX). K tomuto účelu byl využit elektronový mikroskop MIRA 3 LMU (Tescan) s analytickým systémem Bruker Quantax 2000. Měření bylo provedeno na připravených nábrusech ve vysokém vakuu v režimu zpětně odražených elektronů (BSE). Před měřením byly nábrusy vzorků opatřeny vrstvou uhlíku. Výsledky prvkového složení analyzovaných míst jsou uvedeny v tabulkách na základě molárních procent tak, že prvky s dominantním zastoupením jsou podtrženy, následují prvky s menším zastoupením, přičemž v závorkách jsou uvedeny prvky s minoritním zastoupením.

Ultrazvuková (UZ) transmise

Princip metody spočívá v měření rychlosti přechodu longitudální vlny (p-vlny) zkoumaným materiálem. Rychlost ultrazvukového signálu je pro daný materiál charakteristickou veličinou, může vypovídat o jeho vlastnostech. Na základě měření lze například porovnat různé materiály, jejich stav nebo vyhodnotit některé dílčí části restaurátorského zásahu, například konsolidaci.

K měření byl využit přístroj Geotron UKS-14 firmy Geotron-Elektronik, Rolf Krompholz, Pirna-Neundorf. Měření bylo provedeno se sondami UPG 250, UNG 46 a přijímačem UPE.

VÝSLEDKY STANOVENÍ OBSAHU VODOROZPUSTNÝCH SOLÍ

Tab. 5: Výsledky stanovení obsahu vodorozpuštěných solí (barevnost dle Önorm 3355-1).

Vzorek/ hloubka cm	Síraný (SO ₄ ²⁻)		Dusičnaný (NO ₃)		Chloridy (Cl)	
	[hm. %]	[mmol/kg]	[hm. %]	[mmol/kg]	[hm. %]	[mmol/kg]
VLS0 0	0,96	100	0,24	47	0,03	10
VLS1 1-1	0,26	27	0,12	23	<0,01	<2,0
VLS2 1-2	<0,01	<1,0	0,08	16	<0,01	<2,0
VLS3 2-3	0,11	12	0,09	17	<0,01	<2,0
A	0,06	7	<0,01	<1,0	0,014	4
P	<0,01	<1,0	<0,01	<1,0	<0,01	<2,0
K	<0,01	<1,0	<0,01	<1,0	0,052	15

Z výsledků stanovení obsahu vodorozpuštěných solí vyplývá vysoký obsah dusičnanů a síranů, zároveň byl zjištěn vyšší obsah chloridových aniontů do hloubky 1 cm v kameni. Vyšší obsahy síranů a dusičnanů byly zaznamenány v hlubších částech horniny, měření bylo provedeno do hloubky 3 cm.

Tab. 6: Výsledky stanovení obsahu vodorozpuštěných solí v odsolovacích zábalech.

Vzorek/ hloubka cm	Síraný (SO ₄ ²⁻)	Dusičnaný (NO ₃)	Chloridy (Cl)
	[g/m ²]	[g/m ²]	[g/m ²]
OB čistý	0	0,6	0,6
OB1	1,1	15	0,8
OB2	0,0	12	0,6
OB3	0,3	0,5	0,8

Ve vzorku zkušebního odsolovacího zábalu byly v rámci prvním cyklu odsolování zjištěny velmi vysoké koncentrace dusičnanů, vyšší koncentrace síranů a chloridů. V rámci druhého cyklu odsolování došlo k extrakci dusičnanů do odsolovacího zábalu. První dva cykly odsolování lze považovat za účinné, ve vzorku třetího odsolovacího zábalu nebyly zjištěny koncentrace vodorozpuštěných solí, které by vypovídaly o dalším odsolování.

VÝSLEDKY MĚŘENÍ RYCHLOSTI ULTRAZVUKOVÉ TRANSMISE

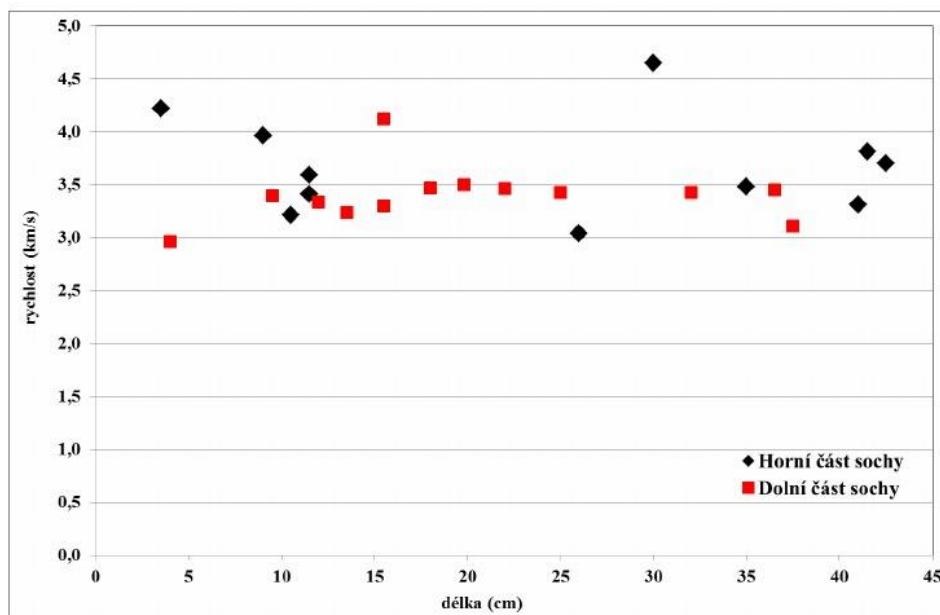
V tabulce je uvedeno místo měření, naměřený čas t_{kor} (naměřený čas po odečtení korekce pro danou frekvenci), směr měření, vzdálenost d pro dané měření a rychlost ultrazvukového signálu v . Směry měření jsou udávány z čelního pohledu na měřený kvádr: PL – horizontálně zprava doleva (nebo naopak); V – vertikálně, PZ – horizontálně zřepředu dozadu. Zkratky, poznámky: SS – slabý signál (snížená amplituda), VSS – velmi slabý signál.

Tab. 7: Výsledky měření ultrazvukové transmise.

číslo měření	místo*	směr	t_{kor} (μ s)	d (cm)	v (km/s)	Poznámka:
1	hlava/čelo	PZ	64,5	30	4,7	
2	ucho/čepice	PL	85,6	26	3,0	
3	čudlik na čepici/brada	V	100,5	35	3,5	
4	nos	PL	8,3	3,5	4,2	
5	hrb	PL	114,8	42,5	3,7	
6	hrb	V	108,9	41,5	3,8	
7	břicho/záda	PZ	123,8	41	3,3	
8	P ruka, předloktí	V	22,7	9	4,0	
9	P ruka biceps	V	32	11,5	3,6	
10	L ruka biceps	PZ	33,7	11,5	3,4	
11	L ruka předloktí	V	32,7	10,5	3,2	
12	L noha koleno	PL	37,6	15,5	4,1	
13	L noha kotník	PL	28	9,5	3,4	
14	L noha, dole chodidlo	PZ	47	15,5	3,3	
15	L noha	V	13,5	4	3,0	
16	P noha, lýtko holeň	PZ	41,7	13,5	3,2	
17	P noha, chodidlo špička/pata	PZ	56,6	19,8	3,5	
18	P noha stehno	PL	51,9	18	3,5	deformace, SS
19	P noha, dole chodidlo	PL	36	12	3,3	deformace, SS
20	sokl	PL	105,8	36,5	3,4	malá deformace
21	sokl	PZ	120,7	37,5	3,1	deformace, VSS
22	kámen	PL	72,9	25	3,4	VSS
23	kámen	PZ	63,5	22	3,5	VSS
24	kámen	V	93,3	32	3,4	VSS

*Zkratky: P – pravý, L – levý

Graf. Závislost rychlosti ultrazvukové transmise na vzdálenosti.

Rychlost ultrazvukového signálu se pohybuje v přibližném rozmezí 3,0 až 4,3 km/s, průměrná rychlost je 3,5 km/s. Naměřené rychlosti ultrazvukové transmise jsou pro daný typ horniny, tedy jemnozrný pískovec, normální. Na základě tvaru a intenzity ultrazvukového signálu lze předpokládat poškození v nižších partiích objektu (číslo měření 18 až 24).

Vzorek LOS - hornina

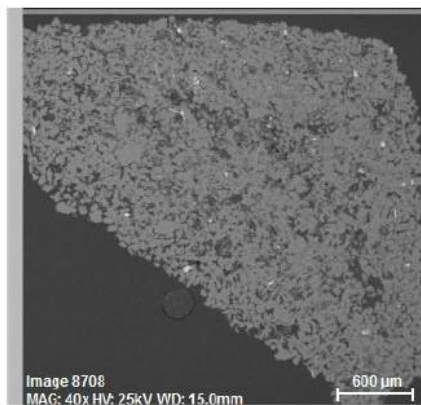
Obr. 2 Optická mikroskopie, bílé světlo.

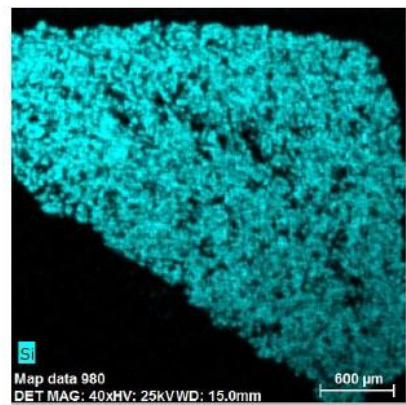
Obr. 3 Optická mikroskopie, UV záření.

Obr. 4 Optická mikroskopie, modré světlo.

Obr. 5 Elektronová mikroskopie BSE.

Obr. 6 Distribuce křemíku Si.

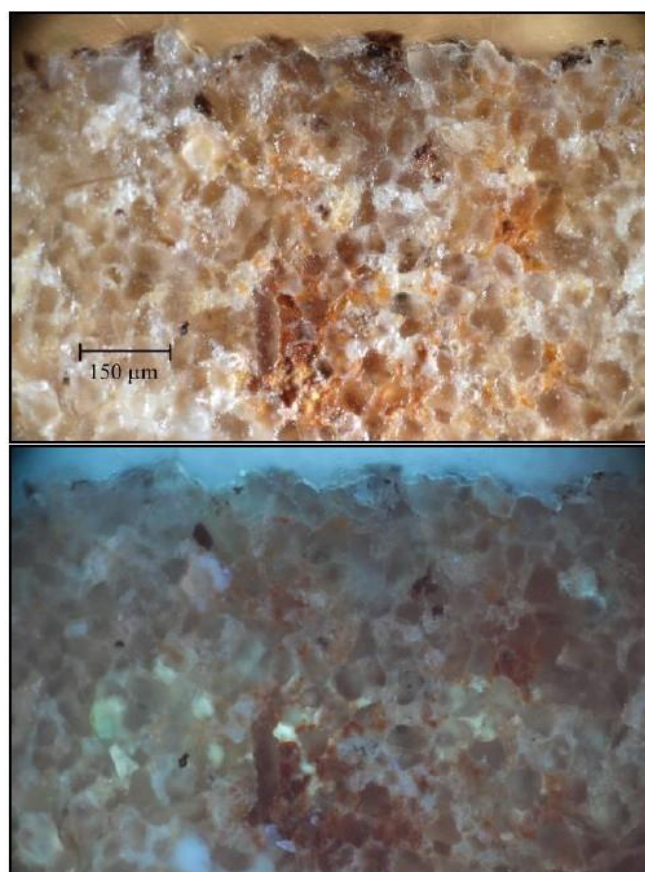
Tab. 8: Výsledky mikroskopického průzkumu, vzorek VZ1 - 8131.

<i>Popis vrstvy, optická mikroskopie</i>	<i>Složení vrstvy - elektronová mikroskopie s prvkovou analýzou (SEM/EDX)</i>
hornina, okrový odstín	převážně křemenná zrna, méně jiné silikáty (pravděpodobně slídy a živce), ojediněle menší černá/tmavá zrna s vysokým obsahem <u>Ti</u> , Fe (ilmenit) v mezizrném prostoru byly zaznamenány hlinitokřemičitany, dále hnědé až okrové oblasti bohaté na sloučeniny železa

Shrnutí:

Na hornině nebyly zaznamenány povrchové úpravy. Dále nebyly zaznamenány zásadní nebo jednoznačně interpretovatelné vizuální změny či rozdíly ve složení povrchu horniny, podpovrchových částí v porovnání s hmotou horniny ve hloubce přibližně 4 mm.

Hornina je jemnozrná, obsahuje především křemenná zrna, malé množství dalších silikátových zrn a menší tmavá/černá zrna ilmenitu s rovnoměrným výskytem. Lze předpokládat, že se kamenivo vyznačuje úzkou distribucí velikostí zrn. Velikost zrn je převážně cca 80 µm, velmi ojediněle byla zaznamenána zrna větší, velikosti cca 250 µm. Zrna se dotýkají v bodech, případně ploškách nebo tvoří menší agregáty. V mezizrném prostoru jsou přítomny hlinitokřemičitany, vyskytují se zde více či méně intenzivní hnědo-okrové oblasti s vyšším obsahem sloučenin železa.

Obr. 7, 8 Optická mikroskopie, bílé světlo a UV záření, větší zvětšení.

ZÁVĚR

Z průzkumu obsahu vodorozpustných solí vyplývá vysoký obsah síranových a dusičnanových aniontů do hloubky 1 cm. V ostatních vzorcích odebraných do hloubky 3 cm bylo zjištěno střední zatížení sírany a dusičnany. Obsah chloridů je z hlediska možnosti poškození zanedbatelný, pouze v hloubce do 1 cm bylo zaznamenáno zvýšené množství chloridových aniontů. V rámci zásahu byl snižován obsah vodorozpustných solí odsolovacími zábaly v rámci tří odsolovacích cyklů. Odsolování bylo úspěšné při aplikaci prvních dvou zábalů. V rámci třetího odsolovacího cyklu již nedošlo z hlediska požadované redukce vodorozpustných solí k zásadní extrakci solí do zábalu.

Z měření rychlosti průchodu ultrazvukového signálu vyplývá, že je hornina ve spodní části objektu pravděpodobně poškozena, typ poškození nebyl metodou zjištěn.

Typem horniny je jemnozrný pískovec s převahou křemenných zrn, spíše ojediněle obsahu jiné silikáty (pravděpodobně slidy a živce). Zrna se dotýkají v bodech, případně ploškách nebo tvoří menší agregáty. V mezizrnném prostoru jsou přítomny hlinitokřemičitany, vyskytují se zde více či méně intenzivní hnědo-okrové oblasti s vyšším obsahem sloučenin železa.

Na hornině okrového odstínu nebyly zaznamenány povrchové úpravy. Dále nebyly zaznamenány zásadní nebo jednoznačně interpretovatelné vizuální změny či rozdíly ve složení povrchu horniny, podpovrchových částí v porovnání s hmotou horniny do hloubky přibližně 5 mm.

PŘÍLOHA – FOTOGRAFICKÁ DOKUMENTACE MÍST ODBĚRŮ VZORKŮ

Autor snímků: BcA. Jan Prokýšek

Obr. 9 Lokalizace míst odběru analyzovaných vzorků VLS 0-3.

Obr. 10 Místo odběru vzorků VLS 0-3, detail.

Obr. 11 Lokalizace míst odběru vzorku VLP1.
Obr. 12 Lokalizace míst odběru vzorku VLP1, detail.

12.2. Příloha 2: Petrografický rozbor – Velké Losiny

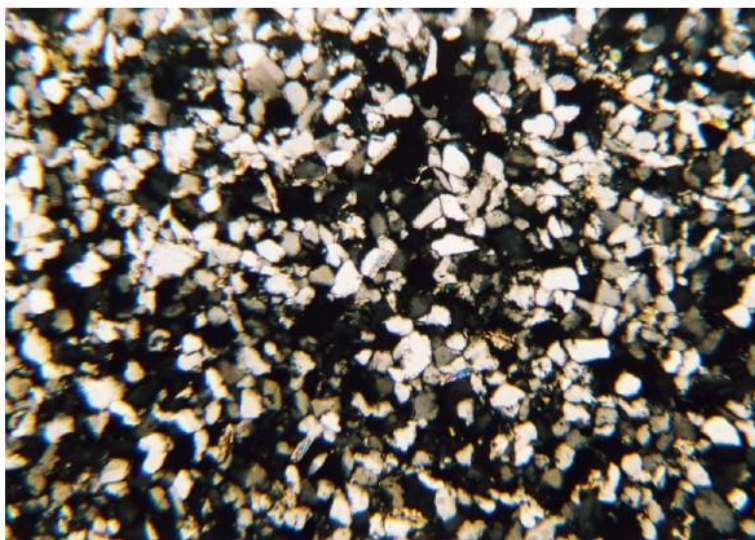
Název lokality : **Velké Losiny**
Místo odběru : tpraslík
Označení vzorku : TL-1
Makroskopický popis: vzorek odeslán Diatech s.r.o. Praha
Metoda hodnocení : mikroskopie
Způsob hodnocení : vyhodnocení výbrusu polarizačním mikroskopem
Použité zvětšení : standardní (32 – 126x) s fotodokumentací

Mikroskopický popis : sedimentární horninu vzorku TL-1 tvoří převládající objem angulárních a subangulárních křemenných úlomků *jemnozrné* (0,25 – 0,126 mm) a *velmi jemnozrné* (0,125 – 0,063 mm) frakce. Akcesoricky jsou přítomny úlomky nad hranicí středně zrnité frakce. Úlomky živců nebyly nalezeny, jejich přítomnost však lze v akcesorickém množství předpokládat. Z ostatní klastiky je přítomna *slída- muskovit*. Její velikost je obdobná s rozměry křemene. *Zpevňujícím* (diagenetickým) *procesem* je nevýrazná silicifikace, projevující se srůsty křemenných úlomků v místech jejich vzájemného dotyku. Struktura a mineralogické složení sedimentu jej řadí k *pískovcům maletinského typu*. Interklastický prostor je lokálně, především v přípovrchové vrstvě, zaplněn depozity nečistot a patrně akcesoricky přítomné základní hmoty (nebyla však identifikována), které byly prosyceny minerály Fe (hematit, limonit). Mimo tyto depozity byla v interklastickém prostoru identifikována *izotropní látka*, která má korozivní účinky na povrchu křemenných úlomků. Lze ji identifikovat především ve struktuře přípovrchové vrstvy kamene a lokálně na jeho povrchu. Jiné sekundární látky, podílejí se na destrukci struktury kamene, nebyly nalezeny.

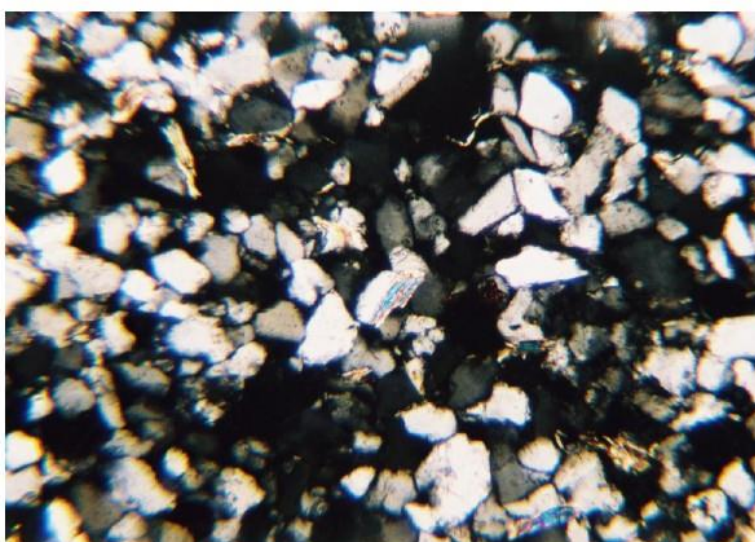
Závěr : na základě mikroskopického vyhodnocení lze sedimentární horninu vzorku TL-1 označit jako ***pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný***. Na základě struktury a mineralogického složení pískovce jej lze zařadit jako „*maletinský pískovec*“. Není vyloučeno, že byl skutečně vytěžen v lokalitě Maletín u Moravské Třebové. Stratigraficky náleží ***perucko-korycauskému souvrství*** (cenomanu).

Vypracoval : RNDr. Zdeněk Štaffen, 24. 6. 2015

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

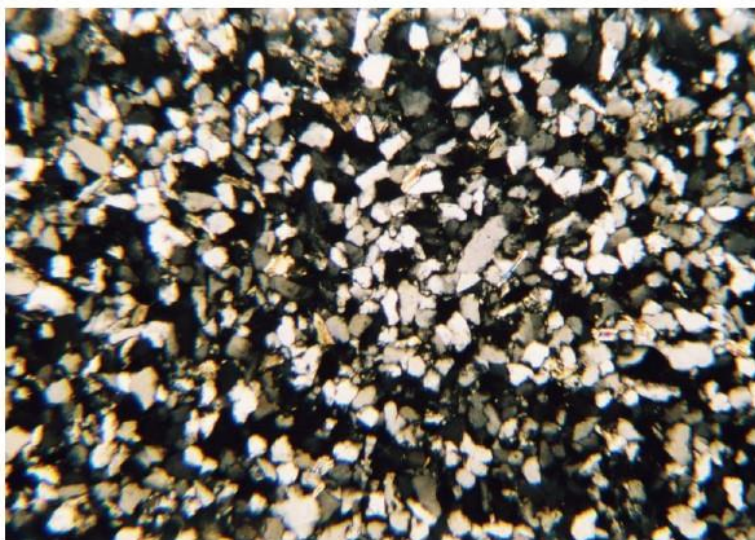
Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 32x, nikoly X
struktura angulárních a subangulárních křemenných úlomků, klastická slída (muskovit)

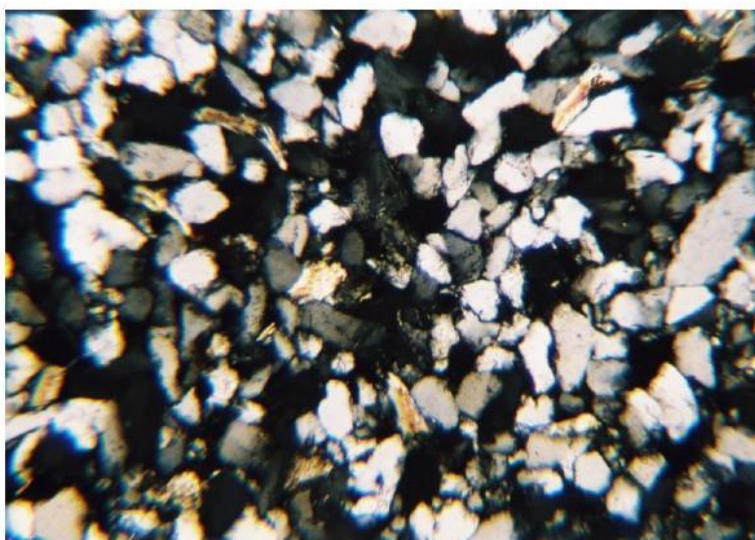
Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 63x, nikoly X
struktura angulárních a subangulárních křemenných úlomků, klastická slída (muskovit)-detail

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

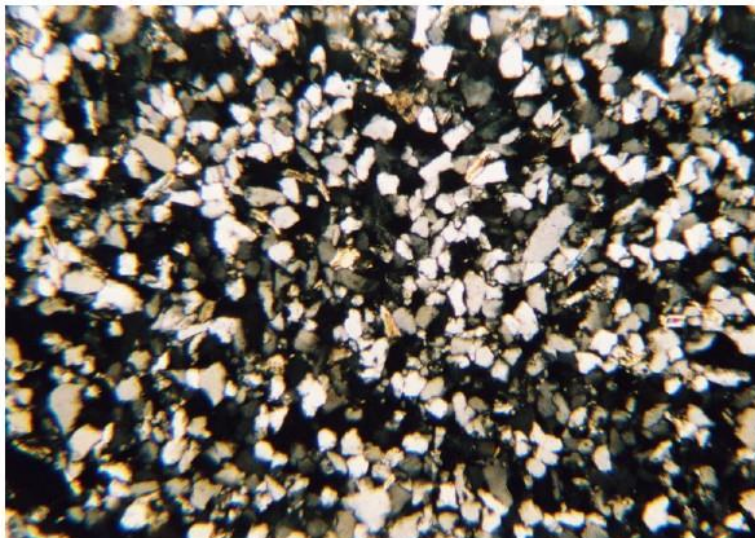

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 32x, nikoly X
struktura angulárních a subangulárních křemenných úlomků, klastická slída (muskovuit)

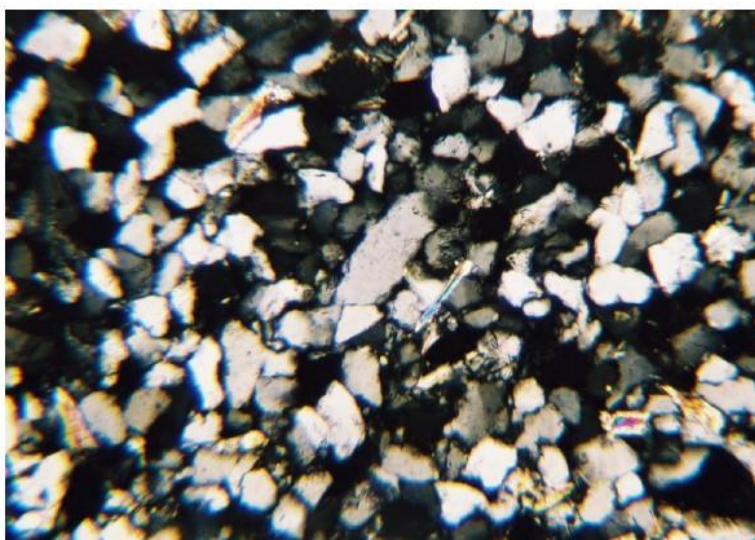

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 63x, nikoly X
struktura angulárních a subangulárních křemenných úlomků, klastická slída (muskovuit)-detail

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

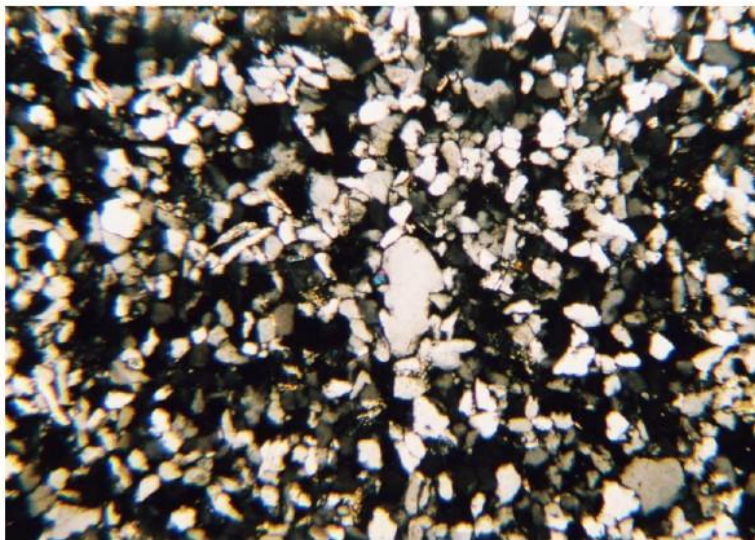
Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 32x, nikoly X, Ø Q kl.: 0,18 x 0,06 mm, M_m : 0,12 x 0,12 mm
struktura angulárních a subangulárních křemenných úlomků, klastická slída (muskovit)

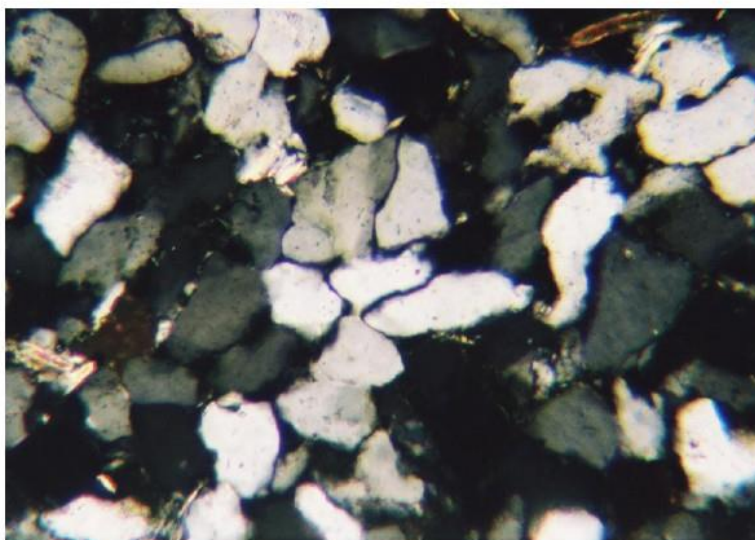
Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 63x, nikoly X
struktura angulárních a subangulárních křemenných úlomků, klastická slída (muskovit)-detail

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

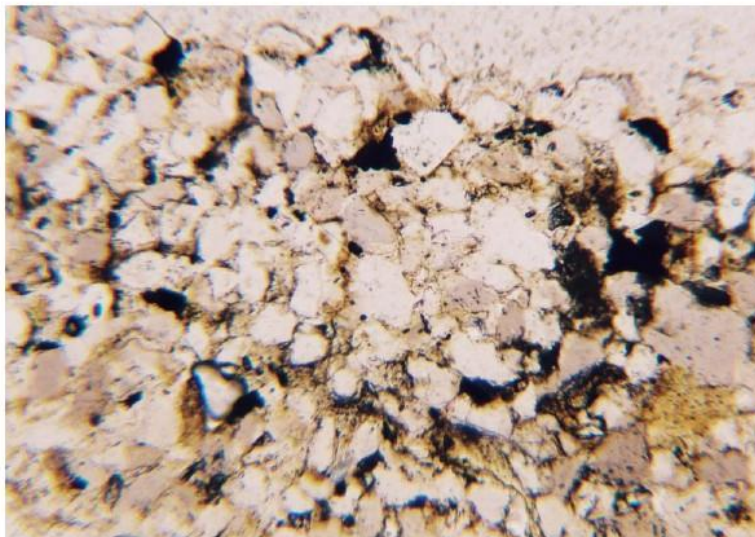
Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 32x, nikoly X
struktura angulárních a subangulárních křemenných úlomků, klastická slída (muskovit)

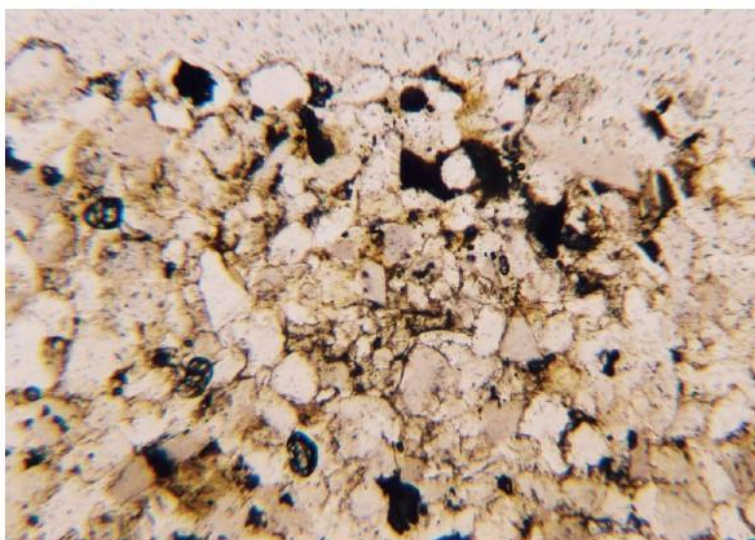
Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly X
projevy silicifikace (srůsty) křemenných úlomků – diagenetický proces

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

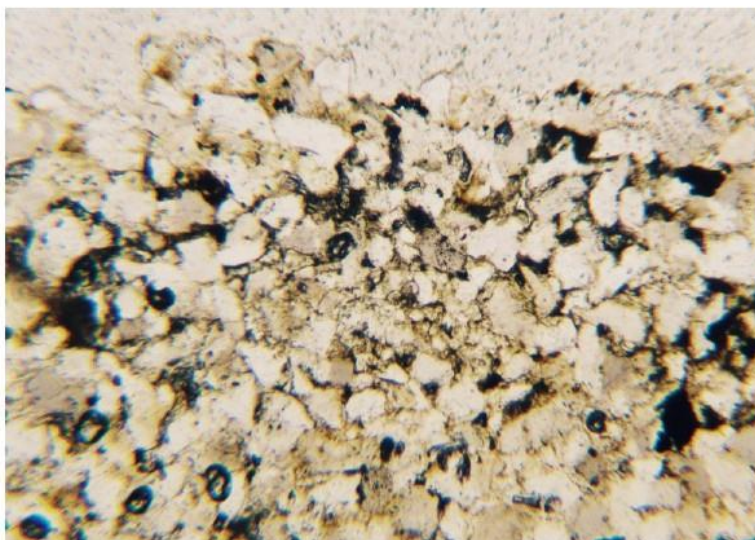

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 63x, nikoly II
depozity hematizovaných a limonitizovaných nečistot v interklastickém prostoru

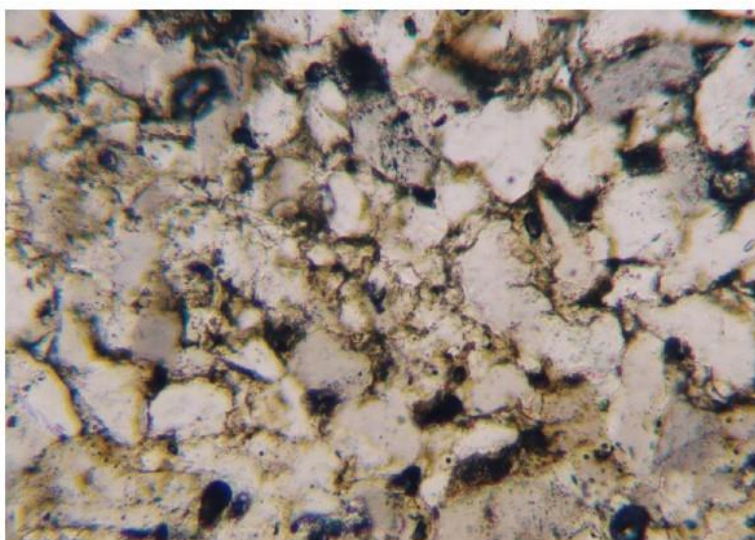

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 63x, nikoly II
depozity hematizovaných a limonitizovaných nečistot v interklastickém prostoru

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

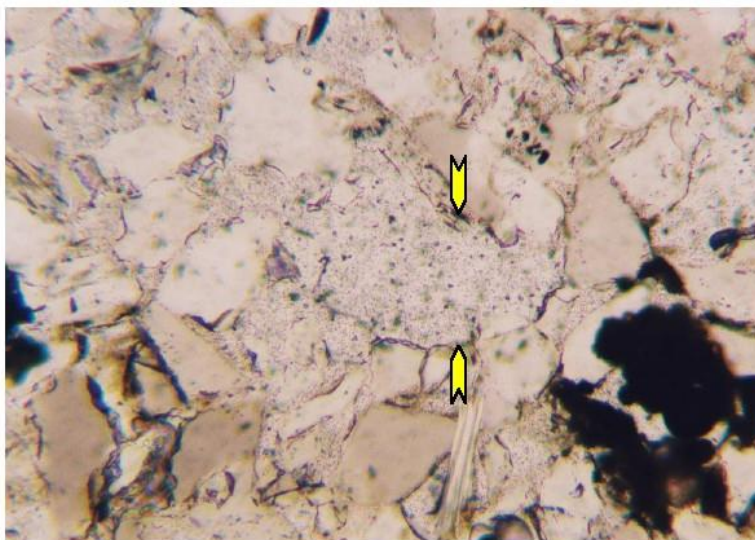
Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 63x, nikoly II
nečistoty v interklastickém prostoru, přítomnost izotropní korodující látky v IKP

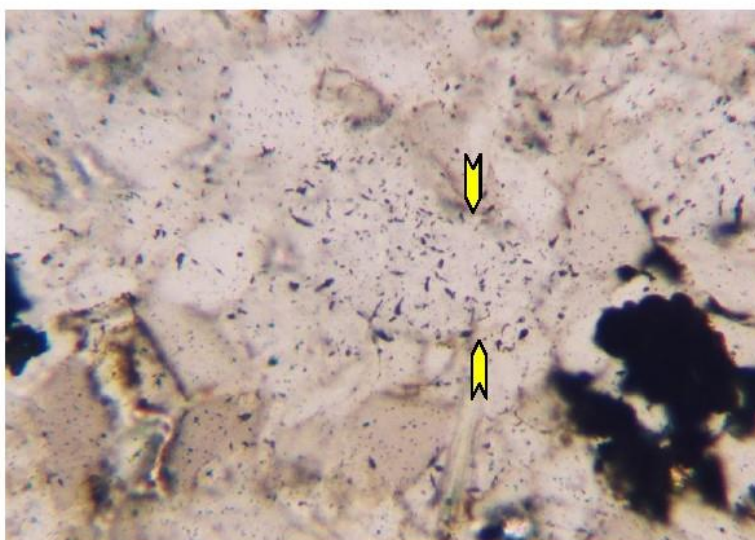
Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly II
přítomnost izotropní korodující látky v IKP, korodující křemenné klasty

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

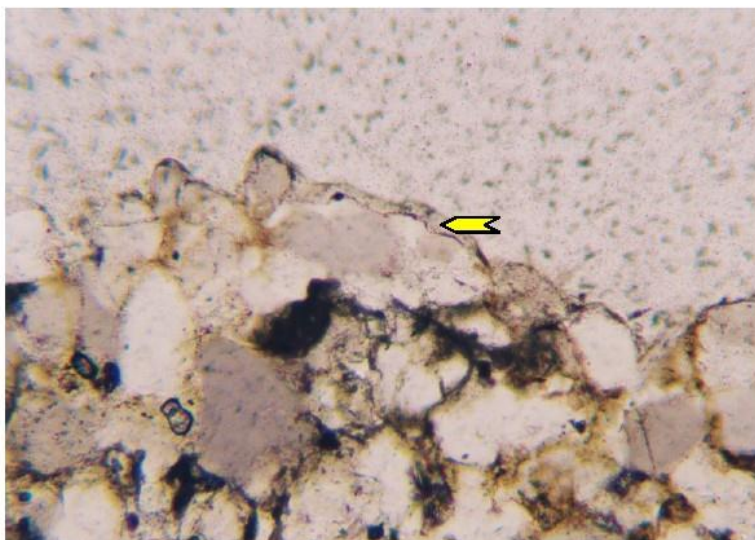
Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly II
přítomnost izotropní koroذující látky v prostoru póru (označena šipkou)

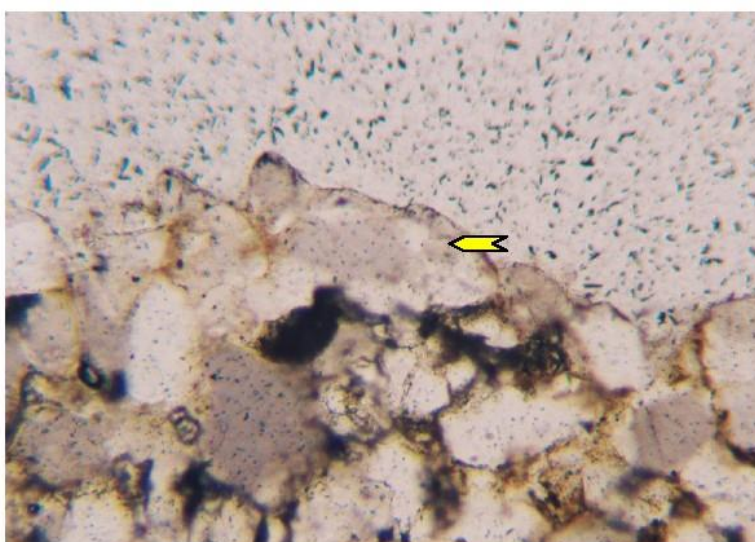
Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly II
prostor póru po optickém „odstranění“ izotropní látky (zvýrazněno brusivo)

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

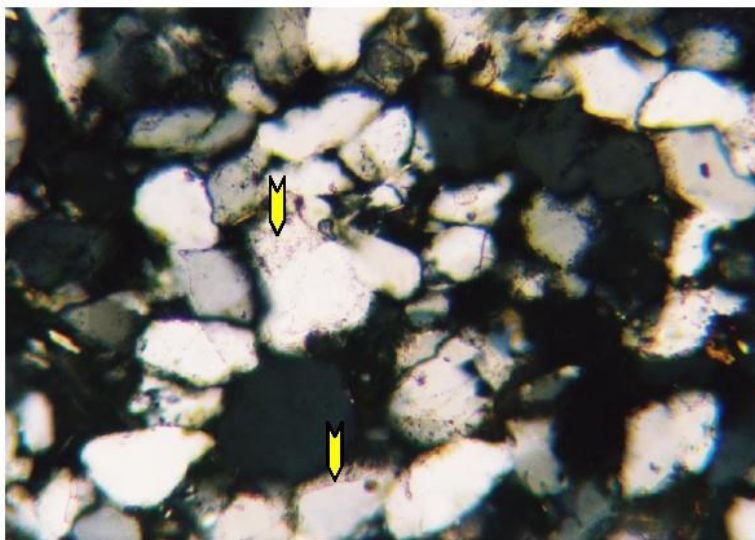

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly II
přítomnost izotropní korodující látky na povrchu horniny (označena šipkou)

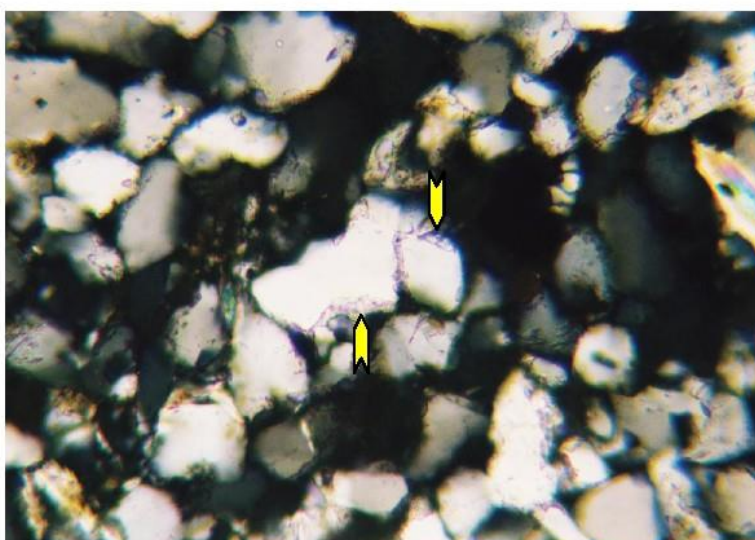

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly II
povrch horniny po optickém „odstranění“ izotropní látky (zvýrazněno brusivo)

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

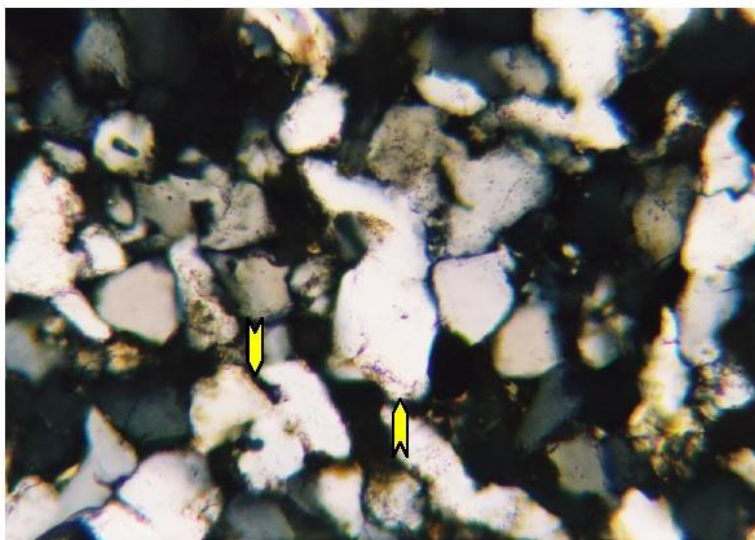

Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly X
koroze okrajů křemenných klastů ve struktuře pískovce

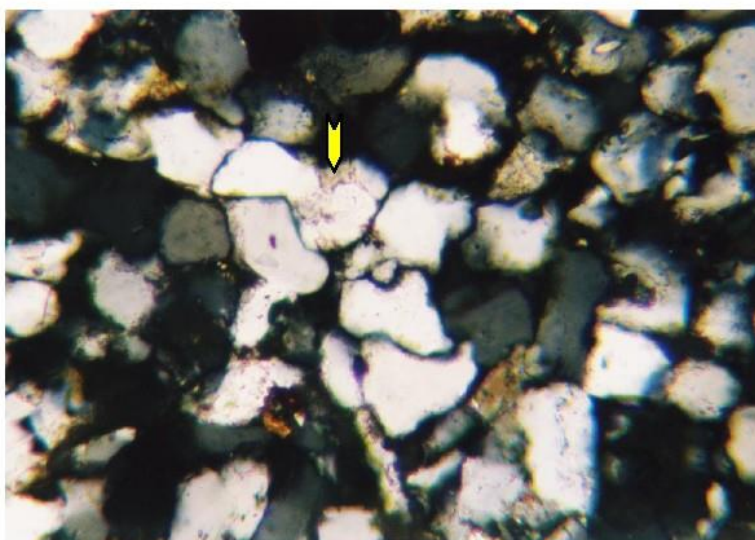

Pískovec křemenný, jemnozrnný až velmi jemnozrnný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly X
koroze okrajů křemenných klastů ve struktuře pískovce

Velké Losiny
petrologické vyhodnocení

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly X
koroze okrajů křemenných klastů ve struktuře pískovce

Pískovec křemenný, jemnozrný až velmi jemnozrný, slabě silicifikovaný
vzorek TL-1, zvětšení 126x, nikoly X
koroze okrajů křemenných klastů ve struktuře pískovce, projevy silicifikace (srdstý klastů)